

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

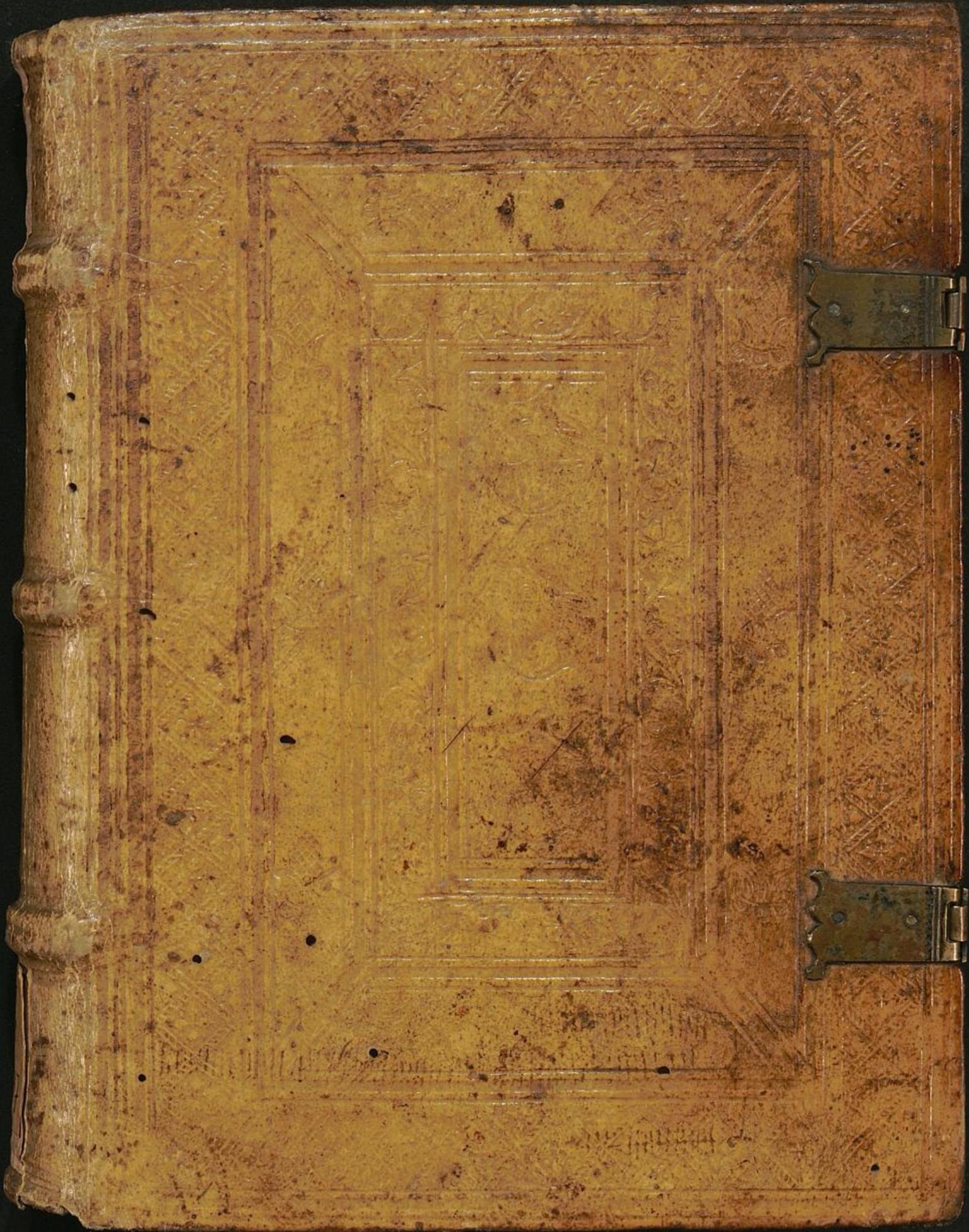
De Bonis Operibus Docto. Martini Lutheri Liber

Luther, Martin

Vuittemberge, 1521

VD16 L 7151

urn:nbn:de:hbz:466:1-33333

Th. 6117.

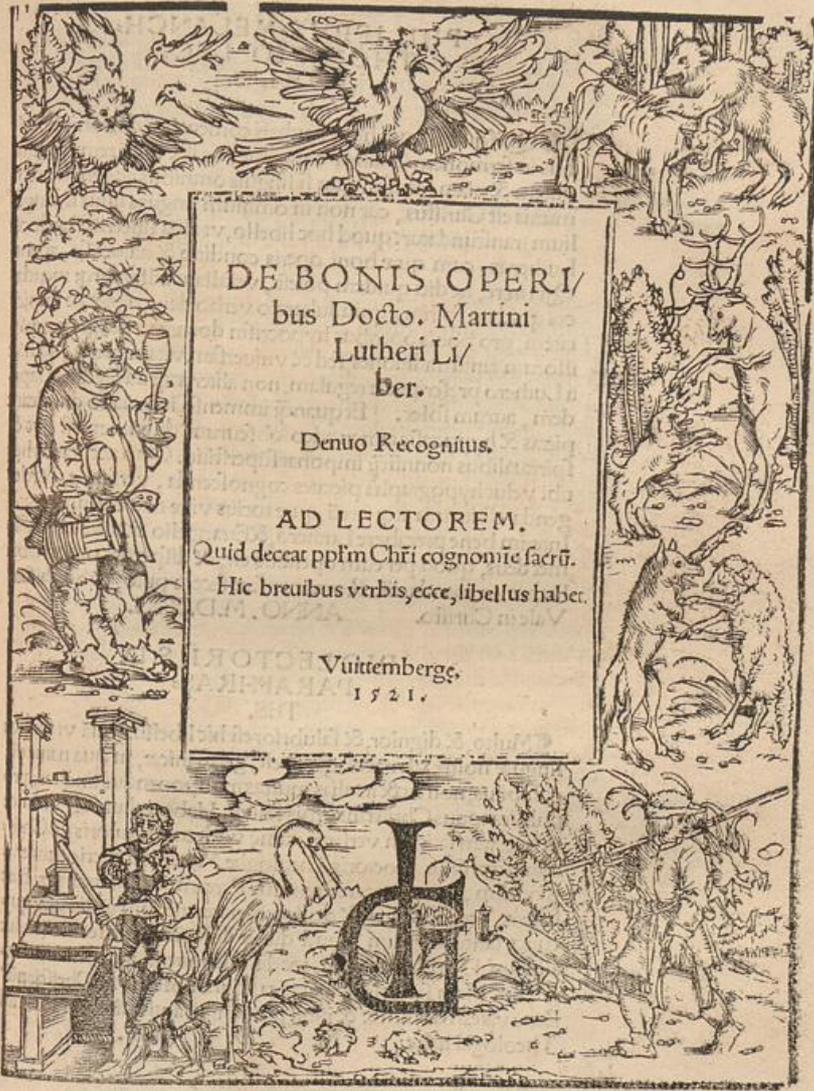

1

27 II
13

10. 2. 1915

ERZBISCHÖFL.
AKADEMISCHE
BIBLIOTHEK
LEOSTR. 21
PADERBORN

DE BONIS OPERI/
bus Docto. Martini
Lutheri Li/
ber.

Denuo Recognitus.

AD LECTOREM.

Quid deceat pplm Chri cognomie sacri.
Hic breuibus verbis, ecce, libellus habet.

Vuittemberge,
1521.

PHILIPPVS MELANCH-
THON PIO LECTO-
TORI S.

¶ Quisquis est, qui hunc Lutheri cōmentariū de bonis operis-
bus in sermonem latinum conuertit, ne ille mihi rem videtur
vilem & piam fecisse. Nam si linguis omnibus ac gentibus com-
munis est Christus, cur non in omnium linguas illius Euanges-
lium transfundatur: quod hoc libello, vt alias sincerissime docet
Lutherus, cum quæ boni operis conditio & natura sit, aperit.
Qua in re, ne dici quidem potest, vt fallant fallanturq; menda-
ces quidam spiritus, qui adulterato verbo dei, p pietate impiet-
tatem, pro bonis operibus hypocrisin docuere. Exiges ergo nō
illorum tantū traditiones, sed & vniuersam vitam tuam, ad hæc
a Lutero præscriptam regulam, non aliter atq; ad Lydium lapis-
dem, aurum solet. Et quanq; immenso intervallo dissident
pietas & hypocrisis tamen adeo obscurum discrimen est, vt &
spiritualibus nonnūq; imponat superstitio. Quo accuratius hæc
tibi velut hypographa pietates cognoscenda, versanda, & red-
genda est iterum atq; iterū, quæ totius vitæ tuæ cursum regat.
Interim bene precabere Lutero, & Euangelio eius, vt & confir-
met deus, quod per eum operatus est, & disperdat omnia labia
loquentia mendaciū. Romanensem fecem puto, & Sophistæ.
Vale in Christo. ANNO, M.D.XXI.

PIO LECTORI S. D.
PARAPHRAS-
TES.

¶ Multo, & dignior, & salubrior est hic libellus, quā vt finibus
linguæ nostræ vernaculæ, hoc est, germanicæ, in qua natus est,
cohibitus, non sit & in alias multas transponendus linguas, pro
publica totius Christiani orbis salute. Habes igitur & si vtcunq;
in linguam latinam versum, tamē vndeunq; auctoris sui Chris-
tianissimi illius Doctoris Theologiæ Martini Lutheri, tum eru-
ditionem, tum mores referentem. Peream, n. nisi iuraueris, hæc
legens, deesse & aures, & oculos, & nares, nedum iudicium, quis
cunq; tantum virum, haud dubie diuinitus huic seculo, velut
alterum Danielem datum, tot diris deuouent, tot conuictis sug-
gillant. Nam si hæc sunt hæretica, quid obsecro sit Christianū?
Bene vale in domino: & nihil prius, nihil antiquius pura Christi
Theologia habe. M. D. XX.

ILLVSTRI PRINCIPI ET DOMINO. D.
IOANNI, DVCI SAXONIE, LANTGRA-
VIODVRINGIAE, ET MARCHIONI
MISNIAE, SVO CLEMENTI, ET
DOMINO, ET PATRONO
DEDITISSI. DOCTOR
MARTINVS LV.
AVGVS.
VVITTENBERGEN. SALVTEM
ET FOELICITATEM.

Illustris Princeps, & Clemens domine, iam pridem non
inuitus GR. T. & obsequia, & officia merce ecclesiastica,
mea humilitate digna probassem, nisi meam inopiam emensus
semper minorem inuenissem, quam vt promittere sibi posset in
ueniuram, quod Illustri gratia tua nō indignum esset. Ceterum,
quando Clementis. Princeps & dominus meus, Fridericus, dux
Saxoniae, Sacri Roma. Imp. Archimarscalcus, Elector, & Pro-
rex, Lantgravius Duringae, & Marchio Misniae, Frater Ill. G. tue
germanus, opusculum meum nihili suae Illustrissimae gratiae
nuncupatum dedicatum: non solum non cōtempnit, verum etiam
clementer excepit, post hac quod non putassem fore, typis
excusum, sumpsit animū ex tam gratioso exemplo, persuadens
mihi, vt sicut principalis sanguis, ita & principalis mēs in beneuo-
lencia & mansuetudine clementi & gratiosa consimilis & cōcors
esset, sperauitq; pro gentilitia ista comitate & gratia Ill. Gratiae tue
meam quantacūq; est, paupertatem non futuram contempnit.
Siquidem quicquid hoc est opusculi, fortasse magis necessariū
fuit editū, quam aliquid meorum, vel opusculorum, vel sermo-
num: postquam orta est maxima omnium interrogationum de
bonis operibus. In quibus sicut innumerabiliter plures & doli
mali & fraudes quam in vllis fiunt creaturis, ita imperitus & sim-
plex homo adeo facile decipitur, vt Christus saluator roster nos-
bis praeceperit, attendēdum esse a falsis prophetis qui ad nos ve-
niunt in vestimentis ouitū, intus alentes lupos rapaces. Neq; em̄
vel argentum, vel aurum, vel gemmæ, vel vlla res preciosa tam
multipliciter adulterari possunt, q̄ bona opera. Vt quæ necesse
sit habere vnicam eandemq; simplicem bonitatem, sine qua ni-
hil nisi meri colores, offuciae, & doli sint. Quamuis aut̄ multos
sciam, & cotidie audiam, qui meam inopiam contempnant, dicē-
tes, me nihil nisi paruos condere sextationes, & conciones ger-
A ij

*Pesiles doc-
trina operū
sine doctrina
fidei.*

manicas pro vulgo prophano & laicis, nihil tamen id me mo-
uet. Optarim enim me omni meo auro, omnibus meis viribus
vel unico subseruisse laico pro sua salute, eo contentus, deo gra-
tias agerem, tum quod libentissime permittens omnia mea perire o-
puscula. Nam an magnos & multos libros condere arificioſi,
Pernicies rei & reip. Christianæ sit conducibile, aliorum esto iudicium. Ego
Christianus, vero in eo sum, ut si pro arte illorum mihi liberet ingentes ex-
multi com- rare libros, foret deo adiuuante, mihi foelicius id cessurum, quam
mentarij. ipsis meo more vel minutum aliquem sermonem contexere. Si
enim tam facile esset adsequi quod persequi, iam diu Christi denuo
esset coelo eiectus, & sedes dei subuersa. Si non licet omnibus
fingere, licebit saltem omnibus iudicare. Equidem vnicuique ex
animo libenter magnarum rerum gloriam permiserim, nihil mi-
nus quam ut laicis germanice & scribam & concioner erubescens.
Quamquam vel hoc ipsum quoque mediocriter callens, mihi ta-
men persuadeo, si fuisset haecenus & deinceps esset id genus do-
cendi frequentius, Christianæ fidei multo plus inde fuisset accelsu-
rum incrementi, quam ex sublimibus & magnis codicibus &
questionibus, in scholis a doctis dumtaxat tractatis. Ad hæc ne-
minem vnicuique mortalium vel coegi vel rogavi, ut vel me audiret,
vel sermones meos legeret. Ego libere seruii in publicis ex mu-
nere diuinitus accepto. Qui hoc nolet, & legat & audiat alios. Ne-
que multum reuulerit, si me indigere nolint. Mater enim satis, imo
plus quam satis fuerit, nonnullos laicorum, eosque prestantissimos
sepe in demerere ut meas conciones legant. Quod si nulla me alia
causa mouere posset, hæc certe mihi locupletissima fuerit. Illi gra-
tiam tuam humilino di opuscula Germanica placere, eamque cupidissi-
mam esse intelligendi notionem ut bonorum operum, ita fidei.
Cui merito conueniebat suppliciter me subseruire. Quapropter
humiliter obsecro Illu. gratiam tuam, ut hoc quantulumcumque
est opusculi, gratioſo excipiat animo, donec diuino munere, natu-
rum, FIDELI vim luculentius enarrem. In presentiarum enim
hoc vobis docere, quemadmodum fide in omnibus bonis ope-
ribus vobis debemus, eis concedamus ut prestantissimum sit
operum. Deo igitur largiente alias si dem per se uastas-
bo, demonstraturis quo modo cotidie eam orare sine dicere
nos deceat, Ita Illu. gratia tua me commendo. Datum Vite-
berga, Die 27. March. ANNO M.D. XX.

IHESVS.

Primo omnium sciendum, nullum esse bonū opus, nisi quod deus pręcepit: & rursum, nō esse peccatum, nisi quod deus venterit, inhibueritq;. Ergo bona opera vel cogniturus vel facturus, non eget nisi notitia pręceptorum dei. Ita enim Christus ait Math. 16. Si vis vitā ingredi, serua mā data. Itemq; interroganti adulescenti, Math. 19, quid nam faciens salu^s fiet, nihil aliud Christ^o q̄ decem obtulit pręcepta. Quamobrem necesse est a nobis disci honorū operum discrimen, ex dei preceptis, & nō ex specie, magnitudine, aut multitudine operū in seipsis. Sed ne ex opinione quidem & arbitrio hominum, vel modo legitimum traditionum & inuentiuncularum humanarū, vel ratione nostro conspectui obuia, q̄ vt hactenus sefellit, ita semper falleret nos ꝑceptos, dum ꝑ hominum traditionibus cōtemnimus pręcepta diuina.

SECUNDO.

¶ Et primum, & summum, & nobilissimum omnium bonorum operum est fides in Christum. Vt vel ipse dixit Ioann. vi. Nam Iudeis interrogantibus, quid faciemus, vt operemur opera dā: ita respondit. Hoc est opus dei, vt credatis in eum quem misit ille. At nos hoc vel audientes, vel prędicantes cursim transimus, arbitantes & vile, & facile factu, quū tamē hic nobis standum esset, & hoc ipsum fideliter meditandum. Nam in hoc opere necesse est vt omnia opera gradiantur, & vt influxus bonitatis eorum hinc non sec^o atq; seudum accipiant. Id quod crassus vt intelligant, a nobis describendum est. Inuenies em multos, qui ieiunant fundant, hoc & illud faciunt, bonam vitam coram hominibus viuunt, quos si interrogas, an certi sint placere deo, quod ita viuunt, respondent, Nescire id sese, vel dubitare. Pręterea sunt etiam nonnulli doctorum qui eos corumpunt & seducunt, dicentes, non esse opus vt huius rei sint certi, quāuis alioquin nihil nos nisi bona opera docentes. Ecce omnia illa opera procedunt extra fidem. Nam qualis eorum est erga deū conscientia & fides, talia sunt & opera ex eadem proficiscentia. Verum cum ibi nihil sit fidei, nihil bonę conscientię erga deum, ergo operibus caput deest, & tota eorum vita & bonitas pœnitius nihil. Inde venit, vt dū extollo tantiq; facio fidem, & eiusmōi infidelium opera reijcio, sunt qui me culpant & accusant, veluti prohibentem bona opera, quamuis interim nihil vehementius cupiam, q̄ vt vere bona fidei opera doceam.

Fides caput
radix & fons
operum bono-
rum.

Oportet si-
mus certi de
gratia dei per
fidem.

A 111

TERCIO.

¶ Eos amplius interrogans, an & hoc ipsum p̄ bono opere
ducant & existiment, q̄n̄ manibus suis opificiū laborant, stant,
eunt, comedunt, bibunt, dormiūt, & om̄i generū opera, vel ad
sustentationē corporis, vel temp. necessaria faciunt, & an credat
Deo se in illis ipsis placere, inuenies dicturos, Nō & bona opera
adeo in arctū detrusuros, ut nihil nisi in tēplis orare, ieiunare, &
eleemosynis inopes iuuare, p̄ bonis habeant operibus, reliqua
om̄ia uana & frustranea existimantes, & que deus nihili faciat. Et
ita dānatissima perfidia deo suam seruiturē & culturā, cui seruit
quicquid in fide fit, agitur, & cogitari potest, cōminuunt, & dis-
cūdant & abbreviant. Ita docuit Ecclesiastes. 9. Vade ergo &
comede in letitia panem tuum, & hibe cum gaudio vinum tuū,
quia deo placent opera tua. Omni tempore sint vestimenta tua
candida, & oleum de capite tuo non deficiat; perfruere vita cum
uxore quam diligis, cunctis diebus vitę instabilitatis tuę, qui
dati sunt tibi sub sole om̄i tēpore vanitatis tuę. Vestimenta can-
dida esse om̄i tēpore, est om̄ia nostra opera bona esse, quocūq;
sint nomine indiscriminatum. Tunc aut̄ sunt candida, q̄n̄ certus
sum, & credo ea deo placere. Sic em̄ nūq̄ mihi defuit oleū his-
laris & gaudētis cōscientię a capite meę animę. Ita Christus dixit
Iohan. 8. Ego que placita sunt ei facio semper. Quō ea faciebat
semper, suo interim tū tempore & edens & bibens, & dormiens.
Vnde prima Iohānis tertio, Per hoc cognoscimus, quod ex ve-
ritate sumus, & in cōspectu eius suadebimus cordibus nostris.
Quoniā si reprehenderit nos cor nostrum, maior est deus corde
nō, & nouit om̄ia. Et fiducia habemus ad deū, & quicquid pe-
tierimus accipiemus ab eo. Quoniā mandata eius custodimus,
& ea que sunt placita coram eo, facimus. Item. Qui ex deo natus
est, idest qui credit, & in deū cōfidit, non peccat, nec peccare pōt.
Item psal. 37. Et nō delinquent omnes qui sperant in eo. Immo
psal. 2. Beati om̄es qui confidūt in eo. Quod si uerū est, necesse ē
bonū esse, quicquid ipsi faciūt, vel saltem ipsis statim remitti &
ignosci quod peccant. En iterū hic cur tantopere fidem extollā,
om̄ia opera ad eandē referam, sed & reijciam quicquid operum
inde nō defuit.

Q VARTO.

¶ Hic vnicuiq; facile est cōsiderare & sentire, quādo aliquid
& q̄n̄ nihil faciat boni. Nam inueniens cor suum hac fiducia in-
struētū, vt credat sese deo placere, tum opus ē bonū, etiā si adeo

Bona opera
sunt omnia
fidelium
opa.

Ecclesiastes.

fit parū, adeo vile, vt culmū tollere. Si uero desit vel fiducia v^l
spes ad deū, tum opus non est bonū, etiā si omēs mortuos re-
suscitet, & homo sese cōburendum permittat. Sic S. Paulus ad
Ro. 14. docuit. Omne quod non est ex fide peccatū est. Nā a fide
& nullo alio opere hoc nomine ornatur vt Christi fideles vo-
cemur, veluti a primario opere. Siquidem omnia reliqua opera
etiā ethnicus, Iudæus, Turca, peccator possit facere, Sed confi-
dere & credere firmiter, se deo placere, nō est possibile, nisi Chris-
tiano, gratia dei & illustrato & confirmato. Verum huiusmodi
sermōnes raros esse, & me a nōnullis hoc nomine hereticū accu-
sari, ideo fit quod cœcam rationem & ethnicā scientiam secuti,
fidem posuerunt, non supra sed iuxta alias virtutes, attribuentes
ei peculiare & propriū opus, separatū ab omnibus alijs operib⁹
reliq^uarum virtutum. Quum tamen fides sola omnia reliqua
opera faciat vt bona, ita accepta & digna in eo quod deo confi-
dit, & non dubitat, coram ipso bene factum, quicquid homo fa-
ciat. Imo non permiserunt fidem opus manere, sed vt ipsi lo-
quuntur, ociosum habitum ex ea fecerunt, quāuis tota scriptura
sacra nulli operum nomen diuini boni, præter q̄ soli fidei tribu-
ente. Itaq; non est mirum, eosdem ipsos & cœcos & cœcorum
ductores factos esse. Hæc enim fides statim secum ducit, vt cha-
ritatem & pacem, ita gaudium & spem. Nam quicumq; deo cre-
dit & confidit, eidem statim & sanctum dat spiritum, teste S.
Paulo ad galatas dicente. Accepistis spiritum, non ex vestris bo-
nis operibus, sed quod verbo dei credidistis.

QVINTO.

¶ In hac fide omnia opera sunt paria & equalia, & vnum al-
terius simile est. Tum concidit omnis differentia operū, siue mag-
na sint siue parua, siue longa, siue breuia, siue multa, siue pauca.
Nam opera sunt deo gratiā in seipsis, sed propter fidem, quæ
sola & vnica, & indiscriminatim in vniuersis & singulis est ope-
ribus, operatur & viuūt quam multa & differentia fuerint, no n
secus atq; omnia membra capitis beneficio viuunt, operantur,
& nomen habent. Et sine capite nullum membrū neq; viuere,
neq; operari, neq; nomē habere potest. Ex quo amplius & hoc
sequitur, Christiano in hac fide viuenti non esse opus doctore
bonorum operum, sed facere quicquid in manus eius venit. Et
omnia bene facta sunt, sicut sanct⁹ Samuel ad Saulem dicebat.
In alium virum mutaberis quando spiritus domini in te venerit
Tunc fac quod in manus tuas veniet, deus tecum est. Ita
legimus etiā de Sancta Anna Samuelis matre, quando

Fides nō est
sterēs & oc-
ciosus habi-
tus. j

Differentia
operū nulla
est, nisi per
fidem.

sacerdoti Heli credidit dei gratiam promittenti; hilarem & pacatam domum reuerſam, neq; faciem eius poſthac in diuerſa mutata, hoc eſt, ipſi poſtea omnia vnum idemq; & cū ſta eadem & æqualia eſſe facta, in quecunq; incidit. Sanctus quoq; Paulus dixit, omnia eſſe libera vbi ſpiritus dei ſit. Nam fides nō perimit ſeſe, neq; vllis alligari operibus, neq; ruruſum ſibi vlla adimmi opera. Sed quemadmodum in primo eſt Pſalmo, fructum ſuum dabit in tempore ſuo, hoc eſt, vt cunq; & venit & vertit.

SEXTO.

Exemplo docet quid ſit fides.

¶ Quod caſſo & carnali exemplo nobis videre liceat. Vbi vñ vir vel fœmina, ſibi de altero grauiſſima & amiceſſima quicq; p̄ ſuadet, idq; conſtanter credit, quis tum eos docet, quō ſeſe gerat, quid facere, omittere, dicere, tacere, cogitare debeat. Sola em̄ & vnica fiducia inſtituit eum omnia & pluſquam neceſſe ſit. Tum nihil habet in operibus diſcriminis. Facit magna, longa, multa, tam libenter, quam parua, breuia, pauca. Et ediuerſo. Ad hæc hilari, pacato, ſecuro corde, & eſt proſus liberi animi. Vbi vero aliquid eſt dubitationis, tum exurgit & naſcitur quid optimū ſit, tum incipit differentia operum ſe depingere, quibus modis poſſit gratiam conſequi, & tamē ſic quoq; graui corde, & magna cū moleſtia accedit, pene captiuus, & pluſq; dimidio deſperans deſperatq; & ſæpe ſub hæc ſtultēſcit. Ita Chriſtianus homo in hac erga deum ſpe & fiducia viuēs, ſcit omnia, poteſt omnia, conatur omnia facienda. Et omnia facit hilariter & libere, nō ad aggreganda colligēdaq; multa bona merita, & opera; ſed q̄ ipſi iucundum & voluptas eſt, deo ſic bene placere, & pure deo gratis ſeruīre, hoc vno contentus quod deo placeat. Et ruſum, qui dubitat vtrum placeat deo, q̄rit & curat ſolicite quomodo velit ſatisfacere, & deum multis operibus mouere. Is currit ad S. Iacobum, Romam, Hieroſolymam, huc & illuc, vltro citroq; orat, S. Brigitte orationes, hoc & illud, ieiunat hunc & illud dieq; confitetur hic, confitetur ibi, interrogat hunc & illum, & tamen interim requiem & tranquillitatem non inuenit, hæc omnia cum magna faciens moleſtia, dubitatione, & indignatione cordis fui. Adeo, vt ſcriptura eiufmodi bonā opera hebraice nominet Aſuen Amal, que alia lingua fatigationem & laborem dixeris. Iam vero ne bona quidem ſunt opera, & omnia perdita, omnia vana & inania. Proinde multi ſub hæc ita inſanierunt, vt præ angere in nullas nō calamitates inciderint. De quibus eſt Sapientiæ. v. Eaſſati ſum⁹ i via iniquitatis, & pditiōis, & ambulauim⁹ vias diſſiles, via autē dñi ignorauim⁹. Et ſol iuſtitie non illuxit nobis.

Septimo

SEPTIMO.

¶ Qm̄ in his operibus fides adhuc vilis, infirma, & inbecillis est, microgemus vltimus, pressos calamitate & aduersitate aliqua vel corporis, vel bonorum, vel honoris, vel micorum, vel rerum reliquarum quas possidet, animum quoque credant se adhuc deo placere, & dei calamitates & aduersitates ipsorum sive magnas sive parvas clementer in eos admittere. Hic tum artis est, deo se ratum & infesum presente, nihilo tamen secius ostendit ostrosensus, nostrumque intellectum bonam habere fiduciam, & meliora sibi de deo persuadere quam se ostendat. Hic enim est absconditus, quem admodum sponsa dicit in Cantico. En stat post parietem, & videt per cancellos. Id est, sub passionibus & aduersitatibus, pene nitentibus nos ab eo instat parietis, vel potius muri, dissepurare, stat occultus, & tamen in te respiciens non desoriat. Nam stat & est paratus mihi in gratia succurre, permittes sese per fenestras obscura fidei videri. Et Hierem. in Threnis. Non enim humiliavit ex corde suo, & abiecit filios heremum. Hec fidem prorsus nesciunt estimantes se a deo destitutos, ipsi que deum esse inimicum. Quin potius eiusmodi mala, & hec iniurias, & calamitatibus impurant. Ita ut nihil enim ad deum fiduciam habeant. Quam ob causam ipsis eorum calamitates & passiones semper sunt ut scandalo, ita damno, interim tamen procedentibus, & ipsorum iudicio bona opera facientibus, eiusmodi fidem nihil penitus curantibus, respicientibusque. Verum deo in illiusmodi malis & calamitatibus credentibus, & constantem fiduciam erga eum seruantibus, deo se placere, eiusmodi eorum mala & aduersitates mera sunt preciosa merita, & nobilissima cunctum bonorum nemini mortalium estimabilia. Nam fides & fiducia, omnia erga deum faciunt preciosa, alioquin reliquis damnosissima. Quod etiam de morte scriptum est Psalmo. 115. Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Nam quo melior, sublimior, & fortior est fides & fiducia in hoc gradu, eo magis excellunt passiones in eadem fide omnia opera in fide. Et sic est inter eiusmodi & opera & passiones inestimabilis differentia meritis, conditionis, & precij.

OCTAVO.

¶ Præterea gradus fidei summus est, deo non temporalibus, malis & passionibus, sed morte, inferno, & peccato conscientia presentiente, & pene gratiam & misericordiam negante, & veluti per peccatum damnatum & irascituro. Id quod pauci mortalium experis

B

Vsus fidei
i aduersitate.

in hoc gradu

In suprema
tentatione fi
dei vsus.

unat. Sicut David psal. 6. conqueritur. Dñe ne in furore tuo
corripas me. Tum em credere deo nos bene placere, summū est
opus, q. p. fieri pōt ab & in creatura. De quo iustitiarj & sancti
operant, & benefactores nihil prorsus sciunt. Nam quō vellent
sibi hic bonitatem & clementiā de deo polliceri & persuadere,
in suis operibus incerti, & vel in minimo fidei gradu dubitantes &
ambigui. Ecce sic dixi, sic fidem semper laudavi, sic omnia opera
sive illiusmodi fide facta reieci, ad homines a falsis, fictis, splen-
dentibus, pharisaicis, infidelibus bonis operibus, quorū omnia
Cenobia, templa, domus, inferiores & superiores ordines & sta-
tus, pleni & referti sunt, ad iusta, & uera, & a fundamētis bona &
fidelia opera adducendos. In quo mihi nemo aduersum it, p̄ter
immunda animalia, quorū pedes nō sunt, vt est in lege Mosi, bis
sulci, nō pauentia discrimē honorū operū, sed ita in premeditato
itruunt, vt vbi tantū oratū, ieiunatū, fundatū, confessum, & satis-
factū est, omnia velint esse bona, quāuis nihil fidei i eis habuerint
diuinę gratię & benignitatis & clementię. Quin potius tū maxie
bona opera existimant, quā do honorū operum dūtaxat, multa,
magna, longa, fecerint. Et ita nō ad diuinā gratiā, sed in sua ip̄ora
opera suā collocauit fiducia, hoc est, super arenā & aquas edifi-
cāt, vnde postremo eos necesse est grauem facere casum. Sicut
Christus Mat. 7. dicit, Hanc em bonā voluntarē & cōplacentiā,
super qua nostra stat fiducia, angeli coelitus adnunciauerunt, in
nocte Natiuitatis dñice, eantantes. Gloria in excelsis deo, in terra
pax, hominibus bona volūtas.

NONO.

Opus pri-
mi precepti.

¶ Ecce hoc est opus primi precepti, quo preceptū est. Ne has
beas alienos deos. Quod est, Post q̄ ego solus sum deus, debes in
me totā tuā fiduciā, spem & fidem, & in neminem aliū ponere.
Nam hoc nō est vnū habere deū, si tu etiā extra ore nomines, vel
genibus flexis vel gestib⁹ adores. Sed si ei ex corde & animo cō-
fidis, tibi omnia bona, gratiā & beneuolentiā de eo p̄mittens, non
minus in passionibus & aduersitatibus, quā operibus, nō minus
in morte q̄ in vita, nō minus in amaris & duris q̄ iucundis & lē-
uitibus. Quēadmodū dñs Christus dixit Iohan. 4. ad mulierem
Samaritanā. Spiritus est deus, & eos qui adorant eū, in spiriti &
veritate oportet adorare. Atq; hęc fiducia, spes, & fides cordis

vera est adimpletio huius primi præcepti. Sine qua alioqui nullum est prorsus opus quod huic præcepto possit satisfacere. Et sic hoc præceptum est omnium primū, altissimum, optimū, ex quo omnia alia desunt, in quo omnia procedunt, & secundum quod omnia necesse est dirigi & moderari, ita & eius opus, hoc est, spes & fiducia ad gratiā dei, semper est omnium primū, sublimissimū, optimū, ex quo omnia reliqua nascantur, proficiunt, permanent, dirigantur & moderantur necesse est. Omnia igitur cetera opera huic comparata sunt, veluti, si reliqua præcepta sine primo sint, & tanquā nullus sit deus. Quapropter diuus Augustinus præclare dixit, primi præcepti opera esse, credere, sperare & diligere. Porro dictū est supra, eiusmodi fidem & fiduciam secū afferre charitatem & spem. Immo si probe rem introspicias, charitas est prima, vel saltem equalis cum fide. Neque enim possem deo confidere, nisi cogitarem eum velle mihi clementem, propitium, mitem & mansuetū esse. Quo adducor, ut & ipse eum vicissim diligam, eique ex animo confidā, mihi de eo optima quæque persuadens.

Charitas est
fide cōiun-
ctis.

DECIMO.

¶ Nunc ipse vides, omnes quicumque non semper deo confidunt, neque sibi ipsis eius promittunt gratiam, fauorem, & beneuolentiam, in omnibus suis operibus vel passionibus, in vita vel morte. Sed id ipsum circa alias res, vel apud seipsos querunt, hoc dei præceptum non seruare, & vere Idololatriam exercere, etiam si omnium reliquorum præceptorum opera facerent, atque adeo omnium sanctorum orationes, ieiunia, obedientiam, patientiā, castitatem, innocentiam, in vnum simul cumulum congesta haberent. Nam ibi non est opus principale & capitale, sine quo omnia alia nihil sunt penitus aliud, nisi merus fucus, species, color. De quibus nos dominus præmonuit Mathæi. 7. Attendite vobis a falsis prophetis qui ad vos veniunt in vestimentis ouium, intus autem sunt lupi rapaces. Quales sunt quicumque, ut ipsi loquuntur, multis operibus bonis sibi deum conciliant, & amicum faciunt, a deo velut comparantes eius gratiam & fauorem. Tanquam vero deus sit propola, institor, & mercenarius, & qui nolit gratiam & beneuolentiam suam gratis dare. Hi sunt peruersissimi omnium mortalium in orbe terrarum, & qui vel difficile, vel nunquam ad veram viam conuertantur.

Quid idos
lolaria: non
cōfideat deo

Op. Confes-
sionum in cala-
mitatibus.

Consimiliter quicumque in suis calamitatibus & aduersitatibus, huc illuc, vltro citro cursitantes, vbiq; consilium, opem & solatium querant, omisso deo, apud quem ea querenda esse ipsi maxime præcepimus est. Quos Prophecia Elaias .9. sic increpat. Populus meus stultus, & non est reuersus ad percutientem se, hoc est, deo minus percussit eos, & immisit eis passiones & omni fugas calamitates & aduersitates, vt ad ipsum concurrerent, eiq; confideret. At ipsi ab eo currunt ad homines, nunc in Aegyptum, nunc in Assiriam, Aliquando etiã ad satanam, Caco demonem, De qua Idololatria multa, vt in eodem propheta, ita in libro Regum scripta leguntur. Ita hodieq; faciunt omnes sancti Hypocritæ, vt quodcumq; aduersitate aliqua præmuntur, non ad deum currant, sed ab & præ eo fugiant, hoc tantum cogitantes, quòd vel per seipsum, vel humana ope suis malis liberentur, interim tamen sese non modo bonos homines iudicantes, sed etiã iudicari permittentes.

VNDECIMO.

Iustus ex fi-
de viuit.

Hæc est diuini Pauli in multis locis sententia, in quibus tantum fidei attribuit, vt dixerit. Iustus ex fide sua viuit. Nam fides id ipsum est, propter quod homo apud deum iustus habeatur. Si ergo iusticia est in fide, clarum est eandem solam omnia dei præcepta implere, & omnia sua opera iustificare. Quando alioquin nemo iustus est nisi omnia dei præcepta impleat. Rursum, neminem quocumq; opera sine fide iustificant. A deo igitur pleno ore S. Apostolus opera rejicit, & fidem commendat & extollit, vt nonnulli verbis eius offensi, dixerint, Ergo nihil bonorum facimus operum. Sed hos tamen tanquam errabundos, & parum prudentes reprehendit. Ita hodieq; fit. Nobis enim rejicientibus magna & splendida opera, absque omni fide facta nostro seculo, aiunt dumtaxat credendum & nihil boni faciendum esse. Nam opera primi præcepti appellantur his temporibus, cantare, legere, organum pulsare, rem diuinam facere, siue celebrare, manus, vestes, & reliquas horas canonicas orare, templa, altaria, monasteria fundare & ornare, campanas, ornamenta, vestes, & thesauros accumulare, Romam & ad sanctos currere. Deinde sic vestiti, genita stantes, rosaria & psalteria orantes, & hæc omnia non ante idolum sed ante sanctam crucem dei, vel imagines sanctorum eius facientes, hoc ipsum dicimus deum colere, adorare, & argumento primi præcepti nullos alios habere deos. Quæ tamen & usurarij, & adulteri, & omnigeni peccatores, & faciunt,

Ceremoniæ.

& facere possunt quotidie. Vbi ergo hæc hæc sunt fide, ut
dum is omnia deo placere, tum sunt laudabilia, non sua ipsorum
virare, sed propter fidem ipsam, cui omnia opera, ut dictum est,
æqualia sunt. Nobis vero vel dubitantibus, vel non existiman-
tibus deum nobis clementem & propitium esse, & nos deo plae-
ere, vel nobis presumptibus, nos per & post opera deo placere,
tum nihil sunt nisi meræ fraudes, imposturæ, & deceptio-
nes, exterius deum colere, & interius seipsum pro idolo ponere.
Hæc igitur causa est, quare tam frequenter contra talia opera, pæ-
pas, ostentationes, multitudines, locutus, & reiecerim. Quod in
professo & aperto sit, eadem non solum in dubitatione, & sine
tali fide facta esse, verum etiam inter mille homines vix vnum
esse, qui non suam fiduciam in ea colloce, sibi persuadens ita dei
gratiam & fauorem se assecuturum, & eius sese gratiam præuen-
turum, & ex eo munditias facturum. Id quod deus ferre non po-
test, ut qui gratiam suam gratis pollicitus, velit ut a gratia eius in-
cipiamus per fiduciam, & in eadem omnia opera quibuscumque
sunt nominibus, perficiamus.

D VODECIMO.

¶ Ex his tu ipse consideres, quam longe distent inter sese, pri-
mum præceptum externis operibus, & interna fiducia implere
& perficere. Nam hoc reddit vere viuos dei filios, illud dum
taxat deterioram Idololatriam, & longe nocentissimos Hypo-
critis omnium quæ in terris sunt, innumeros mortalium suo in-
genti splendore in suam rationem ducentes, permittentes tamen
ipsos sine fide manere, & ita miserabiliter eos decipiant, herentes
in externo strepitu & apparatu. De quibus Christus dixit Math.
14. Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic Christus, aut illic, nolite
credere. Item Iohannis .4. Mulier crede mihi, quia veniet hora
quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis pa-
trem. Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores ado-
rabunt patrem in spiritu & veritate. Nam & pater tales querit, qui
adorent eum. Hæc & eiusmodi sententiæ sicut me mouerunt, ita
& omnes mouere debent, ad rejiciendam magnam pompam cum
bullis, sigillis, vexillis, indulgentiis, quibus miserum vulgus ad-
ducitur ad construenda templa, ad dandum, ad fundandum, ad
orandum, & tamen interim fides suppressitur, & silentio inuolui-
tur, imò prorsus opprimitur. Nam, quando fides inter opera nul-
lum habet discrimen, non potest iuxta eam constare vllum opus
præ alio, adeo inflatum & elatum. Siquidem fides sola vultu dei

Impletio
primi præ-
cepti.

Fides non
externis sus-
cus.

Impie doce-
tur bona o-
pera sine fi-
de.

seruitus & cultura esse, neq; vlli operi alteri, vel nomen, vel hie-
norem huiusmodi permittere. Nisi quantū ipsa ei honoris im-
perit. Quod tum facit, quando opus in & ex ipsa fit. Quod ma-
lum in veteri testamento est presignatum, quando Iudei deserto
repto offerebāt in alijs locis, in lucis & modis. Ita & hi faciunt,
soliciti & prōpti facere oīa, hoc capitale op⁹ fidei nūq; facientes.

DECIMOTERTIO.

¶ Vbi ergo nūc sunt, interrogantes, quæ sint bona opa, quid
facere debeant, quomodo boni esse debeant? Imo vbi sunt etiā,
dicentes, nobis de fide prædicantibus nulla nos opa docere, neq;
facere debere? Nonne hoc primum præceptum plus facit nobis
negotij, quam quisq; possit implere? Nam si vnus homo mille
homines, vel omnes homines, vel omnes esset creaturæ, ipsi ta-
men hic factus esset impositum, & plus quam satis, dum ipsi præ-
ceptum est, semper in fide & fiducia erga deum viuere & per-
grinari, neq; fidem in quempiam alium ponere, & ita vnū dum-
taxat, cumq; verum deum habere. Quum ergo vita & natura
humana ne momento quidem possit esse sine vel factō, vel de-
lictō, passione vel fuga (Neq; enim vita, vt videmus, vnquam
conquiescit) Itaq; incipiat quicumq; velit probus esse, & plenus
bonorum operum fieri perpetuo in hac fide, discat assiduo om-
nia & facere & dimittere in eiusmodi fiducia. Ita enim inueniet
quantum habeat negotij, & quā omnia in fide consistant. Neq;
vnquam posse in ocio esse, quando ocium quoq; in fidei exer-
cicio & opere fieri necesse est. Et breuiter, nihil in nobis, vel esse,
vel perire & concidere potest, credentibus vt debemus, omnia
deo placere. Tum enim non possunt non esse & bona & meri-
toria. Ita ait S. Paulus, i. ad Cor. 10. Fratres siue igitur editis, si-
ue bibitis, siue quid facitis, omnia in gloriam dei facite. Non aut
potest fieri in nomine eodem, nisi eadem fiat fide. Item ad Ro-
s. Scimus quoniam diligentibus deum, omnia cooperantur in
bonum. Ideoq; verbum dicentium, bona opera esse prohibi-
ta, nobis fidem solam prædicantibus, perinde est atq; si me dis-
cente egrotō cuiquam, si haberes sanitatem, haberes & omnia
membrorum opera, sine quibus omnium membrorum opus
est nihil, ipse ex hoc intelligeret, me opera membrorum prohibi-
uisse, quum tamen mea sententia fuerit, vt sanitatem oportere
& esse & operari omnia opera omnium membrorum. Ita debe-
re esse fidem opificem, architectum & ducem in omnibus ope-
ribus. Alioquin enim opera profus esse nihil.

Similitudo
de gans.

DECIMOQVARTO.

¶ Quod si dixeris, quare tam multas habemus & sacras & prophanas leges: tam multas ceremonias templorum, monasteriorum, ciuitatum, ad mouendos, cogendos & prouocandos homines ad bona opera, si fides per primum preceptum omnia facit? Responſio. Non ob aliud, niſi quod fidem non omnes, neq; habemus, neq; ſentimus. Nam ſi eam omnes haberemus, nunq; nobis vllis eſſet opus legibus, ſed vnusquisq; noſtrum bona opera ſemper faceremus, ſicut eum eadem fiducia docet. Sunt autem quatuor hominum genera. Primi iam nominati, quibus nullis legibus eſt opus. De quibus Paulus. i. ad Ti. i. dicit. Iuſto (hoc eſt credenti) lex non eſt poſita. Verum cuiusmodi homines faciunt libero animo quicquid & ſciunt & poſſunt, hoc ſolum firma & ſtabili fiducia reſpicientes, dei gratiam & beneuolentiam ipsis in omnibus rebus adſpirare. Secundi ſunt, qui volunt eadem libertate abuti, & ea falſo ſubnixi & freſi pigreſcunt. De quibus Sanctus Petrus. i. Petri. 2. Quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, ſed ſicut ſerui dei: Quasi dicere, libertas fidei non dat licentiam peccandi, neq; eam conuelat, ſed dat libertatem omnigena opera faciendi, & oia paciendi, vt cunq; in manus venerint. Ita, vt nemo, vel vni, vel aliquibus operibus peculiariter & dumtaxat ſit alligatus. Sicut & Sanctus Paulus ad Galatas. 5. ait. Vos enim in libertatem vocati fuiſtis fratres, tãtum ne libertatem in occasionem detis carni. Hiſi iur agendi ſunt legibus & cuſtodendi doctrinis & admonitionibus. Tertij ſunt improbi homines, ad peccata & vicia ſemper proni, quos oportet legibus ſacris & prophanis cogere tanq; efferos, & equos, & canes. Quod ſi parum profuerit etiam vltimo ſuppliuo affiendi gladio temporalis. Quemadmodum Sanctus Paulus ad Roma. 13. dicit. Principes non ſunt terrori bene agentibus, ſed male. Vis autem non timere poteſtatem, qd bonum eſt facio. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum, quod ſi feceris, id qd eſt malum time. Non enim fruſtra gladium geſtat. ¶ Quarti ſunt, qui adhuc feroces, infirmi, & pueri in intellectu ſunt fidei & vitæ ſpiritalis, quos necelle eſt veluti pueros allicere & inuitare exterioribus, ceremonijs, ornamentis, lectionibus, orationibus, ieiunijs, canticis, templorum cultu, organis, & quicquid vt in templis, ita Cenobijs ponitur vel obſeruatur, donec & ipſi diſcant fidem cognoscere. Quamquam hic magnum eſt diſcrimẽ, vbi principes & magiſtra, vt nũc proh dolor ſit, eius modi ceremonijs & opib; exteriorib; ita verſantur & fatigantur,

Traditiones
cerimonias.

Quatuor
genera ho-
minum.

quasi vera essent opera, omissa interim fide, quam semper circa
hæc docere debuissent. Non secus atq; mater puero iuxta lac, &
reliquos ingerit cibos, donec puer ipse per se cibos robustiores
comelle possit.

DECIMOQ VINTO.

Infirmi tole-
randi.

¶ Cæterum, quum oēs non sumus pares & consimiles, oportet id genus homines a nobis tolerari, & perferri, eiq; obseruare & portare quæ ipsi obseruant & portant. Neq; eos contemnere, sed veram fidei viam docere. Sicur S. Paulus ad Ro. 14. docet. Infirmum in fide suscipite ad instruendum. Quod & ipse fecit. i. ad Cor. 9. Et factus sum Iudeis tanq; Iudeus, vt Iudeos lucrarem his qui sub lege sunt quasi sub lege essent, cum ipse non essem sub lege, vt eos qui sub lege erant lucrificerem. Et Christus Mat. 17. daturus tributum, quod tamen non debebat, distulauit cū S. Petro: deberent ne filij regum tributum, an vero dumtaxat re liquorum hominum filij. Respondente igitur Petro, tantū aliorum hominū filios idipsi debere: ait Christus. Ergo filij sunt liberi, vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & cum pisce qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies staterem, illum sumens da eis pro me & te. Hic videmus vt omnia opera, sic cunctas res Christiano esse liberas, p suam fidem, & ab eo tamen cum incredulis & ferri & obseruari id quod non debeat. Id autem facit ex libertate, vt certus & nihil addubitans sic deo placere. Idq; libenter facit, suscipiens vt aliud opus libere, quod sine ipsius electione & proposito in manu eius incidit. Vt qui hic tantum cupiat, & nihil aliud requirat, quā quemadmodum in fide sua ita operetur, vt deo placeat. Verum qm̄ proposuimus in hoc sermone docere, quænam vere bona sint opera, & nunc loquimur de summo omnium opere, manifestum est nos nō de secundis, tertijs, aut quartis hominibus, sed de primis loqui, quibus necesse est omnes alios consimiles fieri, & interim a primis doceri & perferri. Itaq; eiusmodi infirmæ fidei homines, parati benefacere, & meliora addiscere, & tamē imprudentiores quam vt capere & intelligere possint, in eorum ceteronon sunt contemnendi, si credant, de se actum esse. Ergo accusent eorum indoctos cæcorū doctores, qui eos fidem nūc q̄ docuerunt, sed tam profunde in opera traxerunt. Igitur clementer & paulatim educendi sunt ex operibus in fidem, nō alit atq; cum aegrotis fit, & permittendi aliquibus operibus aliquā diu propter ipsorum conscientiam adherere, atq; educendi & egredi ad salutē

ad salutem, donec fidem recte amplectantur. Ne nobis conantibus eos tam seueriter & acriter extrahere ex operibus, eorum conscientia confirmata & conuulsa erret & diuagetur incerta, neque fide, neque opera retinens. Sed duris ceruicis homines, in operibus pertinaciter obstupefacti, relinquendi sunt, ut cecus cecum ducat, sicut & Christus docuit & fecit.

DECIMOSEXTO.

¶ Ceterum dixeris, quomodo mihi certo persuadeam, omnia mea opera deo placere, inter dum nimium loquens, comedens, bibens, dormiens, vel alioquin a recto discedens, quod mihi vitare sit impossibile. Respondeo. At ista interrogatio arguit, abs te fidem adhuc non aliter quam reliqua haberi opera, neque super omnia cetera existimari opera. Neque enim alio nomine fides est summum opus, nisi quod permanet extinguens venialia & quotidiana peccata, quia credis deum tibi fauere, & ad eiusmodi casus & defectus quotidianos conuiuere. Quin etiam si casus mortalis fiat (id quod tamen in fide & fiducia erga deum viuentibus, vel raro, vel nunquam euenit) resurgit tamen fides, neque dubitat, peccata sua modo abolita esse. Ut est. 1. Iohan. 2. Filioli mei, haec scribo vobis, ut non peccetis. Sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Et Sap. 15. Si peccauerimus tui sumus, scientes magnitudinem tuam. Et puer. 24. Septies in die cader iustus, & resurget. Immo hanc fidem & fiduciam oportet tam sublimem & fortem esse, ut sciat homo omnem eius & vitam & actionem nihil aliud nisi damnabilia esse peccata in dei iudicio. Ut scribitur psal. 142. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Quin potius desperandum est adeo in nostris operibus, ut credamus non posse bona esse, nisi per hanc fidem, nullum iudicium, sed puram gratiam, fauorem, beneuolentiam, mansuetudinem, & misericordiam sibi a deo persuadens, ut est psal. 25. Misericordia tua ante oculos meos est, & complacui in veritate tua. Et psal. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui domine (hoc est agnitio tuae gratiae per fidem) & per hoc distulisti letitiam in corde meo. Nam sicut credis & confidis, ita tibi fiet. Ecce sic ex misericordia & gratia dei, non ex sua natura sunt opera sine culpa inania & frustranea. Sed propter fidem, eadem misericordia nitente, bona sunt. Ita oportet nos propter opera timere, sed propter dei misericordiam consolari. Ut scribitur psal. 146. Beneplacitum est domino super timentes eum, & in eis qui sperant

Fidei usus in
quodiam
opibus, imo
etiam in pec-
catis.

super misericordia eius. Ita nos plena oramus fiducia. Pater noster, qui es in caelis, nihilo secius obsecrantes, dimitte nobis debita nostra. Sumus filij, & tamen interim peccatores. Sumus accepti, & tamen non satisfacimus. Id quod totum facit fides in dei fiducia confirmata & stabilita.

DECIMOSEPTIMO.

Vnde fides:
nempe ex
uero, seu
Euangelio
Christi.

¶ Quod si interrogas, ubi fides & fiducia inueniri possent, aut unde proficisci. Hoc vero maxime omnium est necessarium sciri. Primum, proculdubio non proficiscitur, neque ex tuis operibus, neque meritis, sed tantum ex Iesu Christo id ipsum gratis pollicitor & dante. Vt Paulus scribit ad Ro. 5. Commendat autem claritatem suam deus in nobis, quoniam si cum adhuc peccatores essemus secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est, quasi diceret, An illud nobis non fortem & inuictam faciat fiduciam, Christum pro nostris peccatis esse mortuum, priusquam id petere mus, eoque nomine nondum sollicitudine afficeremur, imo tum in peccatis semper pergentes. Deinde sequitur. Multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius salui erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus reconciliati sumus deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. Et ita oportet ut in te Christum & imagineris, & videas, quomodo in eo tibi deus suam misericordiam proponit & offert, sine omnibus tuis precedentibus meritis, ut ex eadem effigie eius gratiam tuam fidem, tum fiduciam remissionis omnium peccatorum tuis oculis haurias. Quapropter fides non ab operibus incipit, sed eam ne opera quidem faciunt. Nam, fidem opus est ex sanguine, vulneribus, & morte Christi scaturire & profuere. In quo videns deum tibi ita propitium esse, ut etiam filium suum pro te tradat, necesse est cor tuum dulcescere, & vicissim ita adfici ut deum diligas. Et ita fiduciam ex mera dei gratia & beneuolentia erga te, & tua rursus erga eum oriri. Si enim legimus, nunquam datum esse cuiquam spiritum sanctum operanti, sed semper Euangelium a Christo & misericordiam audientibus. Ex quo verbo hodieque oportet, neque aliunde fidem proficisci. Nam Christus est panis, ex qua butyrum & mel, ut Moses dicit, Deuteronomij, 32. sugiatur.

DECIMO OCTAVO.
DE SECUNDO PRÆCEPTO.

Op^o secūdi
præcepti.

¶ Ecce hæcenus tractauimus primum opus, & primum præceptum, & tamen breuius, crallius, & in transitu, ut de q̄ plura possint dici. Nunc igitur per sequentia præcepta queramus opera laus. Est igitur secundum & proximum opus post fidem op^o secūdi præcepti, ut dei nomen honoremus, nec eo in vanum vnamur, Quod non minus, quam omnia alia opera, sine fide fieri non potest. Si autem sine fide fit, nihil est prorsus, nisi mera hypocrisis & species. Post fidem nihil possumus maius facere, quam dei laudem, honorem, nomē, laudare, predicare, cantare, & modis omnibus extollere & magnificare. Et quamuis superius dixi, & verum est, nullam esse in operibus differentiam, vbi fides & est, & operatur, id tamen ita intelligendum est, quando cum fide opera conferuntur. Sed comparando opera cum operibus, habent discrimen, & vnum est altero sublimius. Sicut em̄ in corpore membra, quod ad sanitatem attinet, nihil habent discriminis, & sanitas perinde in vno atq; in altero operatur, sunt tamen interim membrorum opera diuersa & separata, & vnum altero aliū, nobilius, & commodius, ita & hic dei nomen & gloriam laudare melius est operibus aliorum præceptorum, & tamē oportet id ipsum non minus q̄ reliqua præcepta omnia in eadē fide procedere. Sed scio hoc operis parui fieri, sed & ignotum esse factum, ideo diligentius inspiciamus, contentū dixisse, ut hoc opus in fide & fiducia fiat, deo placeat. Imo nullum est opus in quo ita euidenter & efficaciter sentias fiduciā & fidem, ut in cultura nominis diuini. Et mirificum est adiumentum fidei & augendæ & confirmandæ, quamuis & oīa opera ad id ipsum p̄sunt. Ut S. Petrus 2. Petri. 1. dicit. Frares magis satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis.

DECIMONONO.

¶ Sicut primum præceptum prohibet, ne habeamus alienos deos, interim præcipiens vnum eundemq; verum deum colendum, per firmam fidem, fiduciam, benevolentiam, spem, & charitatem, quæ sola sunt opera quibus vnum deum habere, colere, & seruire possumus. Nā nullo alio ope pot̄ deus, vel impetrari, vel amitti, quā sola, vel fide, vel incredulitate, fiducia vel desperatione. Nec em̄ aliquid reliquorū operū deum attingit. Ita & in secundo opere prohibetur, ne nomen dei inuani sumamus.

C ij

Quod tamen non satis sit, sed inter id etiā precipitur, vt nomen eius colamus, inuocemus, predicemus & laudemus. Nec reuera possibile est nomen dei non irreuerenter haberi vbi non vere colitur. Quāuis em̄ ore, genuum flexione, osculatione, vel alijs gestibus honoratur, tamē si hoc non sit ex corde per fidem in fiducia erga deum, nihil tamen est nisi species & color hypocriticos & simulationis. Nunc vide, quā multiplicia bona opera possit hō in hoc praecepto omnibus horis facere, & nunq̄ sine bonis opibus huius praecepti esse, si velit, vt certe non habeat opus longe peregrinari, aut loca sancta visitare. Dic ergo, quod nam momentū transmitti possit, quo non sine intermissione, vel bona dei accipiamus, vel malas aduersitates patiamur? Quid autē sunt dei bona & aduersitates aliud, quā perpetue admonitiones & puocamenta ad deū laudandū, colendū, & benedicendū, eumq; & eius nomen inuocandū? Itaq; etiā rerū omnīū vacuus & feruatus, nonne satis habeas negotiū in hoc vel vnico praecepto, vt deum perpetuo benedicas, cantes, laudes & colas? Nam ad quid aliud lingua, vox, idioma, & os cōdita sunt, vt est in psal. 50. Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuā. Item. Labia mea laudabunt te. Quid em̄ in caelo est operis nisi huius secundū praecepti? Vt legitur psalmo. 83. Beati qui habitant in domo tuā dñe, in secula seculorū laudabūt te. Sic Dauid in psalmo 33. Semper laus eius in ore meo. Et S. Paulus. 1. Cor. 10. Siue ergo manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis omnia in gloriam dei facite. Itē ad Coloss. 3. Omne quodcūq; facitis in verbo aut in opere, omnia nomine dñi nostri Ihesu Christi agite, gratias agentes deo, & patri per ipsum. Quod si hoc opus obseruauerimus, hic in terris regnū caelorū habebimus, sed & semper satis superq; qđ ageremus, sicut & beati in caelo.

VIGESIMO.

¶ Hinc venit admirabile & iustū dei iudiciū, quod interdum inops & pauper homo, quē nemo respicit, multa & magna opa secum habeat, & domi suę & secū vel deum hilariter laudat, in rebus secundis, vel in aduersis plena cum fiducia inuocat, in eo matius & acceptius faciens opus, q̄ alius multū ieiunans, orans, cōplacens, peregrinans, & hic & alibi sese multis operibus defatigans. Hic em̄ eidem fit fatuo, vt osciter respiciens ad magna opa, ita prorsus cœcus, vt hoc tam magnū opus nunquam obseruet. Vt deum laudare in eius oculis parū sit opus, prę magnis imaginibus excogitatis, p̄p̄rijs operibus. In quibus fortassis seipsum plus quā deum laudat, vel saltem voluptatem ex illis capit ma-

forem quā in deo, & ita bonis operibus secundū p̄ceptū dei & eius opera oppugnat. Sicut phariseus in Euāgelio & publicanus horum omnium figuram exhibent. Nam peccator in suis peccatis deum inuocabat, & laudabat, tangens duo summa p̄cepta, fidē & dei honorem. Phariseus uero neutrum horum affectus sese ostendebat in alijs bonis operibus, quibus non in deo, sed semetipso gloriabatur, magis in seipso quā in deo confidens. Quapropter hic merito reiectus, & ille electus est. Quod conuenit, quod q̄ sublimiora & meliora sunt opera, eo minus splendent. Ad hęc quod unusquisq̄ p̄sumit sese opera facile facturum. Cernim⁹ enim neminem adeo simulare sese dei nomen & gloriam laudare, ut eos qui hoc nunq̄ faciunt, & eo opere quando cor sine fide est, p̄cioso operi contemptum conciliant. Ita ut sanctus Apostolus Paulus non dubitaret ad Ro. ij. libere dicere, eos potissimum dei nomen blasphemare, qui se de lege dei iactant. Nā nomen dei nominare, & honorem eius papyro & parieti inscribere, facile factu est, sed ipsum ex animo laudare, & benedicere in eius beneficijs, & constanter in omnibus aduersitatibus inuocare, hęc sane rarissima, & summa omnium operum post fidem sunt. Adeo, ut si videre liceat quam pauci sint horum in reip̄ Christiana, possemus p̄ calamitate mori, interim tamen semper crescentibus sublimibus pulchris, superniudis operibus ab hominibus excogitatis, quę his ueris operibus colore sint similia, intus uero & in fundamento omnis & fidei & fiducia expertia, & quę nihil prorsus habeant boni. Ita reprehendit Isaias xlviij. populum Israhelem, Audite hęc domus Jacob qui uocamini nomine Israhel, & de aquis Iuda existis, qui iuratis in nomine Domini, & Dei Israhel, recordamini non in ueritate, neq̄ in iustitia. Hoc est, q̄ hęc non uere in fide & fiducia faciebant, quę uera est ueritas & iustitia, sed confisi i seipsis, sua opera, & suas uires. Dei tamen inuocabant & laudabant nomen, quę non conueniunt.

VIGESIMOPRIMO.

¶ Primum ergo opus huius p̄cepti est, Deum laudare i omnibus suis beneficijs, quę in estimabiliter multa sunt, ita, ut huiusmodi laudis & gratiarum actionis merito nulla, neq̄ intermissio, neq̄ finis esse debeat. Nam, quis eum possit perfecte pro naturali laudare uita, ut taceam pro omnibus temporalibus & sempiternis bonis. Ita est homo hoc unico capite huius p̄cepti bonis & p̄ciosis operibus obrutus & accumulatus. Quibus si uera utatur fide, sane non frustra hic fuerit. In hac autem re nemo mortalium uehementius peccat speciosissimis sanctis, sibi ipsis

Laudare deū

Pericolosū
ethnics his-
torias legere,
nisi premu-
nitus sit an-
mus verbo
dei.

bene placensibus, sese libenter iactantibus, vel saltem libenter suas laudes, honores, & præconia coram mundo audiētib⁹. Itaq; secundum opus huius præcepti est, fugere & vitare omnes temporales honores, glorias & laudes, & nequaquā suū nomen, laudem, & celebritatem querere, vt oēs de eo, quod dicitur, & cantent, & loquantur. Quod valde periculosum, & tamen vitandissimum omnium est peccatorum, & proli dolor contemptum. Volunt enim omnes videri, & nemo minimus haberi, vitantq; humilis & sordidus sit. A deo profunde natura est deprauata, in sua propria opinione, & in sui ipsius propria fiducia, cōtra duo prima præcepta. Nunc autem hoc immane scelus in mundo p̄ summa iudicāt virtute, quo nomine summi est periculi. Ethnicorum historias & libros legere, vel audire, nōdum satis expertos & instructos diuinis præceptis & historiarum sacre scripturę. Siquidem oēs ethnici & gentiles libri hoc veneno querēde laudis & honoris sunt referti. In quibus secundum cœcā rationē dicitur, non esse magnificos & egregios homines, qui laude & honore non tangantur, & pro optimis haberi, qui corpore & vita, propinquis & opibus, & breuiter reliquis rebus omnibus contentis, laudem & honorem persequuntur. Omnes enī sancti patres de hoc vicio conquesti sunt & magno consensu decreuerunt, extremum esse omnium viciorum ad vincendum. S. Augustinus dicit, omnia reliqua vitia in malis fieri operibus, excepto honore & beneplacito, quod fiat in & de bonis operib⁹. Ideoq; si homo nihil aliud iterum habeat negotij, quā hoc secundū opus huius præcepti, satis tamen habeat per totam vitam suam occupationis & laboris depugnandi cum hoc vitio. Tam callidum & pernicax est, tam renitens eicienti. At nunc relictis his omnibus bonis operibus nos exercemus in multis alijs vilioribus bonis operib⁹. Imo plane alijs bonis operibus hoc subuertimus & obliuione obliteramus. Ita sanctum dei nomen per nostrum maledictum nomen, beneplacitum, honoris requisitum, & ambitionem in vanum sumitur, & irreuerēter habetur, dignum quod solum & vnum colas & honores. Quod peccatum grauius est coram deo, quā & homicidium, & adulterij. Sed eius malitia non tam liquido cernitur vt homicidij & adulterij, propter eius subtilitatem. Nam non in crassa carne, sed in spiritu pficitur.

VIGESIMOSECVNDO.

¶ Sunt qui existimant, p̄desse iuuentuti, eam iactantia, honore, & laudib⁹, & rursus dedecore & infamia puocari & moueri ad bene faciendū atq; viuendū. Nam sunt multi vt facientes bona,

ita omittentes mala metu infamie & amore laudis, quæ alioquin nequaquam vñ facerēt vel omitterēt. Quos suo relinq̄ iudicio, sed regim⁹ quō vere bona opera sint faciēda. Ad q̄d quicūq; p̄peni sunt, nō egent vt timore dedecoris, & studio honoris agatur, sed habēt & habere debēt nobiliorē impulsione, hoc est dei p̄ceptum, dei timorē, dei beneplacitū, & eorū fidē & amorē erga deū. Qui hāc impulsione non habēt, vel non curāt, permittētēs sese honore vel infamia agi, accipiunt mercedē suam, vt dñs dixit, Math. 6. Et qualis est impulsio, tale est & opus & merces. Neutrū vero bonū, nisi in oculis seculi. Ego autē iudicari tam facile hominē nondū adultum assuefacere & agere dei timore & p̄ceptis, vt nulla re alia. Vbi vero hoc nihil p̄fuerit, necesse est eos a nobis perferri, vt p̄pter infamiā & honorem bona faciant, omittāt mala. Sicut tolerare cogimur, im p̄bos hoīes vñ imperfectos, de quib⁹ superius dictū est. Neq; est q̄d in hoc amplius faciam⁹ nisi vt eis dicam⁹, quomō eorū factum corā deo nō sit sufficiens & iustū, eos ita permittētēs suis ipsorū moribus, donec discant propter deū bene facere. Quēadmodū infantes donis & promissionibus parentū ad orandū, ieiunandū, discendū, puocantur q̄d tñ non bñ fuerit per totā facere vitā, & nunq; discere, timore dei bene facere, Multo deterius, si assuecerēt propter laudem & honorem bene facere.

VIGESIMOTERTIO.

¶ Hoc tamē verū est, oportere nobis esse bonū nomē & honorem. Vnusquisq; igitur sese eiusmodi prester, vt nihil de eo mali possit dici, ne quicquā in eo offendat. Vt dicit s. Pau. ad Ro. 12. Prouidētēs bona, non tantū corā deo, sed etiā corā omnibus hominib⁹. Et. 2. Cor. 4. Cōmendantes nosmetipsos ad omnē cōscientiā hominū corā deo. At vero hic magna op⁹ est & diligētia & prudētia ne eiusmodi honor & nomē bonū tumefaciat, & sibi in ipsis amorē & cōplacētā pariat. Hic em̄ p̄cedit verbum Solomonis: Sicut ignis in fornace p̄bat aurū, ita homo p̄batur ore laudantis eū. Necesse est ergo paucos & prorsus sublimer spirituales esse homines, qui in laudib⁹ & honoribus ita liberi & equales p̄seuerēt, vt nihil taliū amplexi, sibi in illis nō placeant, totū liberi & vacui permanentes, soli deo suū honorē & nomen adscribentes, & ad illum referētēs quicquid habent excellentiē, neq; ipsis alio sum quam ad gloriā dei vtentes, & ad vilitatem proximi, nihil autem minus q̄ ad priuatam sui ipsius commo ditatem, vel prerogatiuam. Ita, vt sibi de suo honore nihil p̄sumant, nihil efferantur, supra vilissimū & sordidissimū

Timore dei,
non ambitio
ne prouoc
andam ad
bona opera
iuuentem.

Non bonū
nomen, sed
boni nomis
nis abusio
mala est.

omnium moralium qui in terris viuere potest. Sed seipsum recognoscant vt seruos dei, largioris eiusmodi honoris, ad seruiendum deo & proximo. Non aliter, q̄ si eis commisisset aliquot aureos suo nomine pauperibus distribuendos. Ita dixit Mach. 5. Lucet lux vestra coram hominibus, vt videant opa vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in caelis est. Non dicit, vt glorificent vos, sed vestra opera, ipsis tantum ad meliorem frugem & vtilitatem seruiant, vt per hoc deum in vobis & in seipsis laudent. Hic enim verus est vsus boni nominis & honoris, quando deus his laudatur cum aliorum vilitate. Hominibus vero volentibus nos ipsos, & non deum in nobis laudare, ne patiamur, sed id omnibus viribus deprecemur, & fugiamus, vt grauissimum omnium peccatorum, & furtum honoris diuini.

VIGESIMO QVARTO.

Quomodo
etiam p peccata
humiliemur.

Hinc fit, vt sepa numero permittente deo, homo in grauiam incidat peccata, vel ipsis inuoluitus iaceat, vt tam coram se ipso q̄ alijs infamis fiat, alioquin minime p̄ hoc tā immani vitio inanis honoris & nominis saluus futurus, si in magnis muneribus & virtutibus stetit. Deum enim oportet huic peccato alijs grauius peccatis occurrere, vt sanctum eius nomē in honore maneat. Ita vnum peccatum alterius fit remedium & medicina, p̄pter nostram peruersam malitiam, non solū omnia facientem mala, sed etiam omnibus bonis abutentem. Nunc vide quantum sit homini negotiorum, volenti bona facere opera, ipsius manibus semper magno cumulo occurrentia, quibus cū sit stipatus, proh dolor ea per coecitatem sinit iacere, alia pro suo arbitrio & voluntate requirens & sequens, ita, vt nemo satis contra hoc loqui, nemo satis hoc vitare possit. Cum hoc omnibus prophetis fuit negotium, qui omnes ob id mīdati sunt, tm̄ quod eiusmodi opa electicia, & vltro suscepta & excogitata reijcentes & damnantes dei p̄cepta dumtaxat p̄dicarent. E quibus Hieremias dicit. 6. 7. Hęc dicit dominus exercituum deus Israel. Holocaustomata vestra addite vīctimis vestris & comedite carnes, quia non sum locutus cum patribus vestris & non p̄cepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum & vīctimarū, sed hoc verbū p̄cepi eis, dicens. Audite vocem meam, & ero vobis deus, & eritis vos mihi populus. Hoc est, audite nō quod vobis rectū & iustum videatur, sed quod ego vobis impero, & ambulare ī omni via quam ego mandauī vobis, vt bene sit vobis. Et Deutero. 12. Quod p̄cipio tibi hoc tantum facito, dño, nec addas quicquam, nec minuas. Hęc & eiusmodi innumerabiles sententia

sententiæ scripturæ, dictæ sunt ad auellendum hominem non solum a peccatis, sed etiã ab operibus ipsorum opinione bonis & iustis, & tantum adducendum eos simplici mente ad dei præcepta, vt ea sola semper sola summo opere curent & obseruent, vt est Exodi. 17. Et erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos, vt lex domini semper sit in ore tuo. Et psal. 1. Et in lege eius meditabitur die ac nocte. Nã nobis satis, & plusq̃ satis est occupationum, satis facturis dei præceptis. Dedit em̃ nobis eiusmodi præcepta, quæ si intelligeremus, certe ne momento quidem ociari possemus, omnium aliorum operum facile obliu. Verum malus spiritus, qui non quiescit, dum non potest nos ad sinistra in mala trahere opera, respicit dextrorsum ad electicia speciosa bona opa, contra quæ deus præcepit. Deut. 28. Iosue. 23. Im̃ confortamini & estote solliciti, vt custodiat is cuncta quæ scripta sunt in volumine legis Mosi, & nõ declinetis ab eis, neq̃ ad dexteram, neq̃ ad sinistram.

VIGESIMOQ VINTO.

¶ Tertiu opus huius præcepti est, dei nomẽ inuocare in omnibus calamitatibus. Nam hoc iudicat deus nomen suum sanctificauit, & magni factum & cultum, si ipsum nominemus & inuocemus in persecutionibus & necessitatibus. Est em̃ breuiter hæc causa, quare nobis multas necessitates, passiones, persecutiões, & mortem etiam infligit sed & in multis nos malis peccatricibus affectibus viuere permittit, vt per eas hominem impellat ad currẽdum ad deum, clamandum, nomẽ eius sanctum inuocandum, & ita ad implendum hoc opus secundi præcepti. Vt dixit Psal. xlix. Inuoca me in die tribulationis, eruã te, & honorificabis me. Immola deo sacrificium laudis, & honorificabis me. Atq̃ hæc est via qua possis venire ad salutem. Nam per hoc opus homo intelligit & experitur quid dei nomen sit, & quam potens & efficax sit adiuuandi inuocantibus id ipsum. Per quod nascitur mirum immodum fiducia & fides, qua primum & summum præceptum impletur. Quod expertus Dauid dixit psal. 43. Voluntarie sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo domine, quoniã bonum est. Quã ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimicos meos despexit oculus meus. Et psal. xc. ait deus, Quoniã in me sperauit liberabo eũ, protegam eum, quoniã cognouit nomen meum. Ergo nunc vide quisnam hominum in terris tota vita sua nõ satis habeat negotij vel in hoc vno opere. Quis enim etiam horã spacio careat tentationibus? Vt præteream inter tentationes calamitatum quæ sunt infinitæ. Ad hæc pericu-

Cœci p ope
rib⁹ a deo p
ceptis, nra es
lecticia opus
cula facim⁹.

Quæ laus no
minis dei, &
summũ cul
tus. Inuoca
re eũ in tribu
lauone.

D.

Vtilis calas
mitates.

Iosissima omnium tentationum est hec, vbi nulla sit tentatio & calamitas, sed omnia ex animi sententia procedunt, ne tū homo dei oblitus ferocior factus, abutatur rebus & temporibus secundis & prosperis. Imo hic decies magis eget inuocatione diuini nominis, quam in rebus aduersis. Legitur em̄ in psal. xc. Cadent a latere tuo mille, & decem millia a dextris tuis. Iam vero etiā luce clara quotidiana in hominibus experientia videmus immaniora vitia & peccata in pace, rerum vilitate, & secundis temporibus, quam bello, peste, morbis, & omni modis calamitatib. admitti. Adeo, vt Moses populū suum nulla alia causa timeret dei precepta deseruū, quā quod plenior, saturior, quietior iusto esset. Sicut ipse dixit Deutero. 3. Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit, incrassatus, impinguatus, dilataus. Dereliquit deum factore suum, & recessit a deo salutari suo. Quocirca etiam deus eidem permisit multos esse reliquos hostes & inimicos, quos nolebat depellere, ne requiem haberent, sed sese exerceat ad mandata dei seruanda, vt Iudicū. 3. Legitur. Sic & nobis facit, omnigenas aduersitates inferens. Adeo sollicitus est in nos, vt nos agat & doceat ad nomen ipsius colendum & inuocandum ad imperandā fidē & fiduciā erga ip̄m, & ita ad implēda prima duo ip̄i precepta,

VIGESIMOSEXTO.

Contra eos
qui se contra
aduersitates
superstitioni
bus armant.

¶ Hic igitur stulti homines periculose agunt, & præsertim sancti proprie operarij, & quicunq; aliquid sibi singularitatis adrogāt. Hic discit se benedicere, ille sese literis tuetur. Hic currit ad incantatores diuinaculos & prædictores. Ille hoc, hic aliud requirit, vt tantā aduersitates euadētes, tuto sint. Neq; enim numerari potest, quam diabolicæ in hoc prestigie imperent, incantando, adiurando, superstitionibus, quæ omnia ideo fiunt, vt nomine dei non egeant. Quibus plurimum irreuerentiæ primis duobus habetur præceptis, quod hoc apud diabolū, hominem, vel creaturam queritur, quod tantum apud deum plura, simplici, & nuda fide, fiducia, hilari audaciā & inuocatione eius sancti nominis querendum & inueniendum erat. Tu igitur ipse rem manibus attrectes, an non hoc magnæ & stultæ perversitatis sit. Diabolo, homini & creature oportet eos credere, & optima ab ipsiſ expectare, & sine eiusmodi fide & fiducia nihil neq; cōstat, neq; prodest. Quid ergo bono & fidei deo fraudi fuerit, quid obfuerit, quod ei non adeo, vel plus & vehementius creditur & confiditur, quam homini & diabolo: quū tamen deus non solum promittat auxiliū & certā opem, sed etiam præcipiat sibi cōfidei & omnigenas

causas prebeat & agat ad eiusmodi fidē & fiducia in eū ponendā. Nonne hoc conquerendū & miserabile est, diabolū vel hominē, nihil precipientē aut nihil cogentem, sed tantū promittentē & pollicentem, supra deū collocari, qui promittit, cogit, & præcipit credi, & tamen plus diabolo quā deo tribuit? Merito enim pudore afficiamur, exempla sumentes ab in diabolū vel hominem confidentibus. Nam si diabolus, quāuis malus & mendax spiritus, fidē seruat, omnibus societate cum eo inuentibus, quomodo non multo amplius, imo solus mansuetissimus & veracissimus Deus fidem seruabit, in se confidentibus? Diues cōfidit & nititur suis pecunijs & opibus, idēque ipsi prodest. Et nos nolumus confidere & niti viuo Deo, ut nos & velit & possit adiuuare. Proverbio dicitur, Opes faciūt animū. Idēque verū est. Ut scribit Baruch 3. Qui argentū & aurū thesaurizant, in quo confidunt homines, & non est finis acquisitionis eius. Sed multo maior est animus, quem facit summū etiam nūquā bonū: quo non homines, sed tantū filij Dei nituntur & in illud confidunt.

VIGESIMOSEPTIMO.

¶ Quod si nihil eiusmodi aduersitatū atque calamitatū nos cogeret ad dei nomen inuocandū, eiq; fidendū, tamen vel solum peccatum sufficiat in hoc opere nos exercere & agere. Nam peccatū nostrum triplici fortū exercitū obsedit. Quoiū primus est, nostra propria caro, secundus mundus, tertius malus spiritus, quibus perpetuo vrgemur, agimur, & grauamur. Ita nobis causam ministrante continenter deo opera faciēdi, hoc est, cum ipsō hostibus & peccatis depugnandū. Siquidem caro querit voluptatem & requiem, mundus querit opes, fauorem, potentiam, & honores. Malus spiritus querit superbiam, iactantiā, & sui ipsius amorem, & aliorum hominū contemptum. Quæ omnia tam potentia sunt ut singulis satis sit virum ad oppugnandum superandūque hominē. Quæ nos quidem vincere nequaq; possumus, nisi inuocatiōe sancti nominis dei infirma fide. Ut Salomon prouer. 18. ait. Turris fortissima nomen domini, ad ipsam currit iustus & exaltabitur. Sic David psal. cxv. Calicem salutaris accipiam, & nomē dñi inuocabo. Itē psal. 17. Laudās inuocabo dñm & ab inimicis meis salu⁹ ero. Hęc opera, sed & virtus diuini nois nobis ignota est facta, ideo quod non assueuimus eo, neque vnq; serio cum peccatis pugnauimus, eius nomine non egentes. Quod inde fit, quod exercitati sumus dñtaxat nostris proprijs operib⁹, quæ nostris viribus facere possumus.

Peccatū quā
varie nos op
pugnet.

D ij

VIGESIMOOCTAVO.

¶ Ad hæc huius præcepti opera sunt, ne iuremus, execremur, mentiamur, decipiamus, incantemus, sancto nomine dei, non reliquos exerceamus abusus. Quæ tam grandia sunt, quàm omnibus in vniuersum notissima. Hæc enim peccata fere sola in hoc præcepto sunt & prædicata & nunciata. In quibus etiam comprehensum est, vt prohibeamus etiam alijs mētiri, iurare, decipere, execrari, incantare & alijs modis nomine dei peccare. Quibus etiã multæ dantur causæ vt ad faciendã bonã, ita ad inhibendã malã. Sed maximum & grauissimum omnium operum huius præcepti est, sanctũ nomẽ dei cõtra oēs eius spirituales abusus tueri, idq; promouere iter oēs. Neq; em̄ satis fuerit, vt p̄ meip̄o & ime ip̄o, nomen diuinum laudem & inuocem tam in aduersis, quam in secundis rebus. Necessẽ enim est vt pro deã, pro dei gloria & nomine meipsum onerans inimicis omnium hoim. Sicut Christus suis discipulis aiebat, Odio eritis propter nomen meũ omnibus hominibus. Hic oportet nos patrem, matrem, & optimos amicorum offendere. Hic oportet nos magistratibus & sacris & prophanis, & superioribus spiritualibus & temporalibus repugnare, & contumaces & inobedientes reprehendi. Hic oportet in nos commoueri diuites, doctos, sanctos, & quicquid est in mũdo. Et quãuis id præsertim debeant quibus officium prædicandi verbum dei commissum est, ad id tamen & vnusquisq; Christianorum postulante & tempore & loco obligatur. Nam pro dei nomine tradendum & reddendum est, quicquid habemus & possumus, & re ipsa probare nobis dei nomen, honorem, & laudem omnibus rebus esse chariora, & in ipsum super omnia confidere, ab eo omnia bona expectantes. Ita proficentes cum a nobis haberi pro summo bono, cuius nomine parati simus oĩa reliqua bona relinquere & dimittere.

VIGESIMONONO.

¶ Hic oportet nos repugnare omnibus iniurijs & iniquitatibus, vbi vel veritas vel iusticia laborat, & vel vim vel necessitatẽ patitur. Nec est vt hic personarum rationem habeamus, vt nonnulli faciunt summo opere pugnantes pro iniuria, diuitibus potentibus, & amicis illata. Vbi autẽ tale quidpiã fit pauperibus, abiectis, & inimicis facile conquiescunt patientes. Tales enim non inspicunt nomen dei in seipso, sed per fenestram depictã, metientes veritatem vel iusticiã secundum personas. Nunquam inueniẽtes oculum suum falsum, magis personã quam causã respicientem.

Defendere
gloriã nõis
diuini.

Hi enim intercutanei sunt assentatores & hypocritae, nihil nisi fucum & colorem habentes defendendi veritatem. Optime enim sciunt, extra periculum esse diuitibus, potentibus, doctis, & amicis adesse, & ab ipsis vicissim recipi gratiam, defendi & honorari. Pari facilitate repugnaris iniuriae pontificibus, regibus, principibus, episcopis & reliquis proceribus illatae. Hic enim vnusquisque conatur esse probissimus. O quam occultus est fallax Adam cum suo ingenio, quam pulchre sui commodi auaritia nomine veritatis, iustitiae, & diuini nominis regens. Vbi vero quid egeno & humili accidit homini, tum falsus oculus non mulum inuenit commodi, quamuis bene videns odium potentium. Ideo relinquit pauperem, nihil minus curans quam ut laborantem adiuuet. Quis enim multitudinem huius criminis in Christiano orbe dinumerare possit? Ita dicit deus psal. 81. Usquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis? Iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperem iustificare. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Sed cum nihil horum fiat, sequitur, ut nihil etiam neque sciant neque intelligant, tantum heredes in respectu & persona magnorum quam iniusti sint, neque agnoscunt pauperes quam iusti sint.

Hic se princeps contemplantur.

TRIGESIMO.

¶ Ecce hic multum esset bonorum operum, Nam maior pars potentium, diuitum & amicorum iniuriam faciunt, vim & tyrannidem in egenos, humiles, & aduersarios exercentes. Et quod maior, eo peior. Vbi ergo vi non possis prohibere, & veritatem iuare, fac tamen ut hoc ipsum fatearis verbis, neque iniustus subscribas & faueas, veritatem libere loquens. Quid enim quaeso proficit homini omnigena bona opera faciente? Romam & ad omnia sancta loca currenti, oes indulgentias impetranti, omnia templa & collegia condenti fundanti; hic se culpabilem in nomine & honore dei inuenienti? quod eo tacito & suppresso pluris suavis opes, honores, fauorem, & amicos fecerit, quam veritatem (quae dei nomen & honor ipse est). Imo quis est hominum, cui non cotidie homini bona opera ad fores & edes ipsius veniant? Vt ipsi non sit opus de bonis operibus, vel longe currere, vel interrogare. Nam inuenientes hominum vitam, quam & hic & ubique temere & leuiter fiant, exclamare cum propheta cogimur. Omnis homo mendax. Sunt enim omnes homines fallaces, omnes mentiuntur & decipiunt. Nam veris & principalibus bonis operibus relictis, ornant & colorant sese minimis & vilissimis, interim tamen volentes proibi esse, & securo otio & tranquillitate in coelum ascendere. Quod si dixeris, Cur ergo deus non solus & ipse facit, cum tamen bene

& sciat & possit vnūquemq; iurare? Quinimo, scit quidem & potest, sed non vult solus id ipsum facere. Vult em̄ vna nobiscū operari, nobis illud habēs honoris, vt vna nobiscū & per nos sua velit opera operari. Nobis igitur hoc honoris reuoluntibus, nihilo secius ipse perficiet, pauperes adiuuans, cum iniustis, eos qui ipsi noluerūt esse adiumento, honorē magnū sui operis cōtinentes, damnaturus, tanq̄ eos qui cum iniustis senserūt. Sicut ipse quidem solus beatus est, sed qui nobis hunc tribuat honorem, & nolit solus esse beatus, sed nos vna secum beatos habere. Præterea si hæc solus faceret deus, essent præcepta eius frustra data, vt nemine habente causam sese exercendi in magnis operibus præceptorum eius. Neq; quisquam obseruaret, an deum & eius nomen p̄ summo bono iudicaret, & p̄pter eū oīa piculis obijceret.

TRIGESIMOPRIMO.

Adversarij
impijs doc-
toribus.

Non audietis
di Pontifices
nisi doceant
verbū dei.

Huiusmodi operis etiā est, resistere omnibus falsis, peruersis, seductorijs, errabundis, & hereticis doctrinis, sed & omnibus abusus spiritualis & ecclesiasticę potestatis. Quod multo est subtilius. Nam hi recta nomen dei nomine dei oppugnant. Quare magne speciei, & magni periculi videtur illis ipsis resistere, dum prætexunt deo & oībus eius sanctis quorū vices gerūt, & quorū potestate vtantur, resistere quicumq; ipsis resistūt, dicentes de ipsis a Christo dictum esse, Qui vos audit me audit, qui vos spernit me spernit. Quibus verbis fortiter subnixi, feroces & audaces fiunt, dicendi, faciendi, dimittendi, quodeuncq; volūt, excōs candi, maledicendi, rapiendi, occidendi, & omnes suas iniquitates, omnia sua p̄bra & dedecora vtantq; eorum fert voluptas, & qualiacuncq; possunt excogitare, nullo parandi impedimento. Verum Christus non putauit eos in omnibus quę & loquūtur & faciunt audiendos, sed tantum quando ipsius verbum Evangelicum, non propriū ipsorū verbū, sua opera non propria nobis proponūt. Quomō em̄ alioquin sciremus an eorum mendacia & peccata fuerint vitanda? Necessē em̄ est habere regulam quatenus & audiendi & imitandi sint, non ab ipsis, sed a deo super ipsos positā, ad quā nos dirigam⁹ & ducam⁹. Sicut ī quarto p̄cepto audiem⁹. Sic ergo oportet esse, vt in spiritali quoq; statu maior pars sit falsa doctrina, cōciones, & abusus ecclesiasticę potestatis, vt nobis causa & occasio dentur ad huius præcepti opera faciendā, & nos tentemur, quid nos erga eiusmodi impios & dei blasphematores pro honore & gloria dei velimus vel facere vel dimittere. O vīnam hic probi essemus, Quotiens ostē-

cales, nebulones suam tum Papalem tum Episcopalem extor-
municationem frustra inferrent. Quam vehementer languescer-
rent & deficerent Romanensia tonitrua, Quotiens obmutescen-
dum esset, ei quem nunc mundus cogitur audire. Quam parum
inueniretur prædicatorum & cõcionatorum in orbe Christiano?
Sed ita malum illud inualuit, vt iustum rectumq; sit quicquid
ipsi proponant sibi. Hic nemo est mortalium, qui pro dei noie
& gloria pugnet. Equidem crediderim neq; manus neq; frequẽ-
rius peccatum admitti in exterioribus operibus, quã in hoc præ-
cepto. Est enim altius q̃ vt multi intelligant, & allequantur, atq;
adeo eã dei nomine & potestate sic ornatum, vt periculosum
sit attingere. Verũ propheta olim in hoc magistri artifices fuisse,
sed & Apostoli, potissimum diuus Paulus, qui nihil morati, ni-
hil curantes, siue summus, siue infimus sacerdos dixisset, siue in
dei siue suo ipsius nomine fecisset. Observabant em̃ & verba &
opera, conferentes ea cũ dei præceptis, non respicientes siue mag-
nus Ioann. siue parvus Nicolaus vel in dei vel in hominis noie
id fecisset. Itaq; mori cogebãtur. De qua re nra etate plura essent
dicẽda, vt qua oia longe peius agãtur. Sed Chrm Petũ & Pau,
oportet hæc suis sanctis nominibus ita tegere, vt nullũ magis pu-
dendũ pudoris & dedecoris operculum in terras venerit, quam
sanctissimũ & super benedictũ nomen Ihesu Christi. Possis igitur
abominari vitã, tantũ propter abusum & blasphemiam sancti
nominis dei. In ter quæ, si id diuini substituerit, vereor futurum,
vt Satanã p̃ deo adorent. Tanta & tã immoderata impudentia
& sacri siue spirituales & docti omnia agunt. Summe igitur tem-
pestiuum est, vt deum oremus ex animo, vt nomẽ suum sanctifi-
ciet. Sed hoc sanguine constabit, & eos qui in bonis martyrum
sedent, & qui eorum sanguine acquisiti & seruati sunt, oportet
vt ipsi rursus martyres faciant. De qua realias plura.

DE TERTIO PRÆCEPTO DEI. PRIMO.

¶ Iam vidimus quantũ sit honorũ operũ in secũdo dei præcepto,
quæ tamẽ per se non sunt bona, nisi in fide, & fiducia diuini erga
nos amoris progrediantur. Vtinam igitur vel hoc solum obser-
uaremus præceptum, interim tantum occupati, interim prohdõ-
lor tot alijs operibus negociosi, huius operis profus imperiti.
Nunc ergo sequitur tertium præceptum. Sabbata sanctifica,

Prima tabu-
la Mofi.

In primo est præceptum quomodo sese cor nostrum erga deum cogitationibus habere debeat. In secundo quemadmodum os verbis. In hoc vero tertio præcipitur, quales nos exhibere oporteat deo operibus. Et hæc est prior & dextera tabula Mofi, in qua hæc tria præcepta sunt scripta, hominem in dextero latere regentia, hoc est, in eiusmodi rebus quæ ad deum attinent, & in quibus deus cum eo, & ipse cum deo habet cõmerciũ & consueudinẽ, sine medio vilius creaturæ. Prima igitur huius præcepti opera sunt crassa, & sensibilia, quæ vere seruitutem diuinã appellamur. Vt sunt missas audire, orare, sermones audire diebus festis. Secũdum hæc opinionem per pauca sunt in hoc præcepto bona opera. Ad hæc, nisi in dei amore, gratia, fiducia, & fide proficiscuntur, nihil sunt penitus, sicut supra dictũ est. Quapropter bene esset, minus esse dierum festorum, quando eorum opera nostris temporibus, pene plerumque deteriora sunt operibus profestorum, & cõmuniũ, oclãdo, detorãdo, potãdo ludẽdo, & alijs malis factis. Præterea & missæ & sermones sine omni meliõre fruge aut diũtur, & orationes sine fide dicuntur. Fere em̃ sic fit, vt putemus satis factũ, vbi missam oculis vidimus, & orationem ore diximus, ita exterius primoribus quod dicitur digitiũ transeuntes, non cogitamur aliquid ex missa in cor concipiendũ, aliquid doctrinæ ex sermone mutandum, aliquid oratione petendum, flagitandum, & expectandũ. Quamquã hic maxima culpa est episcoporum & sacerdotum, vel eorum quibus prædicandi munus est iniunctũ, quod Euangeliũ non prædicant, quod homines non docent quod missas videre, sermones audire, & orare debeant. Quare hæc tria opera paucis interpretabimur.

SECUNDO.

Vsus missæ.

¶ In missa opus est, vt ibi corde intersumus. Tunc autẽ ibi corde intersumus, quando fidem in corde exercemus. Hic oportet a nobis numerari & põderari verba Christi, quibus missam instituit, dicens: Accipite & comedite, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur. Similiter & super calicem. Accipite & bibite ex eo omnes. Hic est calix noui & eterni testamenti in meo sanguine, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionẽ peccatorum. Hoc facite quotienscunq; feceritis in meam cõmemorationem. His enim verbis Christus exequias vel anniuersarium instituit, sibi cottidie seruandum in tota Christianitate. Atq; adeo fecit solẽne, legitimum, opulentum, & grande testamentũ, quo legauit & ordinauit non census, pecunias, & bona temporalia, sed remissionem omnium peccatorum, gratiam, & misericordiam, & vitam

& vitam eternā. Vt quicumq; ad has veniunt exequias, hoc testa-
 mentum habeant, & super hoc obiit, per quod id testamentum
 firmum & irrevocabile factum est. In cuius signum & annunciat-
 ionem, loco literarum & sigilli reliquit hic suum propriū cor-
 pus sub pane & vino. Hic ergo nunc opus est, vt homo primū
 opus huius p̄cepti bene exerceat, ne quid dubitet id sic certo esse,
 & sinat hoc testamētum sibi certum esse, ne Christum faciat mē-
 daceum. Nam quid aliud est si ad missam stans, neq; cogites, neq;
 credas, tibi Christum per suum testamentum legasse & dedisse
 remissionem omnium peccatorū, quam ac si diceres, Nescio,
 vel non credo verum esse, mihi remissionem peccatorū meorū
 hic legatam & datam esse? O quantum iam est missarū in mun-
 do! Quam pauci autem audientes eas eiusmodi & fide & vsu.
 Quo deus grauit̄ offenditur. Itaq; nemo potest vtiliter interesse
 officio missæ, nisi sit vel in aduersitatibus, tentationibus & desi-
 derio diuinę gratiæ: vel qui libenter peccatis suis velit liberari, v^p
 si in malo est proposito, vt tamen sub missa sese cōmoret, & des-
 sideriū assequatur huius testamētū. Ideoq; olim publici & no-
 torij peccatores non permittēbantur interesse missæ. Hac ergo si-
 de recte procedente, non potest fieri quin cor hominis hoc testa-
 mento exhilaratum in amore dei caleat & liquatur. Tum sequi-
 tur laus & gratiarum actio dulci corde. Vnde Missa græce
 εὐχαριστία Eucharistia, hoc est gratiarum actio siue gratitudo
 dicitur, quod deum laudamus gratias agentes pro tali cōsolato-
 rio, diuine, & beato testamento. Quemadmodum laudat, gratias
 agit, & letatur, cui insignis & fidus amic⁹ mille vel plures aureos
 legauit. Quamquam Christo sepenumero accidit quod legato-
 ribus facientibus aliquot suo testamēto diuites, qui ipsorū vicis-
 sim ne meminerint quidem vnq̄, neq; laudantes, neq; gratias a-
 gentes. Sic fiunt hodie nostre missę, vt tantum fiant, nobis inte-
 rim incertis & ignorātib; ad quid profint, vel quare fiant. Quę
 res facit vt neq; gratias agentes, neq; diligentes, neq; laudantes, ad
 missas aridi & duri perseueremus, nostris preculis & oratiunculis
 contenti. De qua re & alias plura.

TERTIO.

¶ Sermones nihil aliud esse conueniebat quam annunciatio-
 nem huius testamētū. Sed quis possit audire nemine p̄dicatē?
 Nunc enim ne hi quidem intelligunt hoc testamentum quorum
 est officium p̄dicare. Itaq; sermones exspectantur & dirigan-
 tur in fabulas nihili & nugatorias, sicq; Christo i obliuionē ve-
 niente, accidit nobis perinde atq; illis. 4. Regum. 7. Vidēbis &

Adnūciatio
 testamētū i
 missa.

E

inde non comedes, quod non frum bonum videntes eo non fruimur. De quo etiam Ecclesiastes dicit, Hoc magnū est malū, vbi deus cuiusdam diuitias largitur, quib⁹ eum non permittit vti. Sic videmus innumerabiliter multas missas, ignari tamen interea testamentum ne sit an vero quidpiam aliud, perinde ac si sit cōmune bonum opus per se. O deus quā prorsus excecā sum⁹. Vbi autem id ipsum bene predicatur, sic necessario vt diligenter audiant, excipiant, seruetur, sepe illius fiat mētio, & ita fides cōfirmetur contra omnes tentationes peccatorum, p̄teritorum, p̄sentium, futurorum. Ecce hęc est vnica ceremonia, vnica exercitatio, a Christo instituta, in qua debeamus congregari, cōuenire, exerceri, & concordēs agere. Quam tamen non vt reliquas ceremonias reliquit nudas esse ceremonias. Sed imposuit in eā sup̄ excellenter opiparum thesaurum, omnibus tradendum & dandum quicumq; in hoc testamentum crediderint. Huiusmodi sermone p̄dicandus esset peccator, vt de peccatis suis contritus, accenderetur desiderio huius thesauri. Ergo magnum necessesse est esse peccatam eorum qui Euangelium non audiunt, & qui eiusmodi thesauros & conuitiū opulentum ad quod vocantur cōtemptant. Verū multo maius peccatū est, non predicare Euangelium, & tantum populorū Euangelij audiendi cupidissimorum permittere perire, q̄uis tam seueriter p̄cipiente Christo Euangelium & hoc testamentum predicare, vt etiā missam noluerit fieri nisi simul & Euangelium p̄dicaretur. Sicut ipse dixit. Quocumq; feceritis in mei memoriam facietis. Quare abominabile est nostris temporibus esse Episcopum, pastorem siue parochiū, & cōsecratorē siue predicatorem. Nemo enī amplius hoc nouit testamentū, taceo vt sint qui id p̄dicent. Cum tamen hoc summum & vnicū eorū sit & officiū & debitū. Quā difficile igitur reddent rationem pro tot animabus, defectu talium sermonum necessario pereuntibus.

Q VARTO.

Quid oratio
& quomodo
orandū.

¶ Orandū est, nō vt sit, numerādo multa folia, & baccas, sed p̄sentes aliquot calamitates in manus sumere, easq; toto tractare desiderio, & in his fidem & fiduciam erga deum sic exercere, vt non dubitemus fore vt exaudiamur a deo. Sic S. Bernardus suos fratres docebat, dicens. Charissimi fratres, orationes vestras ne contempnatis. Vere enī vobis dico, priusquam verba perficiatis, orationem vestrā in coelis inscriptam esse. Etorū vnū certe vobis de deo psuadete, hoc est, vel futurū vt oratio vestra adiuu

pleatur, vel si non impleatur, vobis non fuisse futurū vtile si impleta esset. Sic est oratio singularis exercitatio fidei, certo orationē deo ita acceptā faciētis, vt vel certo impleatur, vel melius petito vicissim nobis deur. Ita & S. Iacobus dixit. Si quis vestrū indiget sapientia postulet a deo, qui dat oībus affluenter, & non immeret & dabitur ei. Postulet autē in fide nihil hestitās. Qui em hestitat similis est fluctui maris qui a vento mouet & circumferitur. Non ergo estime homo ille q̄ accipiat aliquid a dño. Nonne hæc clara est sententia, aperte vt promittēs, ita negās non confidentē nihil consequi, neq̄ quod petit, neq̄ melius. Ad quā fidem excitandā Christus Marci. ii. ipse dixit. Dico vobis, omnia quecunq̄ orātes petitis, credite, quia accipietis, & eueniēt vobis. Et Lucē. ii. Petite & dabitur vobis, querite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Omnis em qui petit accipit, qui querit inuenit, & pulsanti aperietur. Quis autē ex vobis panem petit panem, nunquid lapidē dabit illi? aut piscem, nunquid pro pisce serpētem dabit illi? Aut si petierit ouē, nunquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos cum sitis mali nostris bona dare filijs vestris, quāto magis pater vester cœlestis de cœlo dabit spiritū bonum petentibus ser?

Fides orationis anima & vita.

QVINTO.

¶ Quis ita durus, ita saxeus est, quē non tam potētia & efficacitā verba mouerint, cū oīni fiducia hilaritē & libētē orandit? Sed quā multas orationes necesse esset reformari, si recte orandū sit? Nūc quidē oīnia & tēpla & monasteria referta & plena sunt orationib. & cāticis. Sed quomō sit vt parū id nascatur bonę ferugis & commodi, imo vt indies peius agat? Nihil aliud causę est, quam q̄d S. Iacobus ostendit, dicens. Petitis & non accipitis, eo q̄d male petatis. Nā si hæc fiducia & fides orationi desit, oratio ē mortua, & nihil aliud prorsus quā grauis labor & fatigatio, pro qua si quid tribuitur, nihil tamen est aliud nisi temporale commodū, sine oīnibus bonis & auxilijs animarū. Imo grādia incōmoda & execrationes animarū. In quibus procedunt, ore multū demurmurātes, nihil respiciētēs id ne cōsequātur siue cupiāt, siue cōfidāt. Et ita permanēt in eiusmodi incredulitate peruecaces, vt in pessima consuetudine, contra vsū fidei, & naturam orationis. Ex quo sequitur, vere orantem nunq̄ dubitare, suam orationem certo esse acceptam & exauditam, etiam si id ipsum non impetret quod orauerit. Nam deo proponenda est calāmitas in oratione, non tamen modum, mensuram, rationem.

Promissiones excitent nos ad orandum.

scopum, metam, vel locum ponēdo deo, sed an meliora & alia nobis dare velit, quam nos cogitare possumus ipsi permittere. Sicut S. Paulus ad Ro. s. dicit, Et deus alius & melius operatur & dat quam nos assequimur & intelligimus. Ut ad Ephesios. 3. dicit. Ita ut nulla sit dubitatio orationem esse acceptam, & exauditam, ut tamen deo tempus, locus, modus, & scopus liber sit. Quippe qui rem optime conficiet & conuenit. Hi em̄ veri sunt adoratores, eum in spiritu & veritate adorantes. Nam quicumque non credunt se exaudiri peccant ad sinistram, cōtra hoc praeceptum, nimum inde desectentes incredulitate. Qui autē deo scopū & metam praefigurant peccant ad dexteram, nimum accedentes tentatione dei. Deus autem vtrumque prohibuit, ne in peccato ipsius, neque ad dexteram neque ad sinistram desecteremus, hoc est, ut neque incredulitate neque tentatione dei peccantes, simplici fide in viā recta manētes ipsi confidamus, non tamen metā ponētes.

SEXTO.

Ad dextram
ad sinistram
huius praecepti peccare

Opus primi
precepti vita
oim operū
aliorum preceptorum.

Vel primū
coarguat
nos semper
peccare.

¶ Sic videmus sicut secundum praeceptum, ita hoc nihil aliud esse debere, quam exercitationem & agitationem primi precepti, hoc est fidei, fiduciae confidentiae, spei & amoris erga deum. Ita ut primum praeceptum in omnibus sit imperator & capitaneus, & fides primum opus & vita omnium aliorum operum, sine qua, ut dictum est, bona esse non possunt. Si autem dixeris, quid sit credere nequeo orationem meam exauditam & acceptam esse Respondeo. Eo etiam praecipue nomine fides, orare, & omnia reliqua bona opera praecepta sunt, ut cognoscas quid possis, & quid non possis. Quod si inuenis te non posse sic credere & facere, tum cura ut te humiliter coram deo, hoc ei conquerens, et sic infirma fidei scintilla incipiens, eam indies vsu eius magis & magis in omni vita & cunctis operibus confirmando & confortando. Nemo enim est in terris qui non egregiam partem defectus fidei, hoc est primi & summi precepti, habeat, Nam & sancti Apostoli in Euangelio & praesertim S. Petrus, erant infirme in fide, sic ut Christum orarent, dicentes. Domine adauge in nobis fidem. Ipse quoque eos sepe increpuit, quod infirmam fidem haberent. Ideo non est ut desperes, non manus & pedes relinquens, ubi sentis te non ita fortiter credere in oratione, vel alijs operibus, ut & deberes & velis. Imo tum agere debes deo gratias ex animo, quod tibi tuam infirmitatem ostendit, per eam te docens & admonens quam tibi necessarium sit, ut te exerceas, teque quotidie confirmes in fide. Nam quae multos videas, orantes, cantantes, legentes, operantes, fulgentes, tanquam magni essent sancti, nunquam tamen eo

procedentes, vt cognoscant quomodo in sese opus primum
fides habeat, quo excecati & alios & seipsos se ducunt, arbitantes
secum bene agi, & interim struentes & edificantes super arenam
suorum operum, sine omni fide, non super gratiam & promissi-
onem dei, per firmam & puram fidem. Itaq; habemus, donec
viviemus quantulumcunq; id est, satis & manibus & pedibus as-
gendi, vt primi precepti & fidei omnibus vt operibus, ita passis
omnibus discipuli maneamus, non cessantes discere. Nemo enim
mortalium nouit quanta res sit deo soli confidere, nisi incipiens
& operibus inchoans.

SEPTIMO.

¶ Nunc iterum vide, si etiam nullum aliud bonum opus pre-
ceptum esset, nonne orationem solam satis fuerit, toto vita hu-
mane tempore in fide exercere? Ad quod precipue instituti sunt
sacri ordinis. Sicut olim aliqui sanctorum paru dies noctesq;
orauerunt. Imo nemo prorsus moralium est qui non habeat si-
ne intermissione tempus quo oret. Ego vero loquor de spiritali
oratione. Hoc est, Nemo suo labore, si velit, adeo praeuatur,
quin simul possit in corde suo etiam cum deo loqui, etq; vel sus-
cipere, vel aliorum calamitates proponere, auxilium orare, ob-
secrare, & in his omnibus fidem suam exercere & confirmare.
Hoc enim voluit dominus, Luce. 1 s. dicens. Sine intermissione
orandum. Quis Matt. 6. prohibens multa verba, & longas ora-
tiones. In quo phariseos & hypocritas reprehendit. Non quod
vocalis & longa oratio mala sit, sed quod non sit vera oratio, q̄
semper fieri possit, & que sine interna oratione fidei nihil penitus
sit. Nam oratio quoq; exterior suis temporibus exercenda est,
praesertim in missa, sicut hoc precepto exigitur, & vbi ad interna
fidem & orationem profuerit, siue domi siue ruri, in hoc vel alijs
sit operibus. De quo non est huius temporis plura loqui. Hoc
enim attinet ad orationem dominicam, in qua omnes petitiones,
& vocales orationes breuibus verbis comprehensae sunt.

OCTAVO.

¶ Vbi ergo nunc sunt bona opera cupientes & nosse & facere?
Proponant enim sibi solam orationem, & inuenient verum hoc esse
quod sancti patres dixerunt. Non esse laborem vt est orare. Ore
quidem obmurmurare facile est, vel saltem facile videtur. Sed
serio & corde verba exequi interiore pietate & deuotione, hoc est
desiderio & fide, vt cor serio petat quod verba habent, nihil du-
bitans se exauditum iri, hoc certe magnum est opus coram oculis
E iij

Semper
orandum.

dei. Hic repugnat & reluctatur diabolus omnibus viribus. O quotiens hic voluptatem orandi impedit, & tempus & locum non permittitur. Imo sepe numero etiam desperationem facturus, an homo sit dignus qui talē tantamq̄ maiestatem, quē deus est, oret, & ita irretitur? ut homo nesciat, serium ne sit quod oret, an vero minime, an possibile sit ut eius oratio sit accepta, id gen⁹ mirabilium cogitationū multas ingerens. Scit enī quam potens, quā efficax, quā omnibus hominibus vtilis sit vel vnus hominis si delis oratio. Quamobrem eam non libenter permittit oriri. Hic sane oportet hominē esse sapientē, neq; hoc desperare, & se & suam orationē indignam esse, ante eiusmodi immensam maiestatem, & nequaquā sua niti dignitate, neq; ppter suam rursus indignitatem quid omittere. Sed oportet præceptū dei obseruare, idq; ei obijcere, & Satanae occurrere, dicendo: Sicut ob meam dignitatem nihil incipiam, ita ob meam indignitatem nihil omitam. Ego enī ob id solum & oro & operor, quod deus ex pura sua misericordia & bonitate omnibus indignis exauditionem & gratiam promisit. Imo non solum promisit, sed etiā seuerissime sub sua sempiterna indignatione & ira præcepit orandum, confidendum, & accipiendum. Si ergo summæ maiestati nimium non fuit eiusmodi suos indignos vermiculos tam vehementer obstringere ad orandum, confidendum, & ab eo accipiendum, quō mihi sit nimium, tale præceptum cum omni gaudio accipere, siue dignus siue indignus sum? Ita subuertenda est diaboli suggestio dei præcepto. Sic enim definit, & alioquin nunquā,

NONO.

¶ Quæ sunt autē causæ & necessitates deo omnipotenti in oratione proponendæ & conquerendæ ad exercendā fidem? Responsio. Primo sunt priuatæ vnus cuiusq; calamitatis, tērationes, & aduersitates. De quibus David psal. 31. Tu es refugium meū a tribulatione quæ circumdedit me, exultatio mea erue me a circumdantibus me. Item psal. cxli. Voce mea ad dominum clamauī; voce mea dominū deprecatus sum. Effundo in cōspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio. Ita debet Christianus homo sibi sub missa proponere, quod sentit sibi deesse, aut nimium habere, idq; totum libere corā deo effundere, lachrymando, gemendo, suspirando, & ut potest miserabilissime tanq̄ coram patre suo fidelissimo, parato ipsi subuenire, Quod si tuas necessitates vel nescis vel nō cognoscis, aut

Quæ petenda, siue pro quibus orandum sit.

si cares tentationibus & persecutionibus, scias tum teum pessime agi. Nam hæc est persecutio maxima, si te sentias tam stupidum, tam durum, tam insensatum, vt nullis moueare persecutionibus. Sed nullum est melius speculum, in quo tuam necessitatem conspicerè possis, quam decem dei præcepta, in quibus inuenis quid tibi desit, & quid querere debeas. Itaq; inueniens in te infirmam fidem, tenuem spem, & paruam erga deum amorè, sed & deum abs te non laudari, neq; coli, sed propriam laudem & iactantiam diligi, hominum fauorem magni fieri, non libèter missam & sermones audiri, pigrum esse ad orandum, in quibus rebus nemo nõ deficiit & errat, huiusmodi defectus debes pluris facere, quam omnia corporalia damna, in bonis temporalibus, fama, honore & corpore, ita vt etiam morte ipsa deteriores sint, & omnibus mortalibus morbis. Quæ omnia debes deo cū gratitudine & religione proponere, conqueri, & auxilium petere, cū omni fiducia, hoc ipsum expectare, te exauditum esse, reque opè & gratiam imperaturum esse. Sic pergens vltèrius in secunda præceptorum dei tabula, vide qd inobediens fueris & adhuc sis patri & matri, & omnibus magistrantibus siue superioribus quomodo proximum tuum ira, odio, conuiuijs offenderis, quomodo te impudicitia, auaritia, & iniusticia, sed & verba & facta contra tuum proximum tentent. Tum enim haud dubie inuenies te omnium calamitatum & miseriarum plenum esse, & satis causarum habere, etiam guttas sanguineas lachrymari, si posses.

DECIMO.

¶ Sed scio, multos esse tam stultos, vt talia nolint orare & petere, nisi prius se inuenerint puros, exultimantes neminem in peccatis tacentem a deo exaudiri. Id quod totum faciunt falsi prædicatores, qui docent non a dei gratia & fide, sed a proprijs operibus incipiendum. En tu miser homo, fracto tibi crure, vel in discrimen aliquod corporalis mortis adductus, inuocas deũ, hunc vel illum sanctum, non expectans donec conualescat crur tuũ, vel periculum deserit. Neq; adeo stultus es, vt cogites a deo neminem exaudiri, cui vel crus fractũ sit, vel qui in periculũ mortis venerit. Imo existimas, a deo te tum potissimum exaudiri, quãdo in maximo es discrimine & calamitate. Quare ergo hic tam stultus es, vbi inestimabiliter magis necessarium est, & sempiternum damnũ, vt nolis prius pro fide, spe, amore, humilitate, obedientia, pudicitia, mansuetudine, pace, & iustitia petere, quam sis sine omni incredulitate, dubitatione,

Stultissima opinio diffidere in oratione propter nostra peccata, cum ipse sua veritatis causa exaudiat non vllius iustitiæ nostræ respectu,

desperatione, superbia, inobediencia, impudicitia, auaritia, in
iustitia, quum tamen quo magis te peccatorem in his rebus inue
nis, eo magis & impensius orare & clamare debeas. Adeo cœci
sumus. In corporalibus calamitatibus & morbis currimus ad
deum, in animarum vero morbis procurrimus a deo, nolentes ad
eum redire, nisi prius sani, integri. Quasi vero vsq̄ alius possit esse
deus qui corpori, & alius qui spiri. ui medeatur. Aut nos nobis
ipsis in spiritali calamitate, quæ maior est corporali, adiuuamen
to esse velimus. Hoc diabolicum est consilium & propositum.
Non ergo sic mi homo. Volens em̄ a peccatis sanari non est vt
te a deo subtrahas, sed multo confidentius ad eum curras, & ores,
quam si te corporalis calamitas & persecutio inuasisset. Deus em̄
nō est inimicus peccatoribus, nisi infidelibus, hoc est sua peccas
ta non agnoscētibz, conquerentibus, neq̄ auxilium in ea apud
deum querentibus, sed sua ipsorum arrogantia & præsumptione
sepe prius purgantes, eius gratia nolūt indigere, nō permitentes
eum esse deum, omnibus tribuentē, & nihil vicissim accipientē.

VNDECIMO.

Missarum
orationes.

¶ Hęc omnia dicta sunt, de oratione & proprię & publicę ca
lamitatis. Sed oratio ad hoc præceptum proprię pertinens, & or
pus diei festi appellata, est multo melior & maior soluenda pro
vniuersitate totius Christiani orbis, pro omnibus calamitatibus
omnium hominum inimicorum & amicorū, præcipue in vni
uscuiusq̄ parrochia vel diocesi degentium. Sic em̄ S. Pau. S.
Timotheo discipulo suo committebat, dicens. Obsecro igitur
primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes,
gratiarum actiones, pro oibus hominibus, pro regibus & om
nibus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietam & tranqui
lam vitam agamus, in omni pietate & castitate. Hoc em̄ bonum
est & acceptum coram saluatore nostro deo. Similiter Hierem.
29. præcipiebat populo Israhel, orandum esse deum pro ciuitate
& regione Babylonia, ideo quod ciuitatis pax etiam ipsorū pax
esset. Vnde Baruch. 1. Orate pro vita Nabuchodonosor regis
Babylonia, & pro vita Balthasar filij eius, vt sint dies eorum sicut
dies cœli super terram, & vt det dominus virtutem nobis, & il
luminet oculos nostros, vt viuamus sub vmbra Nabuchodos
nosor regis Babylonia, & sub vmbra Balthasar filij eius, & serui
amus eis multis diebus, & inueniamus gratiam in conspectu eor
um. Hęc communis & publica oratio est præciosa, & efficacis
sima, propter quam etiam conuenimus. Vnde etiam templum
domus orationis vocatur, vt ibi agminatim & nostras & oim
hominum

hominum calamitates ob oculos ponentes, eas deo exhibeamus, pro gratia inuocantes. Sed oportet hoc fieri serio & cū vera cōmiseratione, vt eiusmodi omnium mortalium calamitatibus & malis cōmōti, & sincera compassione super eos vera fide & fiducia oremus. Vbi ergo eiusmodi oratio sub missa non fieret, saū? & melius esset, missam omiti. Nam quomodo conueniat nos corporaliter in dōmo orationis conuenire, quo significatur, inuocandum & orandum esse publice pro tota omnium fidelium vniuersitate, & iterim orationes ita dispergere & partiri, vt vnusquisq; pro seipso tantum oret, nemine pro alijs curante & sollicito, & alienis malis miserente? Quomodo ergo possit hęc oratio, vtilis, bona, accepta, communis, aut opus dici festi diei & cōuentus? sicut faciunt, proprias orationes suas seruantes, hic pro hoc, ille pro illo, nihil habentes, nisi orationes proprię & priuatae vilitati seruientes, quas deus odio habet.

DVODECIMO.

¶ Huius publicę orationis ex antiqua consuetudine veluti reliquię remanserunt, & argumentum, quando in fine concionis siue sermonis confessio recēsetur, & pro tota Christiana republica pro concione oratur. Sed hic non esset subsistendum tanq̃ confecto negotio, vt nūc mos & vsus est, sed deberet esse admonitio per totam missam pro talibus calamitatibus orandi, ad q̃d nos concionatur exhortatur, Et vt digne oremus, nos nostrorum peccatorum p̃monet, per hoc humilians. Quod patissimis fieri decet, vt deinde populus agminatim deo sua peccata per se conqueratur, pro vniuersis vt ex animo, ita cum fide orans. O vnam agmen vsquam aliquod secundū hanc rationē missam audiret & oraret, vt publice & in concione sinceris & ex animo natus clamor ad deum ascenderet, quam inestimabilis virtus & auxiliū ex huiusmodi oratione sequeretur. Quid terribilius posset omnibus malis spiritib. accidere? Quod maius optis in terris posset fieri? Per quod tam multi prohi homines conuertuntur, tam multi peccatores conuertantur. Nā Ecclesia Christiana cerētam maiore potestate, & maius op̃ nō habet, quam eius in dōi orationem publicam & cōmunem, contra omnia quę ei aduersa accidere possunt. Hoc malus spiritus bene nouit, hoc nosē nihil non molies vt hanc orationem impediat. Hic permittit nos pulchra extruere templa, multa fundare, insulare, organa pulsare, legere, cantare, multas missas celebrare, & id genus ceremonias innumerabiles exercere, quas nihil metuit, imo eos sic adiuuat, vt tanta iudicantes optima, putem⁹ eiusmodi cultura rem oprime cō-

Publica orō

F

fectam. Sed inter hæc hanc publicam, fortem, & vtilem orationem subverti, & sub hac specie omiti, hic habet quod requirit. Nam iacente & profligata oratione, nemo quidpiam malo spiritui adimet, nemo repugnabit. Observaturus autem, nos huiusmodi oratione vsuros etiam si sub tugurio & tecto stramentitio, vel hara esset, nimirum non permetteret eam procedere, sed eam longe vehementiù timeret quàm omnia sublimia, magna, & pulchra templa, turres, campanas, vbicunq; gentium esse possunt, si in eis eiusmodi oratio non esset. Certe nihil prorsus refert in quibus vel locis, vel structuris conueniamus, sed momentū est tantum in hac oratione inuicta, vt eam omnes vniuersum bene faciamus, eamq; ad deum venire curemus.

DECIMOTERTIO,

Vires & potentia orationis.

¶ Vires autem & potentiam huius orationis vel hinc conficiamus, quod olim Abraham pro quinque ciuitatibus Sodoma, Gommorra &c. deprecatus, eo promouit, vt si decem iusti in illis fuissent, hoc est duo in singulis, deus eas non deleuisset. Quid ergo fieret vbi multi in vna congregatio ne ex animo & vere deo cōfisi inuocarent? Ita dicit Iacobus. Orate pro inuicē vt saluemini. Multum enī valet deprecatio iusti assidua, hoc est, non deficient magis & magis orare, etiā nō statim affecta quod rogar, vt nō nulli faciunt pusillanimes. Cuius rei exemplū afferens ait; Helias homo erat similis nobis passibilis, & oratione orauit vt nō plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex. Et rursum orauit, & cœlum dedit pluuiā, & terra dedit fructū suum. Eiusmodi sententiarum & exemplorū nos agentium sunt in scriptura permulta. Ita tamen vt fiat cum grauitate, fide, & ex animo. Vt David dicit. Oculi dñi super iustos, & aures eius in preces eorū. Item. Dñs prope est inuocantibus eū, omnibus inuocantibus, cum in veritate. Cur addit inuocantibus eum in veritate? Quod neq; oratum, neq; inuocatum dicitur, vbi os solum demurmurat. Quid igitur deus faceret, te cū tuo ora, siue libro, siue baccis oratoris ita adueniente, vt nihil aliud cogites nisi vt orationem perficias, & numerum impleas. Vt interrogatus, quid cause esset aut quid instituisset orandum, tu ipse ignorares. Neq; enim tu considerasti & perpendisti deo vel hoc vel illud proponendi, vel petendi. Tua sola & vnica est causa, tibi hoc & tantum orationis esse impositum. Hoc vis seruare & perficere. Quid ergo miraris sæpe cœliis fulguribus & tonitribus incendi templa? nobis ex domo orationis domum delusoriam facientibus. Nos ne dicamus oratum vbi nihil neq; proponimus neq; petimus. Verum

esset perinde nobis faciendum, atq; sit a magnis principibus alfe
quid petitis, sibi proponentibus non solum aliquem nume-
rum verborum garrendum. Alioquin em princeps existimaret
se derideri, vel petitores insanire. Sed principes adituri pri⁹ re be-
ne concepta calamitatem suam bene & diligenter exponunt, id
tamen totum eius gratia permittentes, cu bona fiducia fore vt ex-
audiantur. Sic agendum est nobis cu deo certa & indubitata ces-
sione, aliquas calamitates nominatim exprimendo, eas ipsius gra-
tia & bonae voluntati offerentes, nihilq; minus dubitantes qua
nos exauditurum, quod non deus aliquis terrenus fecit.

DECIMOQ VARTO.

¶ Huiusmodi rationem orandi affabre scimus, corporalibus
calamitatibus impeditu. Na morbis correpti, hic S. Christopho.
illie S. Barbarā inuocamus, hic vouetur ad S. Iacobū, illic alio^r
Tum ex animo & corde oratur, tum bona est fiducia, & oēs bo-
nae orationis conditiones. Sed in templū ad missam ingressi, in-
star simulachrorū stamus, nihil scientes cōminisci, nihil profere,
nihil conqueri. Ibi strepunt baculae, ibi sonant folia, ibi os des-
murmurat. Neq; aliud supra. Si vero interrogas, quid abs te sit
vel proponendū vel conquerendū in oratione. Si parū doctus
es, aperi oculos, respiciens vt tuam ita aliorū Christianorū vitā,
praesertim sacrorum conditiōē. Tum em inuenies, quam fides,
spes, charitas, obedientia, castitas, & omnes breuiter virtutes pro-
fligate sunt, nunc vitijs omni generis regnantibus. Quantus sit bo-
norum praedicatorum & praetorum defectus. Quam nulli nisi
nebulones, foeminae, pueri, & stulti, imperent. Tum inuenies ne-
cessariū esse tam in manē dei indignationem sanguineis lachry-
mis omnibus horis per totum mundum indefinenter deprecari.
Verum em est, nunquā magis fuisse opus oratione quā his tem-
poribus, & in posterum, vsq; in finem mundi. Tantis igitur ca-
lamitatibus & miserijs te non mouentibus ad cōmiserationem &
querimoniam, ne te corrupat & seducat tua conditio, tu⁹ status,
tuus ordo, tuum bonum opus, vel tua oratio. Nihil em in te erit
Christianae vel venē, vel conditionis, quamlibet probus fueris.
Sed haec omnia pronuntiata sunt, fore vt deo maxime irascente,
& Christiana republica plurimum calamitatum passura, desu-
tuos intercessores & deprecatores erga deum. Sicut Esaias
flens dicit. lxiij. Ecce tu iratus es. Non est qui inuocet no-
men tuum, qui constirgat & teneat te. Item Ezechielis. xxij.
F ij

Et quesui de eis virum qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra ne dissiparem eam, & non inueni. Et effusi super eos indignationem meam, & in igne irae meae consumpsi eos. Quibus verbis deus ostendit, se velle quomodo nos ipsi resistere debeamus, & eius irae pro nobis mutuo occurrere. Sicut de propheta Mose saepe scriptum legitur, ab eo deum esse retentum, ne iram suam super populum Israel effunderet.

DECIMOQ VINTO.

¶ Vbi autem manebunt, qui non solum eiusmodi calamitates ecclesiae non curant, non deprecantur, verum etiam rident, in hoc sibi placentes, iudicant obloquuntur, detrahunt, cantantes & loquentes de suorum proximorum peccatis, interim tamen ita in trepidi & impudentes, vt ne templum quidem ingredi, missas audire, orare, sese pro bonis Christianis & habere & haberi dubitent. Hi certe egent, pro quibus duplex fiat oratio, vbi simpliciter oratur pro his quos iudicant, derident, condemnant. Qui & ipsi praenunciatii sunt futuri, per sinistram latronem, qui Christum in sua passione, defectu, & calamitate incelsuit, & per omnes qui Christum ita cruci affixum blasphemabant, quo tempore maxime eum adiuuare debebant. O deus quam caeci, imo quam amentes sumus facti omnes Christiani? Quam do finis erit istius irae o pater caelestis: calamitates Christianae reipublicae pro quibus deprecandis in templo & ad missam conuenimus & congregamur deridendi, blasphemandi, & iudicandi? Hoc enim nostra facit insania sensibilitas. Turca vrbes, regiones, & homines depopulante, templa diripiente, putamus Christianae reipublicae ingentem illam esse iacturam, hic deplangimus, hic in arma & reges & principes vocamus. Sed quod fides interit, quod charitas refrigescit, quod verbum dei omittitur quod omnia breuiter peccatorum genera inualescunt, ibi nemo penitus pugnae meminit. Quin potius Pontifex, episcopi, sacerdotes, monachi, multo deteriores Turcae, quos contra hos spirituales hostes decebat esse duces signiferos, & imperatores huius spiritualis prelij, ipsimet sunt eiusmodi Turcarum, & diabolici exercitus principes & antesignani. Sicut Iudaei Iudeorum Christum capientium. Oportebat Apostolum Episcopum, sacerdotem, & vnum ex optimis esse qui aggredere retur Christum opprimere. Ita oportet Christianam reipublicam ab his a quibus defendenda erat, subuerti, ipsis tam e interim semper opinione sua in fortibus ita magnanimis, ita prudenter, vt Turcas deuorare velint, & sic caula & domo domi a se icent

Duri, quos non miseret calamitas Ecclesiae.

Similis latroni sinistro in Cruce ridendi Christum.

sa, & ardente reliqua, vna cum ouibus & quicquid in ea est, nihilominus lupum in fructibus latentem persequi. Hoc igitur est tempus, hæc merces merita & digna ingratitude nostra pro gratia, quam nobis Christus gratis suo precioso sanguine, anxio labore, & acerbissima morte assecutus est.

DECIMOSEXTO.

¶ Ecce vbi nunc sunt ociosi isti, nescientes quomodo bona operari facere debeant. Vbi sunt qui Rhomam, qui ad S. Iacobum curstant? Proponere tibi hoc vnicum bonum opus missam, respiciens proximi tui calamitatem & miseriam miserere eius vicem, conquerere hoc deo, ora pro eo, idipsum pro omnibus totius reipublice Christiane calamitatibus faciens, præsertim pro principibus, prælatis, & potestatibus, quas deus nobis omnibus pro intolerabili poena & plaga patitur tam culpabiliter & insigniter lassi & corrupti. Hoc enim diligenter & ex animo faciens, certus esto te esse ex optimis bellatoribus & ducibus, non solum contra Turcas, sed etiam aduersus malos demones & potestates inferorum. Hoc vero non facienti, quid queso profit, omnia omnium sanctorum miracula facere; & omnes Turcas trucidare, interim tam culpabili & reo inuento, & qui sui proximi calamitates non curarit, per hoc contra charitatem peccans? Nam Christus in extremo iudicio non interrogabit, quantum pro te oraueris, ieiunaueris, peregrinatus sis, hoc vel illud feceris, sed quantum alijs vel infimis boni feceris. Sunt autem proculdubio inter infimos etiam qui peccatis, & spirituali egestate, carcere & inopia premuntur, quorum nunc multo plures sunt quam qui corporali calamitate laborant. Itaque caue tibi. Nostra enim electicia opera & peculiariter nobis proposita abducunt nos super & in nos ipsos, ita ut nostram tantum & utilitatem & salutem queramus. Sed dei præcepta cogunt nos ad nostrum proximum, ut nos per ea aliorum tantum saluti subseruiamus, exemplo Christi in cruce, non pro se tantum, sed magis pro nobis oranti, quum diceret: Pater ignosce illis, quoniam nesciunt quid faciunt. Ita oportet & nos invicem alium pro alio orare. Ex quo vnusquisque cognoscere possit quam peruersus & improbus populus sit, detractores, temerarij iudices, & contemptores aliorum, nihil aliud facientes quam contemnentes eos pro quibus orare debeant. In quo vitio nemo adeo profunde heret ut facientes propriæ electa bona opera, peculiariter coram hominibus speciosi & apparentes, propter eorum pulchram & speciosam vitam in multiplicibus bonis operibus.

Præcepta dei
adigunt nos
ad curam pro
proximo.

DECIMOSEPTIMO.

Spiritualis
intellectus
præcepti de
Sabbato.

Verus Sab-
baticismus.

¶ Habet hoc præceptum secundum spiritualem intellectum multo sublimius opus, complectens naturam totius hominis. Hic ergo nosse oportet, Sabbatum secundum linguæ Hebraicæ proprietatem significare festum vel quietem, ideo quod deus septimo die quiescit & cessauerit ab omnibus suis operibus creatis, Gene. 2. Ideo præcepit deus etiam septimum diem sanctificandum, & cessandum a nostris operibus, quæ sex diebus operamur. Quod sabbatum nunc in diem dominicam est mutatum, & reliqui dies appellantur dies profesti, siue operarij: dies vero dñici dies ocij, siue quietis siue sanctus dies. Atque vniuersa in Christiana religione nullus sit dies festus, præter dñicum, Item vt beatissime virginis Mariæ, & reliquorum diuorū festa omnia in diem dñicum transponerentur. Sic enim multum vitaretur & omitteretur vitiorum per dies operarios. Neque regiones adeo inopia premerentur. Sed hodie onerati sumus multitudine festorum in perniciem animarum, corporum, & opum. De quibus multa possint dici. Hæc autem requies ab operibus est duplex, corporalis & spiritualis. Itaque præceptum quoque hic dupliciter intelligitur. Corporalis est sabbaticismus vel requies est, de qua superius dictum est, vt intermissio nostro officio & labore, in templo conuenientes, missam videamus, verbum dei audiamus, & pro publica omnium salute concorditer oremus. Qui sabbaticismus quæuis corporalis sit, & deinceps in Christiana repub. non præceptus a deo, vt Apostolus ad Collos. 2. dicit. Nemo ergo vos iudicet in cibo aut in potu, aut in parte diei festæ, aut neomeniæ, aut sabbatorum quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi. Nunc vero impleta est veritas, ita vt omnes dies sint festi. Sicut Esaias dicit lxvi. Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato. Et rursum omnes dies sunt profesti & operarij. Attamen sabbaticismus est necessarius, & a Christiana repub. institutus, propter imperfectos prophanos siue laicos, & opifices & operarios seu mercenarios, vt & ipsi possint ad verbum dei conuenire. Nam sicut videmus, sacerdotes & monachi, quotidie sacrificant & celebrant, orant omnibus horis, & sese exercent in verbo dei, studendo, legendo, audiendo. Quo nomine etiam præ alijs immunes sunt a laboribus, prouentibus & pensionibus aucti & prouisi, habentes quotidie dies festos, quotidie facientes opera diei festi, ex parte omnium dierum profestorum, vt quibus dies sint indifferentes. Quod si omnes essemus profesti, & sciremus Euangelium, possemus quidie vel operari & laborare, si vellemus, vel requiescere & sabbaticum agere, si possemus. Na

sabbatismus iam non est necessarius, neque preceptus, nisi ad versum dei descendendum & orandum. DECIMOSEPTIMO.

¶ Spiritus sabbatismus, quem deus in hoc precepto praecepit, est, ut non solum labores & officia omittamus, sed multo magis ut permittamus dumtaxat deum in nobis operari, nihil proprium in omnibus nostris viribus operantes. Quod autem hoc fit, sic fit. Homo peccatis corruptus, habet multum mali amoris & studij ad omnia peccata, & ut scriptura ait. Gen. 8. cum facta cogitatio cordis intenta est ad malum omni tempore, hoc est ad superbiam, inobedientiam, iram, odium, avaritiam, impudicitiam, & in summa summarum, in omnibus quae vel agit vel omittit magis querit suam commoditatem & voluntatem quam dei gloriam, & sui proximi. Ideo omnia eius opera, omnes eius cogitationes, omnis eius vita est mala & non diuina. Ut igitur deus in eo operetur, oportet omnia haec vicia & malitias perire & euelli, ut hic nascatur requies & cessatio omnium operum nostrorum, cogitationum, & verborum, & vitae, ut in posterum in nobis, ut Paulus ad Gal. 1. dicit, non nos, sed Christus in nobis viuat, operetur, & loquatur. Id vero non fit delicatis diebus, sed hic vis facienda est naturae, & permittendum ut ei vis fiat. Hic enim incipit pugna inter spiritum & carnem, hic spiritus reluctatur irae, voluptati, superbiae. Carne volente in voluptate, honoribus & ocio & tranquillitate diffuere. De quo Paulus ad Gal. 5. Qui Christi sunt carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. Hic ergo sequuntur bona opera, ieiunare, vigilare, laborare, de quibus nonnulli adeo multa dicunt & scribunt, interea tamen neque principium neque finem eorum scientes, Ideoque & nos in penitentia de his dicemus.

DECIMO OCTAVO.

¶ Sabbatismus autem ut operibus nostris cessantibus, deus solus in nobis operetur, perficitur duobus modis. Primo per nostram propriam exercitationem. Secundo per alienam externamque exercitationem vel agitationem. Nostra igitur exercitationem sic oportet esse institutam & instructam, ut primo videntes quod sit nostra caro interea, nisi quis sensus, voluntas, & cogitationes nos irritet, eis resistentes non obsequamur. Sicut Sapiens dixit, Eccles. Post concupiscentias tuas ne eas. Et Deut. 12. Quod precipio tibi hoc tantum facito, domino, nec addas quicquam nec minuas. Hic oportet hominem omnes habere in usu perpetuo, quas David orauit, dicens: Domine deduc me in viam mandatorum tuorum, & non in avaritiam. Item, Vias tuas demonstra mihi, & semitas tuas edoce me. Item, Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moueantur vestigia mea. Et eiusmodi multas, quas omnes haec oratio complectitur, Adueniat regnum tuum. Nam concupiscentiarum sunt tam multae, tam multiplices, interdum suggestionem mali

Sabbatismus
vocatio operum
naturae nostrae, & diuina
opera pati.

Columna,
Nubis,
& ignis,

Exercicia
carnis,

spiritus, ita subiles, & speciose, ut impossibile sit homini seipsum regere in sua via. Relinquat igitur homo manus & pedes, sese dei imperio permittens, sua ratione nihil confusus, ut Hieremi dicit. Domine scio quod via hominis non est in manu eius. Hoc enim figuratum est, quando filius Israel egressus Aegypto, nulla via, nullus cibus, nullus potus, nullum fuit auxilium. Ideo deus eos precedebat die nube clara, noctu vero columna ignea, alens eos coelitus manna, ita conseruans eorum calcametra & vestes ut non attererentur, sicut legitur in libris Mosi. Itaque oramus: Adueniat regnum tuum, ut tu nos regas, & non nos nosipsos. Neque enim quicquam in nobis est periculosius propria nostra & voluntate & ratione. Et hoc est primum & summum dei in nobis opus, & optima exercitatio nostra opera omittendi, vacuos, liberos & ociosos, & a voluntate & a ratione, ferari, & sese deo in omnibus committere, praesertim ubi spiritualia & bona apparent.

DECIMONONO.

Hoc sequuntur exercitationes carnis, ad interim das eius voluptates malas & crassas, ad ocium & quietem faciendam. Quas oportet a nobis ieiunijs, vigilijs, & laboribus, occidi & sedari. Ex quo fundamento discimus quantum & quare ieiunare, vigilare, & laborare debeamus. Sunt enim procul dolor multi coecorum hominum, suas abstinentias, ieiunia, vigilijs, labores, hoc tantum nomine exercentium, quod existimant esse bona opera, & illis seculum multa promereri. Ideo procedentes eiusmodi interdum tam multa faciunt, ut interim sicut corpora sua perdunt, ita capita in demeritum agunt. At longe coeciores sunt hi, qui ieiunia non solum ut illi secundum multitudinem vel longitudinem metiuntur, sed etiam secundum cibos, rati multo melius esse si non vescantur carne quadrupedum, ovis aut butyro. Hos vincunt qui ieiunia secundum sanctos indicant, & iuxta dies eligunt, hic feria quarta, ille sabbato, hic S. Barbarae, ille diuo Sebastiano, & deinceps. Hi omnes in ieiunio nihil aliud querunt nisi opus in seipso, quo facto, arbitrantur bene factum. Hic enim prudens pretereo, non nullos sic ieiunare, ut tamen ad ebrietatem potent, non illos vero ita opulenter piscibus, & alijs epulis vescentes ieiunare, ut multo minoris carne quadrupedum, ovis, & butyro vescerentur. Nam eiusmodi ieiunare, non est ieiunare, sed & ieiunium & deum derisum habere. Ideo permiserim eligi a quoque dies, cibos, multaque diuina ieiunandi, pro suo arbitrio, modo ne ibi subsistat. Sed obseruet suam carnem, cui pro eius ferocia & perulentia ieiunia, vigilijs, & labores imponat, neque plura, siue Pontifex, ecclesiae, Episcopus,

Episcopus, confessor, siue quisquis alius præceperit. Nam ieiuniorum, vigiliarum, & laborum modus & regula a nemine secundum ciborum multitudinem die sue, sed pro incremento vel decreto carnalis concupiscentie & ferocitatis accipienda est, ad quas tantum occidendas & opprimendas, & non ob alia, ieiunia, vigiliæ, & labores instituti sunt. Quod si eiusmodi voluptates non essent, idem valeret comedere quod ieiunare, idem dormire quod vigilare, idem ociari quod laborare, & vnun tam bonum esset quæ alterum, sine omni discrimine.

VIGESIMO.

¶ Si igitur quispiam sentiret & inuineret plus ferocitatis in carne sua expiscibus quæ ex ouis & carne quadrupedum nasci, debet carne quadrupedum, & non piscibus vesci. Rursum sentiens caput corrumpi & infatuari, corpus & stomachum corrumpi ieiunio, vel non opus esse opprimere ferocitatem carnis sue, ieiunium prorsus relinquat, comedens, dormiens, ocians, quantum sibi opus est ad sanitatem, nihil respiciendo id contra vel Ecclesiæ præcepta vel ordinis & status leges sit. Neque enim vel vlla Ecclesiæ præcepta, vel vllæ vllius ordinis constitutiones possunt ieiunia, vigiliæ & labores arctius instituire & præscribere quam quatenus profunt, carni & eius voluptatibus & cupiditatibus edomandis atque mortificandis. Vbiunquæ autem hoc scopo præterito, ieiunia, cibos, somnium, vigiliæ, seuerius præcipiunt quam caro perferre possit, vel interimende cupiditati opus sit, & ita natura corrumpitur, caput perditur, tum nemo sibi proponat a se opus bonum esse factum, sese vel ecclesiæ præceptis, vel ordinis constitutionibus excusans. Videbitur enim sibi ipse defuisse, & quantum in ipso fuit, sui ipsius homicida & percussor factus. Nam corpus non est datum, ad mortificandam eius naturalem vitam vel opus, sed tantum ad opprimendam eius ferocitatem. Nisi vero ferocitas tanta fuerit vt ei sine pernicie & iactura naturalis vitæ satis non possit resisti. Sicut enim dictum est, in exercitationibus ieiunij, vigiliarum, & laborum, oculus habendus est non ad opus in seipso, non ad dies, non ad multitudinem, non ad cibos, sed tantum ad ferocem & pernitentem Adam, vt ita in eo petulantia & ferocitas tollatur.

VIGESIMOPRIMO.

¶ Ex his possumus perpendere quæ prudenter vel stulte faciant nonnullæ mulieres grauidæ, & quomodo egroti sint habendi. Nam stultæ mulierculæ ieiunijs adeo nituntur, vt prius tam partus quæ sui ipsius periculum subeant, quam non equaliter vna cum alijs ieiunent, facientes sibi conscientiam, vbi nulla est, & nullam rursus facientes, vbi sit. Cuius rei causa sunt concionatores, ita temere, ita imprudenter ieiunium prædicantes, vt verum eius vsum, modum, fructum, causam, & finem nunquam

Modus & ratio ieiuniorum.

Modus & ratio ieiuniorum.

Cur, quo cō
silio, in quē
finem ieiunā
nandum.

ostendant. Ita permittendū esset egrotis & esse & bibere quotidie quies
quid vellent. Et breuiter, ferocitate carnis cessante, statim cessant & ois
causa ieiunandi, vigilandi, laborandi, hoc vel illud edendi. Neq; vllū
est amplius præceptum alligans & obstringens. Rursum cauendum
est, ne ex hac libertate desidiofa pigrizia noscat ferocitatem carnis mor
tificandi. Nam improbus Adam callidus est sibi ipsi veniam querendi,
prætexens vel corporis vel capitis perniciem. Vt sunt nonnulli effuē
tes, non esse necessarium vt ieiunemus & abstineamus, volentes hoc &
illo sine timore vesci, quasi diu multumq; ieiunijs exercitati, id tamen ne
gustarent quidem. Non minus a nobis vitanda sunt scandala, apud eos
qui vt non satis instructi & prudentes pro magno existimant peccato,
si non vna cum ipsis ipsorum more & instituto ieiunatur & comeditur.
Hic enim suauiter instruendi & docendi sunt, non ferociter contemnē
di, neq; in eorum fastidium & odium vel hoc vel illo vescendum. Sed
ostendēda ratio, quare hoc merito & legitime fiat, & ipsi quoq; ita pau
latim in eiusmodi intellectu ducendi. Si vero ita contumaciter fuerint
pertinaces, vt nullos audiant, relicto ipsis nos faciamus quod bonum
iustumq; esse scimus.

VIGESIMOSECVNDO.

Spiritalis
sabbatismus

¶ Posterior exercitacio quæ nobis ab alijs accidit, est quando vel ab
hominibus vel a satana offendimur, quando bonis siue opibus exuimur,
quando corpus egroat, quando honor nobis adimitur, & quies
quid nos ad iram, impatientiam, & inquietudinem commouet. Nam
dei opus sicut in nobis secundum suam sapientiam, non nostram ratio
nem imperat, secundum suam puritatem non nostræ carnis ferocitatem,
(Dei enim opus est sapientia & castitas, nostrum vero opus stultitia &
impudicitia, quæ feriari debent) Sic in nobis quoq; debet regere secun
dum suam pacem, & non nostra ira, impatientia, & bellum. Nam pax
etiā est dei opus, impatientia vero nostræ carnis opus, quod feriari de
bet, & mortuum esse. Vt ita prorsus spirituale sabbatismum celebres
mus vacantes a nostris operibus, & permittentes deum in nobis operari.
Quapropter ad huiusmodi nostra opera & Adam mortificā dum, im
mittit deus nostris ceruicibus multas aduersitates, nos ad iram commo
uentes, multas passiones ad impatientiam prouocantes, tandem & mors
tem & infamiam seculi, eo nihil aliud querēs, quam vt ira, impatientia,
& bello a nobis expulso, ad suum op⁹, id est ad pacem in nobis veniat.
Ita dicit Esaias. 2 s. Alienum opus eius vt operetur opus suum. Quid
hoc est? Immittit nobis passiones & bellum & discordiam, vt nos eru
diat patientiam & pacem habere. Tabet mori vt viuificet, donec homo
exercitatus ita pacificus, ita tranquillus fiat, vt nihil moueatur rebus neq;
prosperis neq; aduersis, siue viuatur siue moriatur, siue honoretur siue in

fametur. Tum ibi solus operatur deus, Tum ibi nihil est humani operis. Hoc tum vocatur sabbatum vere seruasse & sanctificasse. Tum homo a seipso non ducitur. Tum non per seipsum voluptate afficitur, tum nulla re turbatur, sed deus ipse eum ducit, ibi tū plane diuinæ sunt voluptates, pax, & leticia, vna cum alijs bonis operibus, & virtutibus.

VIGESIMOTERTIO.

¶ Hæc opera deus tantū facit, vt iubeat sabbatum non solum seruari, sed etiam sanctificari seu sanctum iudicari, ita ostendens, nihil esse melius, nihil preciosius, quam mori, pati, & omnes breuiter calamitates. Sunt enim reliquiæ imo sacra consecrantia siue sanctificantia hominem a suis operibus, ad opera dei, sicut templum a naturalibus operibus consecratur ad dei culturam. Itaq; recognoscat eas homo pro reliquijs venerabilibus, gaudens & deo gratias agens si veniant. Nam aduenientes eum ita sanctificant, vt hoc præceptum perficiat, & saluus fiat, liberatus ab omnibus suis peccatis. Sic David dicit. Preciosa in conspectu dñi mors sanctorum eius. Atq; vt nos ad hæc confirmet & animet, non solum nobis sabbatum præcepit (natura enim valde inuita moritur & patitur, & est amarus sabbatismus, ociosam a suo opere & moriū esse) sed multiplicibus nos verbis in scripturis consolatus est, nobis dicens, P̄sal. 90. Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eū, Item p̄sal. 33. Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit. Neq; illis contentus, dedit nobis efficax & sorte exemplum, vnicum suum filium IHESVM dñm nostrum, qui sabbato toto die festo iacuit vacuus & inanis omnium suorum operum & primus omnium hoc præceptum impleuit, quamq; nulla necessitate pro seipso, sed tantum ad nostram consolationem, vt nos in omnibus nostris passionibus, atq; adeo etiam morte tranquilli, & quieti simus, & pacem habeamus, respicientes CHRISTVM post suam requiem & sabbatum resuscitatum, deinceps tantum in deo, & deum in illo viuente. Sic & nos per mortificationem nostri Adæ (quod perfecte non fit nisi per mortem nature, & sepulturam) erigimur in deum, vt deus in nobis perpetuo & viuat & opereatur. Ecce hæc sunt tres partes hominis, ratio, voluptas, & molestia, in quibus omnia eius opera proficiuntur, per has tres exercitationes, dei imperium siue regimen, nostras castimodias, & externas offensiones, mortificanda, vt ita spiritualem sabbatum celebrantes, dei operibus locum concedamus.

VIGESIMOQ VARTO.

¶ Verū eiusmōdi opa & passioes oportet in fide & bona fiducia diuinae moris fieri, vt sicut dictum est, omnia opera in primo præcepto & fide

G ij

Ideo præceptum de sanctificando sabbato vt iudicatur, res sanctus esse, adhibitione.

Anacepha-
leosis trium
praeceptorū.

māeant, & fides ī eisdem sese exerceat & confirmet, propter quod omnia
reliqua & opera & praecepta posita sunt. Ideo vide quam pulcher aureus
annulus ex his tribus praeceptis & eorum operibus seipsum fabrefaciat,
& quomodo ex primo praecepto & fide fluat secundum vsq; in tertium,
& rursum tertium per secundum in primum penetrat. Nam primum
opus est, credere, & bonum cor & fiduciam ad deum habere. Ex eo des-
luit secundum bonum opus, dei nomē laudare, gratiam eius confiteri,
ipsi soli omnem gloriam transcribere & tribuere. Deinde sequitur ter-
tium, dei culturam siue seruitutem, orationibus, auditione sermonum,
meditatione beneficiorum dei exercere, ad haec se castigare & suam car-
nem edomare. Satanas igitur videns eiusmodi fidem, dei gloriam &
culturam, insanit incipiens persecutiones, adortus corpus, bona, hono-
rem, & vitam, infligit nobis morbos, ignominiam, & mortem, ita per-
mittente & ordinante deo. Ecce tum incipit secundum opus, siue secun-
dus sabbatissimus tertij praecepti, per quem fides mirum in modum proba-
batur, velut aurum in fornace. Nam magna res est, bonā fiduciam ad
deum seruare, etiam mortem, ignominiam, morbum, inopiam immit-
tentem, & in tam horribili imagine mortis eum nihilo secius pro mihi-
simo parere habere. Quod fieri oportet in hoc opere tertij praecepti, vbi
passio cogit fidem ad inuocandum nomen dei, & laudandum in eius-
modi passionibus, & ita iterum venit tertium praeceptum in secundum.
Et per inuocationem & laudem nominis diuini, nascitur fides, rediens
in seipsam & confirmans seipsam, per duo opera tertij & secundi prae-
cepti. Ita fides egressa in opera, redit per opera in seipsam. Sicut sol oris-
tur vsq; in occidentē, post hac ad orientem reuertens. Qua de re in san-
ctis scripturis dies proprie tribuitur pacificae & tranquillae vitae in ope-
ribus: Nox autem patienti vitae & calamitatibus obrute, in aduersitatibus.
Et sic fides in vtraq; vita viuūt & operatur, egreditur & ingreditur. Vt
Christus Iohannis .6. dicit.

VIGESIMOQ VINTO,

Collatio pre-
ceptorū ad
orationem
dominicā,

¶ Hunc bonorum operum ordinem oramus in oratione dominica.
In qua primum est quod dicimus, Pater noster qui es in caelis. Quae
verba sunt primi operis fidei, quod tenore primi praecepti nihil dubitat
sese habere propitiū deū & patrem in caelo. Secundum, Sanctifis-
cetur nomen tuum. Quo fides petit dei nomen, laudes, & gloriam pre-
dicari, dei nomen in omnibus aduersitatibus inuocans, tenore secundi
praecepti. Tertium: Adueniat regnum tuum. Quo verum & legitimi-
mum sabbatum & ocium nostrorum operum oramus, vt in nobis tā-
tum dei sit opus, & ita deus in nobis vt in suo regno regnet, vt ipse dixit.
Amen dico vobis. Regnum dei nusquam, nisi intra vos est. Quarta
petitio est: Fiat voluntas tua. Qua oramus vt septem praecepta secun-

dae tabulae seruire & exequi possimus, in quibus & ipsis fides exercetur
erga proximum, sicut & in his tribus exercitata est, in operibus tantum
erga deum. Et hec sunt orationes in quibus pronomina, Tu, tuum, tuū,
tua, sunt, vt nihil aliud querentes quam ad deum peruentia. Reliquę
enim omnes dicunt noster, nobis, nostris &c. Ibi enim nos nostra bo-
na, nostramq; salutem oramus. Hęc igitur hactenus sint de priore Mo-
si tabula dicta, & quidem crassius, ad demonstranda simplicibus sum-
me bona opera. Sequitur igitur secunda tabula.

PRIMUM PRAECEPTVM SECVN-
DAE TABVLAE
HONORA PATREM TVVM ET MA-
TREM TVAM.

¶ Ex hoc praeepto discimus, post sublimia opera trium primorum
praeeptorum, nullum esse melius opus quam obedientiam & seruitutē
omnium eorum qui nobis pro superioribus positi sunt. Quapropter
etiam inobedientia maius est peccatum homicidio, impudicitia, furto,
deceptione, & quicquid in ea comprehendi potest. Nam differentia
peccatorum quod alio maius sit, nō possumus melius internoscere quā
ex ordine praeeptorum dei. Quamuis & vnumquodq; praeeptum
per se in suo opere differentias habet, Quis em̄ nesciat execrari & detesta-
ri grauius esse quam irasci, ferire maius q̄ detestari, ferire patrem & ma-
trem maius q̄ plebeium & quemlibet hominem: Docent ergo nos hęc
septem praeepta, quomodo nos bonis operibus erga deum exercere des-
beamus, & primo erga nostros superiores. Primum opus est, Hono-
rare corporalem patrem & matrem. Qui honor non solum in hoc est,
vt gestibus nos exhibeamus pios, sed vt eis obtemperemus & obedias-
mus, eorum verba & opera reuerenter in oculis habentes, magni facias-
mus & curemus, ipsis obsequentes, tacentes & patientes quomocunq;
nos tractent vbi non sit contra tria prima praeepta. Ad hęc vt si opus
habeant, eos victu, cultu, & domo prouideamus. Neq; em̄ frustra dixit
deus, Honora eos. Non dixit, Dilige eos. Quamq; & hoc exigitur.
Sed honor sublimior est simplici amore, habēs comitem quendam tis-
morem, coalescentem cum amore, facientem vt homo eos magis me-
uit offendere q̄ penam. Quemadmodū reliquias timore veneramus, Honor timo-
re constat &
non tamen fugientes eas, vt suppliciu, sed multo magis eas penetramus. amore.
Talis timor amori intermixtus verus est honor. Alter enim timor sine
amore est erga ea quę contēnimus fugimusue, vt carnifices vel supplicia
timemus. Vbi nihil est honoris, Est enim metus expers omnis amoris,
G ij

Præceptum
quarum,
Honora pas-
trem & ma-
trem.

Honor timo-
re constat &
amore.

imo meus odio & inimicitijs coniunctus. De quo prouerbum est S. Hieronymi. Quod timemus etiam odimus. Huiusmodi timore deus vult neque timeri neque honorari, sed ne parentes quidem, sed pro, e, cui amor & fiducia mixta est.

SECUNDO.

¶ Hoc autem opus leue quidem & facile videtur, sed pauci digne estimant. Nam ubi parentes probi sunt, liberos suos non carnali amore diligentes, sed, ut debent, ad religionem & dei culturam, in primis tribus preceptis ducunt & docent, ibi perpetuo frangitur puero voluntas ipsius, ita ut cogatur omittere & pati quod natura ipsius nolit, per quod causam assequitur parentes suos contemnendi, contra eos murmurandi, ut peiora molendi & faciendi. Ibi tum amor & timor egrediuntur, nisi gratia dei adsit. Similiter parentibus corrigentibus & castigantibus, ut par est, interdum etiam immeritos, quod tamen saluti anime nihil obest, tum mala natura castigationem cum indignatione suscipit. Preterea sunt nonnulli tam improbo ingenio, ut ipsos pudeat inopie, ignobilitatis, deformitatis vel infamiae suorum parentum, patientes se eiusmodi rebus magis moueri quam sublime hoc dei preceptum, qui super omnia est, & qui ipsis eiusmodi parentes magno dedit consilio, ad eos tentandos exercendosque in suo precepto. Sed hoc longe fortius est, ubi filij struis sunt liberi. Tum enim amori descendenti multum adimitur amori erga parentes. Quicquid autem de parentibus precepitur & dicitur, intelligendum est & de his qui vel mortuis vel absentibus parentibus in vice parentum successerunt, ut sunt propinqui, agnati, compadres, principes prophani, & spirituales patres. Oportet enim vnumquemque ab alijs hominibus regi & eis subijci. Quamobrem & hic quoque videmus quantum doceatur honorum operum in hoc precepto, quado omnis nostra vita alijs hominibus subiecta est. Hinc fit quod obedientia tantis celebratur precationibus, ut omnes virtutes, omnia bona opera in sese complectatur.

TERTIO.

¶ Est & alia ignominia in parentes, multo & subtilior & periculosior priore, sese adormans & apparens pro iusto & vero honore, quae est, quando puer suo vitio arbitrio & voluntate permittentibus hoc parentibus, hic honoratur, hic diligitur, & quae omnia sunt utrinque bella. Hic pater & mater placent, & victissim puer parentibus placet. Haec plaga adeo vulgaris, adeo communis est, ut prioris ignominiae exempla per raro videantur. Quod ideo fit quod parentes excecati, deum in tribus primis preceptis neque cognoscunt neque venerantur. Ideo non possunt videre quid desit filijs, & quomodo sint docendi & educandi. Quo fit, ut eos educent ad prophanos & seculares honores, voluptates, & opes, ut tantum

Præceptum
da parentibus
honorandis,
ad magistratus
extendit.

Parentes
ignorantia
preceptorum
dei, malae
educant
solum.

hominibus placeant, & modis omnibus subuehantur & magni erudant.
Hoc pueris cordi est, in hoc citra omnem oblocutionem obediuntibus.
Sic dei preceptum sub specie boni penitus id pellunt, & impietur, qd
a prophetis Elia & Iheremia scriptum legitur, fore, vt filij proprijs pa-
rentibus consummantur. Sic faciunt parentes, exemplo regis Manassæ,
qui puerum suum Idolo Moloch offerebat, immolabat, & exurebat.
Quid enim queso hoc sit aliud, quam filium suum Idolo immolare &
concremare, vbi parentes filios suos magis ad amorem mundi quã dei
educant: permittentes eos ferri suo arbitrio, & in mundi voluptatibus,
amore, leticia, bonis, & honoribus comburi, & in eis dei amorem, glo-
riam, & eternorum honorum voluptatem extinguui. O quanti discrimi-
nis est, patrem & matrem esse, vbi nihil præter carnem & sanguinẽ reg-
nat. Siquidem in hoc precepto profus pender, vt tria prima, & sex vlti-
ma dei præcepta cognoscantur & obseruentur. Quando parentibus
mandatum est, hæc liberos suos docere. Vt est in psal. 27. Quanta mã-
dauit patribus nostris, nota facere ea filijs suis, vt cognoscat generatio al-
tera. Filij qui nascuntur & exurgent, enarrabunt filijs suis. Atq; hæc est
causa, quare deus precepit parentes honorari, hoc est cum timore diligi.
Nam in amore sine timore, plus est ignominie quam honoris. Nunc
igitur vide, an non omnes satis habeant bonorum operum faciendum,
sue patres sint siue filij. Sed nos cœci his ommissis querimus diuina &
multiplicia opera non precepta.

Q VARTO.

¶ Vbi ergo parentes tam stulti sunt, vt filios populariter & seculari- In parentes
ter educent, nequaquã ipsis a filijs est obtemperandum. Etenim deus in qui filiorum
tribus primis præceptis est plurius faciendus quam parentes. Populariter educationẽ
vero & seculariter educare appello, quãdo nõ plus docent deum que- & in ores tẽ-
re & sequi, quam voluptates, honores, opes & potẽtiam huius seculi. perant ex-
Legitimum mundum & ornatum gestare, & honestas facultates quere- mundi iudi-
re, necessitas est, non peccatũ. Ita tamen, vt puer sic sit in corde instruo,
ctus, vel saltem ita sese adornet & assuefaciat, vt dolenter ferat, miseram
hanc in terris vitam, non bene posse inchoari vel transmitti, nisi plus
intercurrat & admisceatur ornamentiõrum & opum quam exigat neces-
sitas regendi & vestiendi corporis, ad arcẽdum frigus, & pariendam ali-
moniam, ita vt cogatur vel inuitus in gratiam mudi simul stultũ agere,
& id mali perfere, propter melius bonum, ad deuirandum deterius. Sic
regina Hester regiam suam coronam gestabat, ad deum dicens: Tu Hester.
scis necessitatem meam, quod abominor signum superbie & gloriæ
meæ quod est super caput meum, in diebus ostentationis meæ.

& detestor illud quasi p̄num menstruat, & quod non portem in diebus silentij mei. Quodcumq; igitur cor sic animatum est, sine periculo gestat ornamenta. Gestat enim & non gestat, choreas agit & non agit, splendide viuit & non splendide viuit. Et hæc sunt occultæ animæ & arcana Christi sponsæ, sed rare. Est enim difficile, non delectari ornatu & ostentatione. Sic diua Cecilia præcepto parentum suorum attalicas siue auratas vestes gerbat, intus cilicio induta. Hic autem sunt qui dicant: Imo vero quomodo ego filiam meam locem & nuptui tradam honorificæ? Cogor enim ita me ostentare. Tu vero mihi dicas, an non ista sint verba cordis de deo desperantis, & plus suæ ipsius & propriæ sollicitudini, quàm dei curæ & providentiæ confidentis, quamuis docente & dicente sancto Petro. Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum. Quoniam ipsi cura est de vobis. Est enim signum eos pro filiis suis deo nunquam egisse gratias, neque vere orasse, nec eos ipsi commendasse. Alioquin scirent & experiri essent quomodo etiam a deo petentium & expectandum sit ut filias pie collocent. Ideo deus permittit eos eorum sensui, sollicitudini, & anxietati, neque tamen id negotij digne conficere.

Q VINTO.

¶ Ita verum est, quod dicitur, Parentes posse, etiam si nihil aliud habeant negotij, salutem in proprijs suis liberis assequi. In quibus certe si eos ad culturam dei educant, habent que vniuersis manibus, ut dicitur, agant bona opera. Nam quid sunt famelici, situbundi, nudi, captiui, egroti, externi, nisi tuorum filiorum animæ, ex quibus deus tuam domum facit Xenodochium siue hospitale, esse præficiens tanquam Xenodochij magistrum, ut tu eos custodias, pascas, cibes & potes, bonis operibus, & vbiſque. ¶ Vt discant deo confidere, credere, timere, & spem suam in eo ponere, nomen eius venerantes, non iurantes, neque execrantes, se castigantes, orando, ieiunando, vigilando, laborando, deo & eius verbo seruire, & sabachum eius obseruare. Ut discant temporalia contemnere, aduersa leniter ferre, mortem non timere, & hanc vitam non amare. Ecce quæ magnæ sunt hæc lectiões, quam multum habeas honorum operum domituae, in tuo puero, huiusmodi rerum omnium indigenti ut animæ esuriienti, sitiienti, nude, pauperi, captiue, & egrote. O quam beaui matremonium, o quam beas edes in quibus eiusmodi parentes habitent, ut vixit quæ verum essent templum, & selectum cerobium, imo potius paradisus quidam. De quo psal. 127. Beati omnes qui timēt dominum, qui ambulant in vijs eius. Labores manuum tuarum manducabis, beatus es & bene tibi erit. Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domituae. Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tue. Ecce sic benedicetur homo qui timet dominum, Benedicatur tibi dominus ex syon, & videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ. Et videas filios filiorum

Cura familie
Xenodochium

filiorum tuorum, pacem super Israel. Vbi autem sunt eiusmodi parentes? Vbi sunt de bonis operibus interrogantes? Huc enim nemo contēdit. Quare? Deus hoc ipsum præcepit, a quo diabolus abstrahit, & carnem & sanguinem. Non est speciosum. Ideo nihil valet. Hic cursitat ad S. Iacobum. Ille se vouet ad diuam virginem. Nemo vouet se ad gloriam dei & sese & suos liberos bene rectorum & eruditorum. Relictis quos dei mandato accepit in corpore & anima custodiendos, nititur & vult deo alibi vbi ei mandatū non est, seruire. Huiusmodi peruersis moribus nullus resistit Episcopus, hæc nullus reprehendit cōcionator. Imo propter auaritiam talia confirmant, indies plures peregrinationes, relationes sanctorum in diuos siue Canonizationes, indulgentias, nundinas, cōmmissantes. Deus igitur huiusmodi cœcitatibus misereatur.

SEXTO.

¶ Rursum parentes citius infernum non merentur quæ in proprijs filijs, quæ domi sue, quando eis desunt, eos non docēt, quæ superius dicta sunt. Quid enim ipsis proficit si ieiunando, orando, peregrinando, & omnibus alijs operibus faciendis moriantur? Neque enim deus eos de illiusmodi rebus, vel in morte vel in extremo iudicio interrogabit, sed exiget liberos ipsis commendatos. Hoc probat verbum Christi Lucæ 23. Filij Hierusalē, nolite flere super me, sed flete super vosipsas, & super filios vestros. Quoniam ecce venient dies in quibus dicent: Beatæ steriles & ventres qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Quare autem sic conquerentur, nisi quod tota damnatio sua a filijs suis ipsis cōtingit, quibus si caruissent fortassis beati essent facti. Nimirum hæc verba merito parentibus oculos aperirent, ad intuentos filios suos spiritualiter, ne miseri pueri falso carnali parentum amore deciperentur, tanquam parentes vere honorassent, quod ipsis non irascitur, vel quod ipsis in populari ostentatione obtemperant. Quibus rebus eorum liberum arbitrium confirmatur & inualescit, cum tamen dei præceptum ideo iubet parentes honorari, ut pueri destructo ipsorum libero arbitrio, humiles, modesti, & mites fiant. Sicut ergo dictum est in alijs præceptis, sic obseruanda, ut in primario opere proficiantur, sic & hic nemo sibi persuadeat suam institutionem & educationem liberorum per seipsam satis esse, nisi fiat fiducia gratiæ & fauoris diuini, ita ut homo de eo nihil dubitet, se in eiusmodi operibus placere deo. Ergo sint homini hæc opera nihil aliud nisi monumenta & exercitationes eius fidei, ad confidendum in deo, & ad habendam fiduciam ad eius gratiam & voluntatem benignam. Etenim sine hac fide, nullum opus neque viuere, neque bonum vel acceptum est. Nam multi ethnicorum siue gentiliū liberos suos bene educauerunt, Sed eis id nihil profuit, propter incredulitatem suam.

Exercitium
fidei in hoc
præcepto.

SEPTIMO.

Ecclesiastica
obedientia.

¶ Secundum opus huius præcepti est, honorem habere & obedire spirituali patri sanctæ Ecclesiæ catholicæ, Ecclesiasticæ potestati, præcipienti, prohibenti, constituenti, ordinanti, excommunicanti, absolventi, ut nos ei obtemperemus, & sicut corporales patres honoramus, timeamus, & diligimus, ita etiã spirituali superioritati in omnibus rebus quæ tribus primis præceptis dei non sunt contrariæ, obsequamur. At qui in hoc opere multo deterius res agit quam in priore. Nam Ecclesiasticam potestatem deceret peccata excommunicatione, anathemate, & legibus punire, & suos spirituales filios cogere ad bonitatem, ut causam haberent hæc opera faciendi, & se in obedientia exercendi, sed & honorem ipsam. Nos vero videmus ab ea nullam dari operam, ut suos in officio cõtineat, sed sic agere erga populares & subiectos suos, tanquã matres se iuvenes suos amatores, ut Osee 2. dicitur. Non prædicant, non docent, non resistunt, non reprehendunt, non puniunt, & breuiter, nullum est reliquum regimen Ecclesiasticum in tota Christiana republica. Quid ergo possem de hoc opere dicere? Reliqui sunt adhuc aliquot pauci dies ieiuniales & festi, quos præstitit abrogare. At hoc nemo curat. Ita nihil hodie floret, nisi excommunicatio, propter pecuniam exercitata, quæ ne ipsa quidem esse deberet. Sed Ecclesiasticæ potestati præstandum esset, ut adulterium, impudicitia, gula, ostentatio popularis, immoderata rerum luxuria, & id genus alia peccata & probra seuerissime punirentur & coercerentur. Sed & ut collegia sacerdotum, cenobia, parochiæ, scholæ, probe instituerentur, & in his dei cultura religiose conseruarentur, iuuenus, masculi & puellæ in scholis & monasterijs bonis doctoribus viris prouiderentur, ut optime educarentur. Ut senes bonis exemplis prodesse, & Christiana republica egregia iuuentute impleverentur & onarentur. Sic enim sanctus Paulus docet discipulum suum Titum, ut omnes ordines siue status, iuuenes & senes, viros & feminas probe doceat & regat. Hodie vero suo quisque viuimus arbitrio. Qui seipsum docet habet. Imò vero eo prochi dolor res recidit, ut loca in quibus probitas sit docenda, scholæ nebulonum facta sint. Ita ut ferocientis iuuentutis curam nemo habeat.

OCTAVO,

Officium
Ecclesiasticæ
potestatis.

¶ Si ergo hoc ordine res agerentur, dici posset quomodo honor & obedientia fieri deberet. Sed nunc fit, sicut cum corporalibus patribus, nimum arbitrij & voluntatis permittentibus suis liberis. Nam Ecclesiastica potestas nunc permittit, dispensat, & accepta pecunia vicissim indulget plus quàm possit indulgere. Hic omittam plura dicere. Plura enim videmus quam bene fit. Auaritia sedet in regimine. Et quod prohibendum erat ab Ecclesiastica potestate docet. Ad hæc est quod oculos omni-

um expositum, sacrorum siue spiritualium statum, multo propterea
rem & populariorem esse quam profanorum siue secularium. Quare
necesse est rempublicam Christianam perire, & hoc preceptum subverti.
Vbi enim talis aliquis Episcopus esset qui tanta diligentia & opera om-
nes ordines siue stat⁹ curare deberet, inspectare, visitare, conari, ut debet,
certe vel vna sola ciuitas ei fieret nimia. Nam & Apostolorum tempo-
ribus, quum Ecclesia florentissima esset, singulis ciuitatibus singuli erant
episcopi, estum minima pars mundi Christiana esset. Quomodo ergo
foeliciter cum rebus humanis agatur, vno Episcopo tantum, altero
tantum, hoc totum, illo dimidium orbem terrarum sibi vendicante &
volente? Temporis igitur huius est, deum obsecrare pro gratia. Eccle-
siasticę enim potestatis habemus satis, sed ecclesiastici regiminis vel nihil
vel minimum. Interim poterit adiuuare qui scit, ut collegia sacerdotum,
cenobia, parrochię, & scholę bene curentur & regantur. Nam & hoc
quoq; esset officij Ecclesiasticę potestatis, ut minus collegiorum, monas-
teriorum, scholarum faceret, vbi non possent prouentibus ornari. Mul-
to enim melius est nullum monasterium vel collegium, quam malum
regimen, mala administratio in illis, qua deus tantum grauius offenditur.

NONO.

¶ Quando igitur superioritas suum officium & opus adeo permittit
concedere, & adeo peruersa est, necessario sequitur ut sua potestate abusa-
tatur, sibi proponens externa mala opera, non secus atq; parentes, si quid
precipiant quod contra deum sit. Hic enim oportet nos sapere. Nam
Apostolus predixit, ea tempora periculosa futura, in quibus huiusmodi
superiores siue magistratus imperarent. Habet enim hanc speciem quas
si repugnetur eorum potestati, quando vel non sit, vel impeditur quic-
quid statuunt. Tum ergo sumamus in manu tria prima precepta dei,
& dexteram tabulam, certi, neminem mortalium neq; Episcopum, &
Papam, neq; Angelos posse quippiam statuere vel precipere, his tribus
preceptis & eorum operibus contrarium, diuersum, repugnans & non
auxiliare. Quod si contra moluntur, nihil neq; valet, neq; obligat.
Nos quoq; peccamus eiusmodi preceptis & constitutionibus obtem-
perantes, vel ea patientes & conuiuētes. Ex quo facile est intelligere, quā
non comprehendantur egroti preceptis ieiunij, sed ne grauidę quidē mulie-
res, & qui alioq; cura iacturā ieiunare nō possūt. Atq; ut alioq; ferantur,
nra etate ex Roma nihil aliud proficiscit, nisi empōriū & nūdiatio rerū
Ecclesiasticarū, q̄ publicę & ipudēter emūtur & vādūtur, remissioes si-
ue indulgētię, parrochię, cenobia, dioceses, ppositurę, sacerdotia siue bñs
ficia Ecclesiastica, & quicquid vnq; passim cōditū siue fūdātū ē ad dei cultus
ram, p quę nō solū oēs opes, facultates, & pecunię orbis terrarū Romā
aguntur & trahuntur, quę minima fuerit iactura, sed etiam parrochię

Quatenus
obligatio
minimum tras
ditiones.

dioceses, prelatuꝝ conuelluntur, relinquuntur, deuaſtantur ita vt neglecto & perſo populo, dei verbo, nomine & gloria peſſum eunte, fides q̄q̄ inereat, vt tandem eiufmodi collegia & officia non modo indoctis, ineptis & indignis, verum etiam pleraq̄ Romanis maximis & primoribus omnium nebulonum in toto orbe terrarum contingant. Itaq̄ ad dei culturam, ad predicandum populo, regendum, & corrigendum funt data ſunt, oportet nunc equiſonibus, ſtabularijs, mulionibus, imo ne quid impudentius dicam, Romanenſibus ſcortis & ſcortatoribus ſeruire, vnde tamen non plus gratitudinis ad nos redit, quam quod nos viciffim vt fatuos derident.

DECIMO.

¶ Poſtq̄ ergo hæ intolerabiles ineptiæ omnes ſub nomine dei & S. Petri ſiunt, quali vero dei nomen & Eccleſiaſtica poteſtas inſtituta ſit ad dei gloriam dedecori & luſu habendam, Chriſtianam rempublicam in corpore & anima perdendam, debemus certe quantum a nobis fieri poteſt, reſiſtere. Hic enim oportet nos facere ad exemplum proborum filiorum, quorum parentes mente capti ſunt, & primo omnium diſpicere, vnde hoc ius natum ſit, vt ad dei culturam vel alendos noſtros filios fundata & inſtituta permittenda ſint. Rome degenibus contingere & ſeruire, & hic vbi eſſe conuenit omiſſere. Cur ita inſanimus? Epifcopis & Eccleſiaſticis primoribus hic adeo ceſſantibus, vt non ſoli non reſiſtant, ſed etiam timeant & Chriſtianam rempublicam ita perire permittant, primum inuocato humiliter deo ad repugnandum his malis, deinde manu rem aggreſſi, interdicta Romanenſibus tabellarijs via manuſerere & ciuilliter renunciemus, ſi velint ſacerdotijs ſiue beneficijs eccleſiaſticis bene & fideliter præeſſe, vt ea coram poſſideant, populũ conſcionibus & bonis exemplis docentes. Quod ſi nolint, ſiue Romæ ſiue alibi degant, templa deuaſtantes & diripientes, permittantur Pontifici Rho. cui ſeruiunt, alendi. Neq̄ enim decet vt Pont. Rho. eius miniſtros, eius vulgus, imo eius ſcortatores & ſcorta nutriamus, cũ iactura & perniciẽ noſtrarum animarum. Ecce hi veri eſſent Turcæ, primi oĩm a regibus, principibus, & nobilitate inuadendi, non cum ſpe & cogitatione priuati commodi, ſed amore ſoli reipublice Chriſtiane, & ad impedienda ſcandala & offendiſcula, & blaſphemiẽ diuini nominis. Ita ergo illiuſmodi ſacri ſiue ſpirituales a nobis fuerint tractandi & habendi, vt pater furioſus, qui niſi (cum timore tamen & reuerentiã) caperetur & coereatur poſſet & filios & patrimonium & omnia perdere. Sic habenda eſt quidem a nobis Romana poteſtas honorifice, vt ſummus noſter pater, ſed tamen quia inſaniunt & furunt a propoſito ſuo ita arcendi, ne per id Chriſtiana reſpublica peſſum eat.

VNDECIMO.

¶ Sunt nonnulli quibus videtur id ipsum ad Concilium generale referendum. Ego autem dico id minime faciendum. Habuimus enim multa concilia, in quibus id actum est, præsertim Constantiense, Basiliense, & nouissimum Romanum. Sed adeo nihil absolutum est, ut semper res ad deteriora sit prolapsa. Neque eiusmodi concilia quicquam profunt, postquam Romanensis prudentia hoc inuentum commota est, ut prius reges & principes iuramento adigantur, se ipsos permissuros incolumes & possidere ut sunt ut possident. Ita veluti obice opposito, ad resistendum omnibus reformationibus, & ad conseruandam tuendamque tutelam & licentiam omnium improbitatum. Quamuis eiusmodi iuramentum contra deum & iura visactum, sancto spiritui, qui concilijs præesse dicitur, viam præcludit. Verum hoc fuerit optimum, idque vnicuique quod sit reliquum, si reges, principes, nobilitas, ciuitates, & vniuersitates, perseferem aggressæ, hoc agerent, ut episcopi, & sacri siue spirituales, sibi nunc timentes, occasione haberent sequendi. Hic enim nihil aliud spectandum est, quam prima dei præcepta, contra quæ neque Roma, neque cœlum, neque terra, quicquam vel inhibere vel præcipere potest. Nec quippiam momenti est vel in anathemate, vel in minis, quibus conantur id ipsum impedire. Quemadmodum nihil impediat, si pater filios vehementer commineatur filio ipsum vel cohibenti vel capienti.

DVODECIMO.

¶ Tertium opus huius præcepti est, temporali siue seculari potestati obedire. Sicut Pau. ad Ro. 13. & ad Titum. 1. docet, & S. Petrus. 1. Pet. 2. Subiecti estote omni humane creature propter deum, siue regi, quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis, ad vindictam malefactorum, laudem vero benefactorum. Temporalis autem siue secularis potestatis opus est, populares siue subiectos defendere, furta, rapinas, adulteria, punire. Ut dicit S. Paulus ad Ro. 13. Non enim potestas sine causa gladium portat. Nam dei minister est, malis ad timorem, bonis vero in bonum. Hic ergo duobus modis peccatur. Primo, quando secularis potestas vel mædacio vel fraude vel infidelitate offenditur, quando ei quicquam mandanti vel præcipienti non obtemperatur, siue corpore siue opibus. Nam quamuis iniusta facientibus, ut rex Babylonie filius Israel faciebat, tamen vult deus obedientiam prestari, sine omni fraude & dolo malo. Secundo quando eis detrahitur, & vbi vlcisci nequeas eos, obmurmurando vel malis verbis siue aperte siue clanculum offendere. In quibus omnibus a nobis spectandum est, quod S. Petrus spectari iubet, præsertim eorum potestatem animabus nostris obesse non posse, sed tantum corpori & opibus, Nisi publice cogere vellent vel contra deum

H ij

Concilia
Papistica vis
de quomodo
obstrinxerunt
principes.

Temporalis
potestas, gla
dij adminis
tratio non
obest animæ.

vel aduersus hominem iniusta facere, vt olim priusq[ue] ad Christi religio-
nem venissent, hodieq[ue] Turca facere dicitur. Nam iniusta pari nemini
animæ officit, imo animam reddat meliorem, quamuis corpori & opor-
tibus aliquid adimat. Sed iniusta operatio perdit animam, vel totū mō-
di bona conferens.

DECIMOTERTIO.

*Ecclesiastica
potestas præ-
ter q̄ quod
tyrannis est,
nocet etiam.*

¶ Atq[ue] hæc est causa, quod non sit tantum discriminis in seculari po-
testate, male faciente, atq[ue] in sacra siue spiritali & Ecclesiastica. Nam se-
cularis siue prophana potestas non potest officere, quando nihil habet
cōmerij cum concionibus siue sermonibus, & fide, & tribus primis dei
præceptis. Sed Ecclesiastica potestas, nocet non solum iniusta faciēs, sed
etiam quando omisso officio suo, facit quidpiam aliud, etiam si melius
esset omnibus vel optimis operibus secularis potestatis. Itaq[ue] oportet
eiusmodi hominibus resisti, iniusta faciētibus, & non prophanis, quā-
uis contra officium & male viuētib[us]. Nam miscuum vulgus Eccle-
siasticam potestatem ita sequitur & credendo & viuendo, vt nihil vidēs
& ipsum nihil vel credat vel faciat. Ecclesiastica enim potestas ob nihil
aliud est instituta, quam ad populum in fide ad deum ducendū. Quæ
omnia non sunt in seculari siue prophana potestate. Siquidem easiue
faciente siue omittente pro suo arbitrio, procedit nihilō secius fides mea
sua viā, operans per se, vt non coacta credere eius exemplo. Itaq[ue] pro-
phana potestas apud deum res valde exigua est, & multo inferioris exis-
timationis, & ponderis quam vt propter eam vel male vel bene viuē-
tem seditio, inobedientia, vel dissentio sit excitanda. Rursūm sacra siue
Ecclesiastica potestas est res mirum in modum bona, magna & præclas-
sa, & summi apud deum honoris, & multo maioris momenti quam vt
vel infimo omnium Christianorum patiendum tenendumue sit, ea vel
pili latitudine ab officio discedente. Vt tacēam si prorsus contra offi-
cium suum progrediatur, sicut nunc cotidie videmus.

DECIMOQVARTO.

*Abus⁹ per-
nientes rebus
publicis in
mūdana po-
testate.*

¶ In hac prophana siue seculari potestate & ipsa sunt multiplices ab-
usus. Primo. Quā adultores sequitur, quæ cōis est & mire noxia eius cas-
lamitas & pestis. Quā nemo satis vel impedire vel vitare possit. Hic cū
nafo quod aiūt, ducit, piculo & malo misere plebis. Tum sic eiusmodi
impium, quæadmodū Ethnicus dixit. Vt sicut araneæ muscas capiunt,
molaribus peritūpētibus, sic legibus, cōstitutionibus, & scitis, teneri huius
miles, euadentibus & liberis magnis. Vbi ergo dñs siue princeps ipse p[ro]
se non ita prudens, ita cordatus est, vt suorū consilio non egeat, vel nisi
eum vereantur & timeant, necessario sit, nisi deus peculias e faciat miras
culū, vt puerile sit impiū & regimē, Ideoq[ue] deus inter alias plagas & ca-

famitates malos & in eptos magistratus, principes & rectores maximam
omni duxit & iudicauit, quibus cominatur est Esaie. 3. Dabo pueros prin-
cipes eorum, & effeminati dominabuntur eis. Deus enim in scripturis quatuor
plagas siue calamitates nominauit Ezechielis. 14. Primam vilissimam
pestilentiam etiam a Dauid se lectam. Secundam, famem. Tertiam gladium
siue bellum. Quartam malas bestias & leones, lupos, serpentes, dracones,
qui sunt mali rectores. Vbiunq; enim eiusmodi sunt habet regio perniciem
& excidium, non solum in corporibus & bonis siue opibus, ut in reliquis,
sed etiam in fama, honore, disciplina, virtutibus, & salute animarum. Et
enim pestilentia & fames reddunt probos & iustos homines. Bella vero &
mali principes perdunt & excidunt & temporalia & perpetua omnia.

DECIMOQ VINTO.

¶ Est etiam principi opus vel singulari prudentia, ita ut quantumlibet
bonam, iustam, imo vero etiam optimam causam habes, tamen non capite quod
dicitur sibi semper proponat perire. Est enim multo nobilioris virtutis
facere damnum & iacturam patri iuris, quam vel opum vel corporis, si id vile
sit popularibus siue subiectis. Cum prophana iura tantum rebus tempo-
ralibus prospiciant. Itaque nimium immodicum stultum est verbum. Ius habeo
in re illa, ideoque impetu & vi eam vendicabo, & seruabo, etiam si omnes reliqui
qui ob id periculo & malis sint inuoluendi. Legimus enim Cesarē Octa-
uianum nunquam voluisse bella mouere, vtiunq; iusta, nisi certum maiore com-
modo quam damno vel saltem tolerabili iactura sese bellaturum esse. Adeo,
ut dicitur, bellatores similes esse aureo piscantibus hamo, qui amissum
nunquam possit repensari captura piscium. Nam vectabulum ducenti, mul-
to secus proficiscendum est quam per se eunti. Hic enim potest ire pedibus,
saltare, facere ut velit, sed & vectori siue aurigae nunc huc nunc illuc
vertendum est, prout vel currus vel equi procedentem sequi possunt,
quibus plus obsequendum est quam suae ipsius voluntati. Sic princeps
vel dominus ducens agmen, necesse est ut non pro suo arbitrio sed ag-
minis viribus & commoditate procedat, plus agminis commodum, neces-
sitate, & commoditatem quam suam ipsius voluntatem & voluptatem
respiciens. Nam princeps siue dominus pro arbitrio & libidine sui ces-
sarebus & stulti capitis imperans & regens, similis est vectori vel aurigae
furibundo, equis & vectabulo precipitanter per virgula, frutecta, fossas, la-
cunas, aquas motes & valles agitanti, & neque vias neque pontes spectanti.
Eiusmodi enim auriga non diu vectabit, vectabulo frustillatum coccidente.
Quapropter vtilissimum esset principibus & regulis, ut a puero vel legerent, vel
legendas sibi curarent historias tam ecclesiasticas quam gentium librorum. In illis enim
plurimum & eruditiois & explorandi imperandi & regendi inueniret quam in omnibus iuris
& legum libris. Quoadmodum legimus in regno regis Persarum factum Heister, 6.

Tolerantiam
Principi nec-
cessariam.

Quoniam exemplis & historijs semper magis docemur, quam legibus, iuribus, & constitutionibus. Illic enim instituit certissima experientia, hic nuda trudiunt verba.

DECIMOSEXTO.

Opera principum necessestaria.

¶ Omnes principes, proceres, & domini nostra etate haberent tria principalia opera que faciant, preferim in nostris regionibus. Primo ut abrogarent horribilem abusum edendi & potandi, non solum propter immoderationem, sed etiam ob preciositate & charitatem. Nam per aromata, & condimenta, & id genus alia, sine quibus bene vivi potest, non paruum detrimentum temporalium bonorum in has terras irrepsit, & cotidie penetrat. Quibus duabus magnis iacturis tollendis prophana siue secularis potestas sane satis haberet negotij. Mira enim altitudine rades egerunt. Quomodo autem melius principes & deo seruiant, & suas ipsorum regiones auctiores facere possent? Secundo. Tollere immoderatos sumptus, cultus & amictus, quibus tantum facultatum absumitur, & tamen dumtaxat ad mundi carnisque seruitutem, ut terribile sit cogitatu, eiusmodi abusus apud populum inueniri Christo crucifixo deuotum & iuratum, baptizatum, & dicatum, ad crucem suam cum eo ferendam, & quotidiana preparatione ad mortem. Imprudentia enim id factum tolerabilius esset. Sed tam licenter, tam impune, tam impudenter, & tam nullo impediendo & occurrente & resistente hoc fieri, imo inde gloriam & laudem requiri, res est vere impia, irreligiosa, & Christianis indigna. Tertio. Antiquare & eicere pensiones & nundinas vsurarias & feneratorias, quibus in toto terrarum orbe omnes regiones, homines, & ciuitates corrumpuntur, absumuntur, deuorantur, & deuasatur, specie eius improba, qua facit ne sit vsura, cum tamen reuera eo sit peior & improbior vsura, ideo quod non ut antea pro vsura vitatur. Ecce hi sunt tres Iudei, ut dicitur, totum orbem terrarum exsugentes & exhaurientes. Hic ergo principibus, proceribus & dominis neque dormiendum, neque desidendum esset, volentibus deo bonam officij sui reddere rationem.

DECIMOSEPTIMO.

Imposturarum Ecclesiasticorum prelatorum.

¶ Hic quoque demonstranda fuerint improbitates & officia officialibus, & reliquis Episcopalibus & ecclesiasticis magistratibus familiares, qui miseram plebem magnis oneribus & molestijs excommunicant, citant, agunt, & vexant, donec vel aliam viam habeant reliquam. Talia essent seculari coerenda gladio, quoniam hic nullum aliud est vel medium vel auxilium. O vtinam aliquando eiusmodi res publica instituantur,

Lupanaria.

quae tollat etiam lupanaria, quemadmodum in populo Israelitico erat. Est enim

Est enim imago irreligiosa & christiana domum publicis peccatis desinatam habere Christianos, quod olim inauditum fuit. Deceret enim esse constitutionem & ordinationem, ut mares puellis mature collocarentur, ad eiusmodi vitia vitanda. In quod nitendum esset tam sacris quã prophanis magistratibus, tam spiritualibus quã secularibus officialibus. Si enim hoc apud Iudeos possibile fuit, quare hoc non & apud Christianos sit possibile? Quin potius si in vicis, castellis, & aliquibus oppidis & urbibus possibile est, ut ob oculos habemus, quare nõ sit ubiq; possibile? Sed hoc impedit, quod nullum est in seculo & orbeterarũ regimen. Nemo vult laborare. Ideo coguntur opifices suis ministris seruas permittere. Quos tum ita licentiosos nemo potest cohibere. Verum si constitutio & ordinatio esset eiusmodi, ut cogerentur obtemperare & obedire, & ne alibi a quoq; receptarentur, esset huius mali magnũ foramen obturatum. O deum auxiliatorem, vereor hic votũ esse maximũ. Spes enim est exigua, & tamẽ per hoc non sumus excusati. Nunc vide, hæc pauca opera principibus, dominis, & magistratibus sunt demonstrata, sed tamẽ tam bona, & tam multa, ut satis superq; habeant honorem operum, quibus deo omnibus horis seruiant. Atqui hæc quoq; opera non minus q̃ reliqua oportet in fide fieri, imo fidem exercere. Ne quisquam mortalium sibi presumat operibus deo placere, sed ut fiducia erga deum, eiusmodi opera suo propitio & clementi deo tantum ad honorem & gloriam faciat, ita proxime seruiendi & commodandi.

DECIMO OCTAVO.

¶ Quartum opus huius præcepti est, obedientia famulij, & opificũ erga suos dominos, dominas, magistris, & magistras. De quibus S. Paulus ad Titum. 2. dicit. Seruos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidẽ bonam ostendentes, ut doctrinam saluatoris nostri ornent in omnibus. Ut is qui ex aduerso est vereatur nihil habens malum dicere de nobis. Sanctus quoq; Petrus dixit. Serui subditi estote in omni timore dñis, non tantum bonis & modestis, sed etiã dyscolis. Hæc est enim gratia si propter dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens iniuste. Nunc enim maxima in seculo querimonia est cõtra famulatum, & operarios, tam contumaces, infideles, nihil educatos, tam lucri cupidos esse. Quæ calamitas diuinitus missa est. Est enim hoc vnicum famulij opus, quo beatum fieri potest. Neq; egent vel peregrinationibus ad diuos, vel hoc vel illo facto, si tantum eorum cor eo tendit, ut & omittere & facere sint parati, quicquid intelligant suis dñis & eorum vxoribus placere. Idq; totum in simplici fide. Non quod vellent magna operibus promereri, sed ut ea faciant omnia in fiducia ad dei gratiã & amorem (in quo oĩa

Quid deceat
subditos.

Fidei exerci-
cium.

stant merita) pure & gratis ex amore & favore ad deum, ex eiusmodi fiducia nata. Ita, vt sinant eiusmodi opera omnia esse exercitationem & adimonitionem talis fidei & fiduciae magis & magis confirmandae. Nam sicut dictum est sepe numero, hæc fides omnia opera facit bona. Imo a fide oportet opera fieri, ita vt fides magister sit operum,

DECIMONONO.

Quid vicissim dñs deceat.

¶ E diuerso dominorum & matronarum est, regere ministros, anellas, & operarios suos non tyrannice. Non omnia ad viuum querere, sed interdū aliquid permittere, & pro tranquillitate & concordia cōnuere. Nam quando in hac vita terrestri in imperfecte fide viuatur, in nullo vniq̄ ordine & statu possunt omnia ad perpendicularum exigi. De quo S. Paulus ad Colossenses, 4. Domini quod iustum & æquum est, seruis prestare, sciens quoniam & vos dominum habetis in celo. Ideoq; sicut domini nolunt a deo cū ipsis agi seuerissime, sed multa ipsis ex gratia remitti, ita vicissim debent eo mitiores erga suum esse famulitium, remittentes non nihil, data tamen interim opera vt bene viuant & discant deum timere. Hic iterum vides quid bonorum operum possit & pater & mater familias facere. Quam pulchre nobis omnibus bona opera, quā prope, quā multipliciter, q̄ frequenter admoueat & proponat, vt non cogamur de bonis operibus interrogare. Imo bene possimus obliuisci reliquorum eleganter apparentium & fulgentium, longe ascitorum, & humanius inuentorum operum. Vt sunt peregrinari, templa exstruere, indulgentias querere, & id genus similia. Hic quoq; a me dicendū esset quomō vxor marito suo vt suo superiori siue principi obedire, subesse, cedere, tacere, permittere debeat, vbi non sit contra deum. Rursum vt maritus vxorem diligat, ei non nihil indulgeat, non omnia ad amussim exigens, vt S. Petrus & Paulus multa in hanc rem dixerunt. Sed hæc res conuenit longiori decem præceptorum enarrationi, & potest ex his capitibus facile agnosci.

VIGESIMO.

Obedientia] sollicitudo.

¶ Verum quicquid dictum est de his operibus comprehenditur his duobus, obedientia & sollicitudine. Obedientia em decet populares siue subiectos, Sollicitudo dominos siue superiores, vt curam habeant suos subiectos bene regendi, eos comiter & humaniter tractandi, & oia faciendi, quibus ipsis vsui sint & auxilio. Hæc em ipsorum est via ad cælum, hæc ipsorum optima opera quæ facere possunt in terris, quibus deo sunt acceptiores quā si alioqui mera facerent miracula. Ita dicit S. Paulus. Rom. xij. Qui præest in sollicitudine. Quasi diceret. Ne moueatur quid reliquid vel homines vel ordines faciant. Neq; spectet vel hoc vel illud opus, siue luceat siue obscurum videatur. Sed obseruet suam conditionem

sumq; statū, cogitans tantū quomō subiectis suis profic. Ibi confis-
stat, non permittens sese inde diuelli, etiā si cœlum sibi imminet, neq;
hinc fugam cogitet etiā si infernus ipsū persequeretur. Hoc enim est
compendiaria via eum ad cœlū ferens. O si quispiam sic se & suū statū
obseruaret, idq; vnum ageret, quā diues honorum operū homo breui
fieret, ita occulte, ita tacite, vt præter deum nemo hoc mortalium resciret
atq; cognosceret. Sed hodie his omnibus omissis, cursitat alius in Car-
tusiam, alius huc, alius illuc. Quasi vero bona opera & dei præcepta sint
disiecta & in angulos abstrusa, quū tamen scriptū sit, Prouerbio, i. diuie
nam sapientiā præcepta sua prædicare foris, in plateis, in capite iubarum,
& in foribus portarum vrbs. Quo significatur in omnibus locis, statibus,
conditionibus, & temporibus affatū, abunde superq; adesse. Sed
nos excecati non videntes ea, alibi alia querimus. Quod Christus præ-
nunciavit Math. xxiii. Si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut
illuc, nolite credere. Si dixerint vobis, Ecce in deserto est, nolite exire.
Ecce in penetralibus, nolite credere. Surgent enim pseudo Christi &
pseudo propheta.

VIGESIMOPRIMO.

¶ Rursum conuenit subiectis obedientia, vt omnem suam operam
& obseruantiam eo conuertant & omitendo, & faciendo, quod eorum
superiores exigunt, non permittentes sese inde vel pelli vel diuelli, non
respicientes quid alij fecerint. Neq; persuadeant sibi se vel bene viuere,
vel bona opera facere, siue orare id sit, siue ieiunare, siue quodcunq; ha-
bere possit nomen, si se in hoc non summo opere exercent. Si vero, vt
sæpe fit, a seculari siue prophana potestate quidpiam iuberentur, quod
diuinis præceptis vel contrarium vel impeditorium sit, ibi tum obedi-
entia finitur, ibi debitum est antiquatum. Hic em̄ oportet dici quod S.
Petrus principibus Iudeorum dixit. Oportet deo plus obedire quam
hominibus. Non dixit, non oportet hominibus obedire, id em̄ falsum
esset, sed oportet deo plus obedire quam hominibus. Ita principi apte
iniustam causam habenti, bellum gesturo, non est neq; auxiliandum,
neq; parendum. Præcepit enim deus ne proximum nostrum vel occi-
deremus, vel iniuria afficeremus, & iniuste offenderemus. Item, Po-
testate prophana præcipiente falsum testimonium ferendum, rapiendū,
mentiendum, decipiendum, & id genus alia, hic potius contemnenda
sunt bona, honor, corpus & vita, vt præceptū dei sit saluū & incolume.

DE QVINTO DEI PRÆ CEPTO.

¶ Quatuor priora præcepta habent sua opera in ratione, hoc est, quod

Quintum
præceptum.
Ne occidas.

Expositio
præcepti.

hominem capiunt, regunt, moderantur, & subiiciunt sibi, ut non se ipse
se regat, non sibi probus videatur, nihil magni de seipso sentiat, sed se
modestum & humilem agnoscat, permittens duci. Quo superbiæ oc-
curritur & resistitur. Hæc autem sequentiâ præcepta agunt cum cupidita-
tibus & voluptatibus hominis, ad eas quoque occidendas. Primo irasci-
bilem & vindictæ studiosam, de qua quintum præceptum dicit, Ne
occidas. Quod præceptum habet opus, sed multa complectens, multa
vitia propellens, & appellatur mansuetudo, siue suauitas. Quæ duplex
est. Quarum altera valde pulchra & speciosa apparet, sed nihil in recessu
sua habens, quâ habemus vel erga amicos, & qui nobis vti sunt, in opti-
bus, fama, dignitate, & studio atque favore. Vel in eos qui nobis non of-
fendunt vel nocent, neque verbis neque factis. Qualis mansuetudo est etiam
muris animantibus, leonibus, & serpentibus. Ethnicis, Iudeis, Turcis,
nebulonibus, homicidis, scortis. Hi enim omnes placabiles sunt & quieti
si eorum voluntati obsequaris, vel eos non offendas. Et tamen non pa-
rum illiusmodi nugatoria mansuetudine decepti, suam iram detegentes,
sic excusant. Non irascerer si mihi per alios liceret. Imo mihi homo. Sic
& Satanas esset mansuetus & placabilis, si ei omnia ex animi sententia
succederent. Sed dissentio & offensio ideo te inuadunt, ut te tibi ipsi con-
monstrent, quâ plenus sis iræ & malitiæ, ut sic admonitus, pro mansue-
tudine & suauitate, & ad eiciendam iracundiam labores. Altera autem
mansuetudo est radicatus & a fundamentis bona, quæ se ostendit erga
aduersarios & inimicos, eisdem non nocens, non iudicans, non detestans,
non execrans, non derahens, non maledicens, nihil de ipsis mali cogitans,
etiâ si opes, famam, corp⁹, amicos, & breuiter omnia nobis admissent.
Imo ubicumque potest, ipsis bona pro malis reddit, optime de ipsis lo-
quitur, optime de ipsis cogitat, pro ipsis orat. De quo Christus dixit
Mathei. 6. Bene facite vobis male facientibus, orate pro persequentibus
& calumniantibus vos. Et sanctus Paulus ad Rom. 12. Benedicite &
non male dicite, nulli malum pro malo reddentes.

SECUNDO.

Bella,
Lites,
Odia.

¶ Nunc vide quod hoc eximie magnum & sublime opus inter Christianos
nos pessimum ierit, iam non nisi litibus, iurgijs, bellis, ira, odio, inuidia, des-
tractionibus, execrationibus, detestationibus, damnis, vltione, & omni
iugis iræ & indignationis tum operibus tum verbis plena potestate ubique
regnantibus. Et tamen nihilo secius nos interim procedimus cum multis
festis, audiendis missis, orationibus de murmuracione, fundacione
templorum Ecclesiasticis ornamentis, a deo non preceptis, adeo immo-
derate fulgentibus, tanquam essemus sanctissimi omnium Christianorum,
qui vnicuique fuissent, permittentes sub his speculis, personis, & laruis dei per-

cepta interire & labefactari, adeo, vt ne sit quidem qui vel cogitet vel p
pendat q̄ propinquus vel admotus sit mansuetudini & placabilitati, &
impleioni huius p̄cepti diuini. Quū tamen deus non dixerit, qui hęc
opera fecerit, sed qui p̄cepta sua seruauerit, in regnū cœlorū inuaturū.
Postquā ergo nemo mortalī in terris uiuit cui non deus subornet de
monitatorē proprię ipsius irę & malitię, hoc est hostem & aduersariū
eius, eum in opibus, dignitate, honore, & amicis offendētē, ita probās
an adhuc ibi sit ira reliqua, an possit inimicū diligere, bene de eo loqui,
bene de eo mereri, ei benefacere, nihil mali contra eum cogitans. Nunc
accedat interrogans, quid sibi faciendum sit vt bona operafaciat, vt deo
grata, sic sibi salutaria, Proponat sibi hostē suum, habeat eum perpetuo
in imagine & oculo cordis sui, in hunc vsū, vt ita seipsum vincat, cor
suum alluesfaciens, amice de eo cogitare, ei opūma queq̄ fauere, pro eo
curare & orare, de inde vbi occasio & tempus fuerit, bene de eo etiā lo
qui, sed & bene ei facere. Probet hoc quisquis velit. Nisi enim inueniat
satis quod omnibus diebus vitę suę agat, mendaciū me coarguat, & di
cat hunc sermonem falsum fuisse. Deo autē hoc ita volente, neq̄ aliam
solutionem admittēte & exigente, quid obsecro prodest nos alijs mag
nis operibus occupari, hisq̄ non p̄ceptis, & hęc non relinquere? Deo
dicit Mathei. x. Ego autē dico vobis, omnis qui irascitur fratri suo, reus
erit iudicio. Qui autē dixerit fratri suo Racha (hoc est qui abominabile,
iratum, & immane signū dat) reus erit consilio. Qui autē dixerit faue,
hoc est, omniūga conuicia, detestationes, detractiones, execrationes, reus
erit gehennę ignis. Vbi autē manet violenta iniectio manuum vt ferire,
percutere, vulnerare, occidere, damnum inferre, si cogitationes & verba
irę tam grauius damnata sunt.

TERTIO.

¶ Vbi autem interior cordis est mansuetudo & suauitas, miseret cor
hominis omnium calamitatum quę hosti suo accidunt. Et huiusmodi *Inimici dē*
sunt veri & filij & heredes dei, & fratres Christi, qui pro nobis omnibus *ligendi.*
sic fecit in sancta Cruce. Ita videmus a probō iudice cum dolore ferri
sententiā ī reum & noxium, & egre illi esse mortem huic a iure institiā.
Hic est species in opere, tanq̄ sit ira, indignatio, & inclementia. Adeo
intime bona est mansuetudo, vt etiam sub eiusmodi iratis operibus ma
neat. Imo acerrime & viuacissime in corde eum scaturit quā do sic irasci
& feruitatem exercere cogitur. Attamen hic nobis cauendū est, ne sim⁹ *Ceuēda mā*
mansueti & placabiles, contra dei gloriam & p̄cepta. Scriptū est em̄, *suetudo con*
Mosen mitissimum omnium fuisse mortalium, & tamen quum Iudei *tra dei p̄cē*
vituli aurei adoratione deum prouocassent & commouissent, multos *cepta.*
eorum ab ipso interemptos, & ita deum ab eo reconciliaum. Sic non

deceat magistratus & superiores feriari, & pari peccata regnare, & interim tacere. Meas opes, meum honorem, meam iacturam & damnium contemnere debeo, neque si quid his accidit aduersi ob id irasci. Sed dei gloriam, honorem, & precepta, atque ad eo etiam proximi nostri damnum & iniuriam oportet nos auertere, cauere, & propulsare, magistratus & superiores ultrore gladio, reliquos vero hoc est priuatos, verbis & increpatione. Et tamen haec omnia deceat fieri cum commiseratione erga eos qui supplicium meruerunt. Hoc enim sublime, pulchrum & suauis opus, se se patitur facile addisci, si in ipsum in fide faciamus, & eam in hoc exercetamus. Nam fide in gratia & fauore dei non dubitante, se habere propitium & elementem deum, erit ipsi quae facile, etiam proximo suo se propitium & fauorabilem prestare, quantumlibet ab eo grauiter sit offensus. Nos enim longe grauius & atrocius deum offendimus. Ecce quae breuiter preceptum est hoc, sed longa & magna exercitatio honorum operum & fidei, in hoc proposita est.

DE SEXTO PRAECEPTO. NON SIS ADULTER.

Sextum praecceptum.
Non mecha-
beria.

In hoc quoque praeccepto bonum opus praecipitur, multa complectens, & multa vitia propulsans, idque vocatur Pudicitia vel castitas, de qua multa sunt scripta, praedicata, & admodum omnibus cognita. Nisi quod non tam bene obseruatur, & exercetur, ut fit in reliquis operibus non praecceptis. Adeo parati sumus omnes facere quod non est praecceptum, & omittere quod est praecceptum. Cernimus mundum esse plenum turpium operum, impudicitiae, impudicum verborum, fabularum, & canicularum. Ad haec augetur indies irritatio immoderatione cibi & potus ocio & nimio cultu. Et tamen interim pergitur quasi essemus Christiani, quod templum ingressi, nostras orationes, ieiunia, & ferias absoluiimus. Quibus modis rem totam volumus perfectam esse. Quod non plura opera essent praeccepta quam sola castitas, satis omnes haberemus negotiorum. Adeo periculosum, adeo furibundum hoc vicium est. Furit enim in omnibus membris, in corde cogitationibus, in oculis visu, in auribus auditu, in ore verbis, in manibus, pedibus & toto corpore ipso opere. Ad haec omnia edomanda opus est labore & fatione. Ita docent nos praeccepta dei, quam magna sint, & quam vere & sinceriter huiusmodi bona opera. Imo impossibile esse ex nostris viribus bonum aliquid cogitare, ut incipiamus vel incipere vel perficere. Dicit enim sanctus Augustinus, inter omnes pugnas Christianorum pugnam castitatis esse maximam, tantum ob id quod quotidie fit sine intermissione & cessatione, & quod castitas raro superat. Hoc enim omnes sancti sunt cons-

Augustini
sententia.
Pugna casti-
tatis maxima.

questi, hoc omnes diui deplorauerunt. Vt S. Paulus ad Romanos. 7.
Scio enim quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum.

SECUNDO.

¶ Vt hoc castitatis opus vineat, agit nos ad multa alia bona opera, ad
ieiunia, & temperantiam contra gulam & ebrietatem, ad vigiliis & ma-
tutinam surrectionem, contra pigritiam & immoderatum somnum, ad
laborem & fagationem contra ocium. Nam comedere, potare, multum
dormire, desiderare, & ociari, sunt arma impudicitiae, quibus castitas sta-
tim superatur. Rursum diuus Apostolus Paulus ieiunium, vigiliis, la-
bores, diuinam nominat armaturam, qua impudicitia in ordinem redi-
gitur & domatur. Sed ita vt superius dictum est, ne illiusmodi exercita-
tiones ulterius procedant quam ad opprimendam impudicitiam, non
ad perdendam naturam. Praeter haec omnia, armatura robustissima est
oratio & verbum dei. Vt titillante mala voluptate & concupiscentia,
homo ad orationem confugiat, dei gratiam & auxilium inuocans, Eu-
angelium legat & meditetur, in eo Christi passionem inspectans. Ita dicit
psalmo 137. Filia Babylonis misera. Beatus qui tenebit & allidet par-
uos suos ad petram. Hoc est, Dum cor cum malis cogitationibus
adhuc teneris & iter inuicia ad dominum Christum currit, qui petra est, in qua
allisc & aruic pereunt. Ecce hic vnusquisque se ipso oneratus satis nego-
cios inueniet in seipso multa bona opera consecuturus. Verum nunc sic
fit, vt nemo oratione, ieiunio, vigiliis, labore, ad hoc utatur, sed illis per
se relictis, in hoc destinandis & ordinandis ad opus huius precepti im-
plendum, & indies magis & magis purgandum. Ad haec fuerunt, qui de-
monstrarint quomodo impudicitia vitanda sit, vt reiectis mollibus lectis,
cubilibus & vestimentis, vitiatione immoderati ornamentum tam in viris
quam mulieribus, familiaritatis, colloquii & aspectus, & quicquid aliud con-
ducibile est seruandae castitati. In quibus omnibus nemo possit certam
& regulam & mensuram ponere. Oportet enim vnumquemque seipsum
obseruare. Quae & quae multa, & quam diu ipsa ad castitatem sint vsui, a se
ipso deligenda & seruanda. Quod si ipse perse nesciat, permittat se ali-
quam diu alterius institutioni & doctrine, qui eum in hoc educet & in-
struat, donec ipse eo virium euaserit, vt sibi ipse possit imperare. Siqui-
dem cenobia siue monasteria olim ad hoc fundata sunt, vt pueri & iu-
uens in illis innocentiam & castitatem docerentur.

TERTIO.

¶ In hoc opere prodest bona & fortis fides sensibilis quam pene
in nullo alio. Adeo vt sanct. Esaias quinto dixerit, fidem esse cingulum
reum, hoc est, custodiam castitatis. Sic enim viuenti vt sibi de deo

Arma impu-
dicitiae.

Orationis
vis.

Cenobia ad
quod instituta

Fides cingulum renuntia.

Fidei efficacia.

gradam & fauorem eius polliceatur & persuadeat, placet etiã spirituali castitas. Ideo eo fortius potest resistere corporali impudicitie. Dicit enim certo spiritus, in eiusmodi fide, quomodo vitare debeat malas cogitationes, & quicquid castitati est contrarium. Nam fides diuine gratie sicut sine intermissione viuunt, omnia opera operans, ita non omittit suam admonitionem in omnibus rebus, deo vel gratis vel inuis sicut sanctus, Iohannes in sua Epistola dicit. Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam. Vos enim habetis vnctionem a sancto, & nostris omnia, hoc est, dei spiritus docet vos omnia. Neque tamẽ non desperare oportet, si non statim tentatione liberemur. Imo nobis non promittere vel proponere, requiem habituros pre ea, dum viuimus, neque eam secus suscipere, quam veluti prouocationem & admonitionem ad orandum, ieiunandum, vigilandum, laborandum, & alias exercitationes domus de carnis, & presertim mediandę fidei ad deum obeundas habendasque. Neque enim magna est castitas quę quietam tranquillitatem habeat, sed quę cum impudicitia in acie congressa pugnat, sine intermissione omnia venena expellens, quę caro & malus spiritus iniiciunt. Ita dicit S. Petrus. Charissimi, obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos abstinere vos a carnalibus desiderijs quę militant aduersus animam. Et s. Paulus ad Rom. 6. Non regnet peccatum in corpore vestro mortali, ut obediat concupiscentijs eius. In hac sententia & eiusmodi alijs, ostenditur neminem liberum esse a malis concupiscentijs, ut quotidie cogamur cum eis pugnare. Quis enim id molestiam, & inquietudinem afferat, est tamen deo gratum opus, in quo vno oportet nobis nostram sufficientiam, nostrumque solacium esse. Nam arbitantes se obsequio repugnatos huiusmodi tentationi, eam magis & magis accendunt & inflammant. Ita ut quamuis aliquantisper subsistat, tamen alias redeat fortior, inueniens naturam infirmiore[m] quam antea.

DE SEPTIMO DEI PRAECEPTO. NON FVRTVM FACIAS.

Septimum praeceptum, Nō furabere.

¶ Et hoc praeceptum habet opus, valde multa in se bona opera comprehendens, multis vitijs contrarium, latine liberalitas siue beneficentia vocatur. Quod eiusmodi est opus, ut quispiam propensus & paratus est de suis facultatibus omnibus prodesse & seruire, pugnant non tantum contra furtum & rapinam, sed etiam contra omnes imposturas & fraudes quę in bonis temporalibus vnus contra alterum fieri possunt, ut sunt auaritia, vsura, nimis precijs, adulterinis mercibus, adulterina mensura, & adulterino pondere. Quis enim possit enumerare omnes nouas, fraudulentas, & callidas inuentiuinculas, quę indies augentur, in omnibus negociationibus.

negociationibus, in quibus omnes suum compendium, suam comoditatem cum aliorum incommodo querunt, obliuiscuntur legem dicens. *Mathei 7.* Quaecumque uultis ut faciant uobis homines & uos facite illis. Hanc regulam si quis ob oculos habens seruaret, in suo officio, suis negocijs, & actionibus erga deum, inueniret, quomodo emere & uendere, accipere & dare debeat, mutuo dare & gratis tribuere, promittere & seruare, & id genus similia. Inuenientes enim mundi negocia & artes, quam auaritia habeat in omnibus actionibus & negociationibus imperium, non modo satis habebimus occupationum, modo cum deo & honore alii uolentes, uerum etiam horrebimus & terribimur ab hac periculosa & miserabili uita, curis alimoniarum temporalis & improbi quietus eius adeo praegrata, deuincta, & capta.

Negociatio
nū fraudes.

SECUNDO.

¶ Quamobrem non abs re sapiens dixit: Beatus uir qui inuentus est sine macula, & post aurum non abiit, nec sperauit in thesauris pecuniarum. Quis est hic? & laudabimus eum, mirabilia fecit in uita sua. Quasi diceret, nullus inuentus est, uel saltem perpauci. Imo & eorum pauci sunt, qui eiusmodi phylargyriam & studium & amorem pecuniarum in se agnoscant & sentiant. Nam hic auaritia habet perpulchrum dedecoris & uitij operculum, quod appellatur corporis alimonia, & necessitas naturae. Sub quo negociatur ita immoderate & insatiabiliter, ut seipsum in hoc seruaturum, oporteat, ut ait Sapiens, in uita sua operari miracula. Nunc uide, non solum bona opera, sed etiam miracula facturo, quae deo placeant & laudentur, quid opus est alio cogitare & spectare? Obseruet se ipsum, & uideat ne abeat post aurum, neque reponat spem suam in thesauris pecuniarum, permittens, ut pecunia ipsum sequatur, ut pecunia ipsi gratiam, non ipse gratiam pecuniarum expectet. Ut pecuniam non diligat, neque cor eius pecuniae inherescat. Sic est ipse uere liberalis, miraculorum operator, beatus uir, & sicut Iob, xxxi, dicit, Nunquam putauit aurum robur meum, & obrixi dixi fiducia mea. Et psalmo lxxij. Diuitiarum affluar, nolite cor apponere. Sic CHRISTVS docuit *Mathei 6.* Nolite ergo esse solliciti dicentes, quid manducabimus? quid bibemus? aut quo operiemur? Haec enim omnia inquirunt. Scit enim pater uester quia his omnibus indigetis. Ceterum sunt qui dicant: Imo tu hoc nixus, nihil cura, expectans donec tibi gallina assata in os inuolet. Ego uero non aio, nemini esse uel laborandum, uel alimoniam querendam, sed non curandum, non auare cupiendum, non desperandum se satis habiturum. Sumus enim in Adam omnes ad laborem damnati. Dixit

Spiritualis
intellectus,
praecipit de
no furando.

Non labor,
sed cupiditas
prohibetur.

K.

nam deus Genesis, 7 In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Et Job, 8.
Homo nascitur ad laborem, & avis ad volatum. Atqui sicut aves volant sine cura, solitudine, & avaritia, ita nos decet laborare sine cura & cupiditate. Si vero curas, aves, & cupis ut tibi allatus gallinæ pullus in os deuolet, cura & sollicitate, respiciens an dei præcepta implere, & beatus fieri possis.

TERTIO.

Exercitium
fidei in hoc
præcepto.

¶ Hoc opus per se docet fides ipsa. Nam corde sibi persuadente se deum habere clementem & propitium, & eo nititur, quomodo est possibile ut ille sollicitus & avarus esse debeat? Necessè enim est ut a deo suscipiatur defendendus. Ideo in nulla heret pecunia. Sed ea vitur, hisleri liberalitate, ad proximi utilitatem, sciens sese satis habiturum, quantumcumque distribuat & largiatur. Nam deus eius, cui confidit, ei non mentitur, eum non deseret. Ut est in psalmo. xxxvi. Etenim iuuenis (id est derelictum, nec semen eius querens panem. Ideo Apostolus nullum aliud peccatum nominat idololatriam quam avaritiam ut se ipsam crassissime prodentem, quod deo nihil confidat, plus sibi de pecunia sua quam de deo boni persuadens, per quam fiduciam deus, ut dictum est, vere vel honoratur, vel ignominia afficitur. Et reuera in hoc præcepto clare potest deprehendi, quam omnia bona opera oportet in fide & proficisci & fieri. Nam hic vnusquisque mira certitudine sentit, causam ut liberalitatis esse fiduciam, ita avaritiae incredulitatem. Siquidem quod deo confidit liberalis est, nihil dubitans se satis semper habiturum. Et ediuerso ideo avarus & sollicitus est, quod deo non confidit. Sicut ergo fides in hoc præcepto, magister & agitator boni operis est liberalitatis, ita idem est opifex & in reliquis omnibus alijs præceptis. Adeo ut sine huiusmodi fide nulla possit liberalitas, sed magis temeraria sit profusio pecuniae.

Q VARTO.

Bene faciens
dum inimicis.

¶ Circa hæc etiam scitur dignum est, hanc liberalitatem & beneficentiam prorogandam & extendendam esse etiam usque ad hostes & aduersarios. Quid enim hoc sit beneficentiae, si tantum erga amicos simus liberales: ut CHRISTVS Lucae, 6. docuit. Vitur enim eadem etiam malus homo in suum amicum. Sed & muta animalia sui generis animalibus bene faciunt & liberalia sunt. Ergo homini Christiano sublimius cogitandum est, ita ut eius beneficentia & liberalitas etiam inimicis, malefactoribus, inimicis, & ingratis seruiat, & exemplo patris sui coram

lestis, permittat solem oriri super bonos & malos, & pluuere super gratos
& ingratos. Hic quoq; inuenias quam difficile sit bona opera post dei
præcepta facere, quam hic sese natura obliquet, reflectat & insinuet, etsi
sua electitia bona opera facile & libenter faciens. Ita proponit tibi tuos
inimicos & ingratos, bene de eis merens. Sic enim inuenies quam vel
vicinus vel semotus huic sis præcepto, & quantum sis negotiorum ha-
biturus perpetuo vitæ tuæ tempore, vel in huius vniuersi præcepti opere.
Nam nisi inimico siue hosti tuo te indigenti opem tuleris, nisi eum in
eius necessitate adiuueris, si possis, perinde est ac si ei furatus fueris. Debu-
isti enim ut eum iuuares. Ita dicit sanctus Ambrosius. Ciba esuri-
entem, si enim eum non cibus, occidisti, quantum in te est. In hoc igitur
præcepto pendent opera misericordiæ, quæ CHRISTVS in die extre-
mo exigit. Curandum tamen esset principibus & ciuitatibus, ut diua-
gatores, fratres Iacobini, & id genus reliqui mendici peregrini tolleren-
tur, inhiherenturq; , vel saltem modo & moderatione & ordine aliquo
admitterentur, ne eiusmodi nebulonibus sub nomine mendicitatis er-
rores, officinæ, & imposturæ, quarum iam multæ sunt, permitterentur.
Copiosius enim de operibus huius præcepti in sermone de V'sura dixi.

K ij

Ambro. sen-
tentia. Non
cibus, occi-
disti.

DE OCTAVO PRAECEPTO.

FALSVM TESTIMONIVM CONTRA proximū tuū ne dicas.

**Septimum
praecipuum.
Non esse di-
cēdū falsum
testimoniū.**

**Non aliud
pireatū vul-
garius, male
dicentia.**

**Impia sentē-
tia. Vigilāti
iura subue-
niunt.**

**Veritatis tes-
timonium
contra pseu-
do Aposto-
los.**

¶ Hoc vero praecipuum videtur paruum, reuera tamē ita magnū, ut id ipsum vere obseruato, periclitandū sit de corpore & vita, de opibus & fama, de amicis & quicquid habet, nihil tñ amplius cōplectens q̄ opus parui membri linguae, quod est veritatē dicere, & mendacio contra dicere, si necessitas ferat. Itaq; multa mala opera linguae hic prohibentur. Primo quae loquendo, deinde quae tacendo cōmittuntur. Loquendo, quādo malā causam habens in iudicio, eam nititur malo fundamento pbare & conseruare, dolo malo proximū suū capere, pponere quicqd suā causam ornat vel promouet, tacere & diminuere quicqd sui pximi bonam causam adiuuet. In quo nō facit proximo suo quod sibi ab eo factū uelit. Hoc sunt qui faciunt partim ppter utilitatē aliquā, partim ad vitandā vel iacturā vel infamiā, qua re magis sua, quā dei querūt praecipuum, sese sic excusantes. Vigilanti iura subueniunt. Quasi vero ipsi non debeant vigilare in causa proximi, tanquā in ppria. Ita permittunt volentes proximi causam pessum ire, quāuis certū eam iustam esse. Quod malū hodie adeo cōmune est, ut timeā nullū vel iudiciū vel actū fieri, quin altera partiū contra hoc praecipuum faciat. Quod si etiā nō habeant vires perficiendi, malā tñ voluntatem & mentē id faciendi habent, qđ vellent bonam proximi causam cadere, suam vero malā vincere. Possitissimū autē sit hoc peccatū, si aduersa pars magnus aliquis Iohannes vel inimicus sit. Sic enim volumus inimicum vlcisci, magnum Iohannem nolumus a nobis alienare. Ita inchoatur adulatio & assentatio, vel saltē suppressio & silentium veritatis. Hic enim nemo vult expectare indignationem, damnum, & pericula pro veritate. Sic pessumdari necesse est dei praecipuum. Atq; hoc fere est mundi imperium siue regimen. Qui enim hic cupiat & velit perseverare, vranq; manum habeat plenam bonorum operum, tantum lingua perficiendorum. Praeterea IHESV bone, quos sunt qui donis & muneribus moti ad tacendum, a veritate depelluntur: ut profecto vbiq; sublime, magnum, & rarum opus sit, nō falsum testem esse aduersus proximum suum.

SECUNDO.

¶ Praeter hęc est aliud veritatis testimonium, adhuc maius, quo cogimur aduersus malos spiritus pugnare. Hęc autē pugna incipit non

pro rebus temporalibus, sed pro Euangelio, & veritate fidei, quam diabolus nunquam ferre potuit, omnia ita moliens, ut principes populi veritatem fidei oppugnent & persequantur, quibus difficile repugnari potest. De quo est in psalmo lxxxii. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Quamvis ergo haec persecutio rara sit facta & desueverit, in culpa tamen sunt spiritualium praelati, Euangelium non excitantes, sed permittentes subverti. Et ita profligauerunt eam causam, propter quam eiusmodi persecutio & testimonium excitari deberet, docetes nos vicissim traditiones & constitutiones suas, & quicquid ipsis liber. Ideo & statim quiescit desidens quando Euangelio profligato etiam Christi fidem profligauit. Ita omnia ex votis diaboli succedunt. Si autem Euangelium esset denuo resuscitandum, & audiendum, haud dubie totus orbis terrarum commoueretur, concitans maiorem partem Regum, Principum, Episcoporum, Doctorum, Sacrorum siue Spiritualium, & quicquid est magni, contra hoc repugnans, sicut semper factum est, quoties verbum dei in lucem prodijt. Non enim potest ferre mundus quod a deo venit. Quod probatum est in CHRISTO, qui maximum, charissimum, & optimum illud fuit quod deus habet, & tamen tantum abfuit ut eum mundus acciperet, ut etiam atrocius persequeretur, quam omnia alia quae vnquam a deo venerunt. Itaque sicut illius tempore, ita semper pauci sunt qui faueant diuinae veritati, in discrimen conijcientes corpus & vitam, opes & famam, & quicquid possident. Sicut CHRISTVS promissit. Eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Item Tunc scandalizabuntur multi. Imo si hanc veritatem persequerentur agricolae, pastores, stabularij, & sordidi homines, quis non videret vellet eam fateri & testari? Sed persequentibus eam Pontifice, Episcopis, vna cum Principibus & Regibus, omnes fugiunt omnes tacent, omnes adulantur, ne sua bona, suum honorem, suum fauorem, suam denique vitam perdant.

TERTIO.

¶ Quamobrem autem hoc faciunt? Ideo nempe, quod nihil fidei habent in deum, nihil boni sibi de deo persuadentes. Nam vbi cumque haec fiducia & fides erga deum est, illic est animosum, minax, & impaudum cor, quod veritati subscribit & adstat, siue capitis, siue pallij sit periculum, siue contra Pontificem, siue contra reges sit. Sicut videmus a sanctis martyribus factum. Nam eiusmodi cor contentum propitio & clementi deo, contemnit honorem, fauorem gratiam, & opes omnium mortalium, permissens & abiit & venire quicquid nolit durare & manere. Sicut legitur in psalmo, xliij. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus,
K ij

Principes de
bent paroci
nium Euân:
gelio.

timentes autem dominum glorificat. Hoc est, tyrannos & potentes, qui
veritatem persequuntur, & deum contemnunt, non timet eos non respic
cit, contemnit eos, rursum, qui persecutiones patiuntur propter veritas
tem, & deum magis timent q̄ homines, eos sectatur, ab illis stat, illis
patrocinaur, honorateos, displiceat cuiuscq; velit. Sicut de Mose
ad Hebreos. ii. legitur patrocinaur fratribus suis, nihil veritum potes
tem regem Aegypti. Ecce in hoc præcepto iterum breuiter vides,
oportere fidem esse magistrum huius operis, quod sine ipso nemo aus
deat operari. Adeo omnia opera in fide sunt sita: Quemadmodum
hactenus saepe dictum est. Itaq; extra fidem omnia opera sunt mor
tua, vtuncq; bona apparent, videantur, fulgeant & appellentur. Nam
sicut opus huius præcepti nemo facit, nisi firmus & stabilis, & interius
sic in diuinæ gratiæ fiducia, sic nullum opus reliquorum facit præcep
torum; sine hac fide. Ita, vt ex hoc præcepto facile vnusquisq; possit
specimē & pondus capere, Christianus nescit, & an in CHRISTVM
vere credat, & sic bona ne opera faciat, an vero minime. Nunc
videmus, quomodo deus omnipotens nobis dominum nostrum
IHESVM CHRISTVM non solum posuerit, in quem eius
modi fiducia credamus, sed etiam quem pro eiusmodi fiduciæ exem
plo haberemus, illiusmodi bona opera in eo nobis proponens, vt in
eum credamus, eum sequamur, in eo eternum maneamus. Vt dixit
Ioannis. 17. Ego sum via, veritas & vita: via, qua eum sequamur:
veritas, vt in eum credamus: vita, vt in eo perpetuo viuamus. Ex
quibus omnibus manifestum est, omnia reliqua opera non præcepta
periculosa esse, & facilia cognita. Vt sunt templa extruere, ornare,
peregrinationes ad diuos, & quicquid in Pontificijs Decretis multipli
citer scriptum, mundum seducit, grauat, & perdit, inquietas conscie
ntias facit, fidem silentio inuoluit & infirmauit. Postquam igitur
homini in præceptis dei, etiam omnibus alijs relictis in omnibus suis
viribus, satis est negociorum, ita vt nunquam omnia bona opera ipsi
præcepta facere possit, quare querit alia, quæ ipsi necq; necessaria, necq;
præcepta sunt, relictis necessarijs & præceptis? Vltima autem
duo præcepta, prohibentia malas cupiditates siue concupiscentias cor
poris, voluptates & amorem temporalium rerum, sunt in seipsis cla
ra & proximo innoxia. Ad hæc durant vsq; ad sepulchrum. Ma
ner enim in nobis pugna contra eas vsq; ad mortem. Ideo hæc duo
præcepta a sancto Paulo sunt in vnum contracta, ad Romanos. 7.
& ad vnum scopum posita, quem assequi non possumus, sed tantum
eo destinamus & cogitamus, vsq; ad mortem. Nemo enim vnquam
tam sanctus quispiam fuit, qui non malas concupiscentias in se sentia

set, præsertim si causa & occasio coram adesset. Nam peccatum origi-
ginale nobis naturaliter est innatum, se permittens obrui, non tamen
penitus euelli, nisi per mortem corporalem, propter peccatum origi-
nale etiam vtilem & optabilem. Quod deus nos adiuuet. Amen.

VVITTEMBERGAE, APVD IOHAN/
NEM GRVNENBERGIVM,
ANNO DOMINI,
M, D, XXI.

~~Handwritten text, possibly a title or page number, crossed out with a dark ink stroke.~~

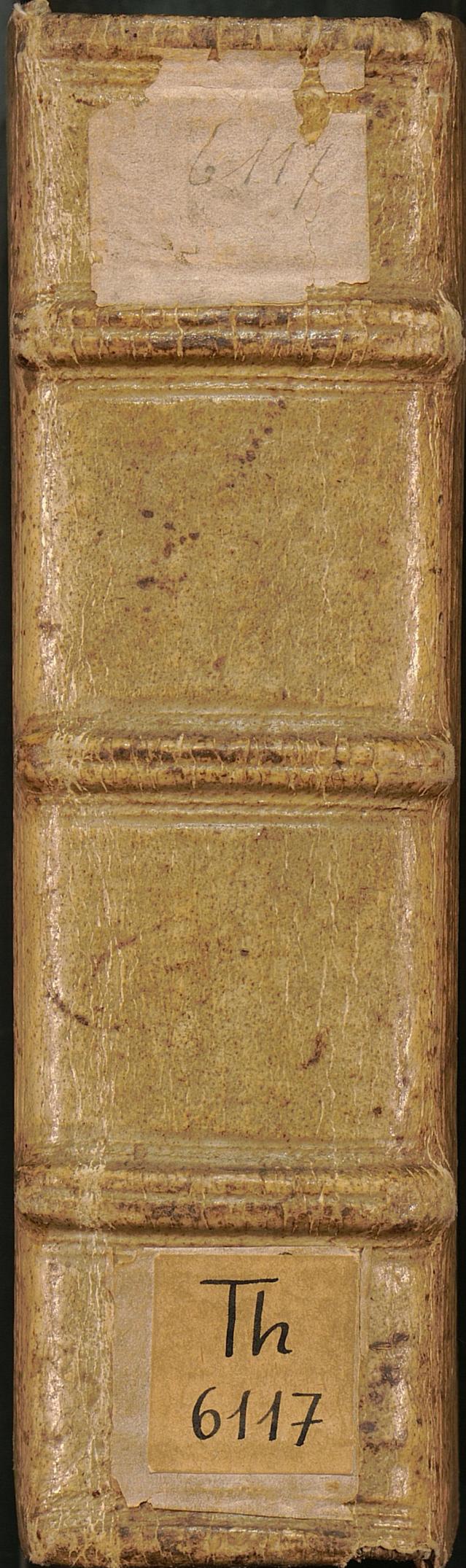
Faint, illegible handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

WILHELMUS ABELIUS
LITURGIA
M. D. C. C.

Faint, illegible handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

6117

Th
6117